

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA

Eiropas Sociālais
fonds

I E G U L D Ī J U M S T A V Ā N Ā K O T N Ē

Sabiedriskās domas pētījums par labās prakses popularizēšanas pasākumiem stereotipu mainīšanai par bijušajiem ieslodzītajiem

ZIŅOJUMS

Izpildītājs:

MEDIJU TILTS
SABIEDRISKO ATTIECĪBU AĢENTŪRA

2023. gada 24. novembris

SATURS

IEVADS.....	3
VISPĀRĪGS SITUĀCIJAS APRAKSTS.....	4
KOPSAVILKUMS (latviešu un angļu valodā).....	7
METODOLOĢIJA.....	12
1. LATVIJAS IEDZĪVOTĀJU APTAUJA.....	13
1.1. Aptaujas tehniskā informācija.....	13
1.2. Aptaujas rezultāti.....	14
1.2.1. Saskarsmes pieredze ar esošajiem un bijušajiem ieslodzītajiem.....	14
1.2.2. Sabiedrības viedoklis par bijušajiem ieslodzītajiem.....	16
1.2.3. Sabiedrības izpratne par resocializācijas nozīmi un korekcijas dienestu darbu sabiedrības drošības celšanā un ieslodzīto integrēšanā sabiedrībā.....	19
1.2.4. Sabiedrības iesaiste bijušo ieslodzīto atbalstam.....	23
1.2.5. Sabiedrības attieksme pret esošo un bijušo ieslodzīto nodarbināšanu.....	24
1.3. Kopsavilkums.....	29
2. DARBA DEVĒJU APTAUJA.....	31
2.1. Aptaujas tehniskā informācija.....	31
2.2. Aptaujas rezultāti.....	32
2.2.1. Darba devēju uzskati par bijušajiem ieslodzītajiem.....	32
2.2.2. Darba devēju izpratne par resocializācijas nozīmi un korekcijas dienestu darbu sabiedrības drošības celšanā un ieslodzīto integrēšanā sabiedrībā.....	34
2.2.3. Pieredze un gatavība nodarbināt bijušos ieslodzītos.....	37
2.2.4. Darba devēju uzskati par bijušajiem ieslodzītajiem kā darbiniekiem.....	40
2.3. Kopsavilkums.....	42
3. DARBA DEVĒJU INTERVIJAS.....	45
3.1. Interviju tehniskā informācija.....	45
3.2. Interviju rezultāti.....	47
3.3. Galvenie secinājumi.....	54
4. VALSTS, PAŠVALDĪBU IESTĀŽU, NVO DARBINIEKU INTERVIJAS.....	55
4.1. Interviju tehniskā informācija.....	55
4.2. Interviju rezultāti.....	56
4.3. Galvenie secinājumi.....	63
5. ESOŠO NOTIESĀTO APTAUJA.....	64
5.1. Aptaujas tehniskā informācija.....	64
5.2. Aptaujas rezultāti.....	66
5.2.1. Notiesāto personu iesaiste cietuma organizētajās aktivitātēs.....	66
5.2.2. Notiesāto personu saskarsme ar cilvēkiem ārpus cietuma.....	72
5.2.3. Adaptēšanās dzīvei ārpus ieslodzījuma vietas un tam nepieciešamais atbalsts.....	79
5.2.4. Nodarbinātība.....	83
5.3. Kopsavilkums.....	88
6. BIJUŠO NOTIESĀTO APTAUJA.....	90
6.1. Aptaujas tehniskā informācija.....	90
6.2. Bijušo ieslodzīto aptaujas rezultāti.....	91
6.2.1. Adaptēšanās dzīvei ārpus ieslodzījuma vietas un tam nepieciešamais atbalsts.....	91
6.2.2. Nodarbinātība.....	93
6.2.3. Saskarsme ar sociālo dienestu.....	97
6.2.4. Saskarsme ar sabiedrību.....	99
6.2.5. Nevalstisko organizāciju darbs.....	103
6.3. Kopsavilkums.....	105

IEVADS

Pētījuma (sabiedriskās domas aptaujas) par labās prakses popularizēšanas pasākumiem stereotipu mainīšanai par bijušajiem ieslodzītajiem mērķis ir noskaidrot sabiedrības (t.sk. darba devēju, esošo un bijušo notiesāto) viedokli un iepriekš pētīto praksi par esošajiem un bijušajiem notiesātajiem un viņu integrācijas iespējām sabiedrībā un darba tirgū, kā arī nostāju un zināšanas pret korekcijas dienestu darbu sabiedrības drošības veicināšanā.

Pētījuma uzdevumi:

1. Noskaidrot Latvijas iedzīvotāju informētības līmeni par korekcijas dienestu darbu sabiedrības drošības veicināšanā, īstenojot esošo un bijušo notiesāto resocializāciju, un attieksmi pret korekcijas dienestu klientiem (esošajiem un bijušajiem notiesātajiem);
2. Noskaidrot darba devēju attieksmi pret bijušo notiesāto nodarbinātību;
3. Noskaidrot notiesāto viedokļus par iecerēm un reālajām iespējām integrēties sabiedrībā un darba tirgū pēc soda izciešanas;
4. Noskaidrot bijušo ieslodzīto viedokli par integrācijas procesa sabiedrībā un darba tirgū izaicinājumiem;
5. Noskaidrot valsts un pašvaldības iestāžu attieksmi pret iespējām sekmēt bijušo notiesāto integrēšanos sabiedrībā un darba tirgū.

Lai izpildītu pētījuma uzdevumus, tika veiktas vairākas aptaujas: Latvijas iedzīvotāju aptauja, darba devēju aptauja, esošo ieslodzīto aptauja, bijušo ieslodzīto aptauja, veiktas darba devēju intervijas un valsts un pašvaldības iestāžu, nevalstisko organizāciju darbinieku intervijas.

2023. gadā veiktajā pētījumā ir atkārtoti izmantota SIA Comperio 2018. gadā veiktā pētījuma "Sabiedriskās domas pētījums par labās prakses popularizēšanas pasākumiem stereotipu mainīšanai par bijušajiem ieslodzītajiem" metodoloģija un instrumentārijs. Šāda pieeja ļauj veikt abos pētījumos iegūto rezultātu salīdzināšanu un pilnveidot izpratni par aplūkoto tematu.

VISPĀRĪGS SITUĀCIJAS APRAKSTS

Lai apzinātu sabiedrības viedokli par esošajiem un bijušajiem notiesātajiem un viņu integrācijas iespējām sabiedrībā un darba tirgū, kā arī attieksmi pret korekcijas dienestu darbu sabiedrības drošības veicināšanā, 2018. gadā tika veikts pētījums "Pētījumu par labās prakses popularizēšanas pasākumiem stereotipu mainīšanai par bijušajiem ieslodzītajiem, tajā skaitā komunikācijas stratēģijas un pasākuma plāna izstrāde" (2018., SIA "Comperio").

Šis pētījums atklāja tā brīža situāciju ieskicētajā jautājumu lokā, un iegūtie rezultāti kalpoja par ceļa karti, lai sekmētu bijušo notiesāto integrāciju sabiedrībā un darba tirgū un mainītu sabiedrības attieksmi pret tiem.

Šobrīd (t.i. 2023. gadā) ir pagājuši 5 gadi kopš iepriekš veiktā pētījuma, un nav pamata uzskatīt, ka esošo un bijušo notiesāto integrācijas jautājumu nozīmīgums būtu būtiski mazinājies.

Ieslodzījumu vietu pārvades darbības statistikas dati liecina, ka 5 gadu laikā Latvijā ieslodzīto, apcietināto un notiesāto skaits īpaši nav mainījies.

	2018. gads (<i>skaits</i>)	2022. gads (<i>skaits</i>)
Ieslodzītie	3522	3229
Apcietinātie	981	734
Notiesātie	2541	2495

Tas vedina domāt, ka arī ar šo cilvēku loku saistītā problemātika varētu nebūt būtiski mainījusi savu mērogu, jo kā redzams, tad ieslodzīto, apcietināto un notiesāto cilvēku skaits Latvijā 5 gadu laikā nav būtiski mainījies.

Vienlaikus Latvijas Ieslodzījumu vietu pārvalde ir paveikuši vērā ņemamu darbu ieslodzīto izglītošanā, pārizglītošanā un sagatavošanā darba tirgum. Ir ticis veikts darbs gan pie ieslodzīto garīgās, gan psiholoģiskās aprūpes.

Tā, piemēram 2022. gadā ieslodzītie piedalījās vispārējās izglītības, profesionālās un interešu/neformālās izglītības aktivitātēs, kas tika īstenotas visās ieslodzījuma vietās.

Kopumā ieslodzījuma vietās 2022. gadā izglītības programmās vidēji tika iesaistīti 1392 ieslodzītie. 2022. gada 31. decembrī izglītības programmās tika iesaistīti 1904 ieslodzītie, kas ir 59 % no kopējā ieslodzīto skaita.

Formālās izglītības programmās piedalījās 752 ieslodzītie jeb 40 % no kopējā ieslodzīto izglītojamo skaita, vai 23 % no kopējā ieslodzīto skaita:

- vispārējā izglītībā – 262 ieslodzītie;
- profesionālajā izglītībā – 482 ieslodzītie;
- augstākajā izglītībā – 8 ieslodzītie.

Kopumā apskatot ieslodzīto iesaistīšanos visās izglītības programmās (vispārējās, profesionālās, augstākās un neformālās izglītības programmās) un ņemot vērā ieslodzīto sadalījumu vecuma grupās, redzams, ka 2022. gada 31. decembrī izglītības programmās tika iesaistīti:

- 1579 pilngadīgie ieslodzītie;
- 276 ieslodzītie jaunieši;
- 49 nepilngadīgie ieslodzītie.

2022. gadā vispārējo izglītību ieslodzītie varēja apgūt 9 brīvības atņemšanas iestādēs – Cēsu AIN, Daugavgrīvas, Jelgavas, Jēkabpils, Ilguciema, Valmieras cietumos un Rīgas Centrālcietumā, kā arī

Liepājas cietumā (2022. gada I pusgadā), tajā skaitā Olaines cietuma Atklātā cietuma nodaļas notiesātie mācījās izglītības iestādē ārpus ieslodzījuma vietas teritorijas (uz 2022. gada 1. janvāri 2 notiesātie iesaistīti vispārējās vidējās izglītības apgūvē, uz 2022. gada 31. maiju – nav iesaistīti). Vispārējās izglītības programmas brīvības atņemšanas iestādēs īsteno pašvaldību izglītības iestādes un Cēsu 2. vakara (maiņu) vidusskola, kas ir Cēsu AIN struktūrvienība.

2021./2022. mācību gadā vispārējās izglītības programmās mācības uzsāka 368 ieslodzītie un pabeidza 239 ieslodzītie.

2022. gadā ieslodzītajiem tika nodrošināta iespēja iesaistīties augstākās izglītības apgūvē tālmācības ceļā, izmantojot pasta pakalpojumus vai ar brīvības atņemšanas iestāžu administrācijas pārstāvju starpniecību izmantojot internetu. 2022. gada 1. pusgadā 8 ieslodzītie iesaistījās augstākās izglītības apgūvē un 2. pusgadā 8 ieslodzītie tika iesaistīti augstākās izglītības apgūvē.

2022. gadā neformālās izglītības programmas brīvības atņemšanas iestādēs īstenoja:

- ieslodzījuma vietu Resocializācijas daļu amatpersonas un darbinieki;
- izglītības iestāžu pasniedzēji, lektori;
- biedrība "Iļģuciema sievietes";
- ESF projekta Nr. 9.1.2.0/16/I/001 "Bijušo ieslodzīto integrācija sabiedrībā un darba tirgū" ietvaros programmas (darba prasmju, latviešu valodas apguves) īstenoja mācību centri – SIA "Buts", SIA "MVS centrs", SIA "Latgales mācību centrs", SIA "egoPERFECTUS";
- NVA īstenoja karjeras konsultācijas.
- Kristīgās izglītības un audzināšanas programmas "Mirjama" ietvaros Iļģuciema cietuma ieslodzītajām tika īstenotas dažādas interešu/neformālās izglītības programmas;
- Olaines cietuma (Latvijas Cietumu slimnīcas) notiesātie par personīgajiem finanšu līdzekļiem apguva transportlīdzekļa vadītāja kvalifikāciju ("B" kategorijas) SIA "GROSS" un SIA "K. Ustupa autoskola";
- foto tehnoloģijas – īstenojās SIA "ARETHA", kā arī profesionālās pilnveides izglītības programmu "Manikīrs, pedikīrs un nagu modelēšana" – īstenojās SIA "Klērs studija".

2022. gadā ESF projekta Nr.9.1.2.0/16/I/001 "Bijušo ieslodzīto integrācija sabiedrībā un darba tirgū" ietvaros norisinājās:

- "Individuālas vai/un grupu karjeras konsultācijas ieslodzītajiem deviņās ieslodzījuma vietās – Daugavgrīvas cietumā, Jēkabpils cietumā, Iļģuciema cietumā, Jelgavas cietumā, Liepājas cietumā, Valmieras cietumā, Rīgas Centrālcietumā, Cēsu AIN un Olaines cietumā (Latvijas Cietumu slimnīcā) pirms iesaistīšanas profesionālās izglītības programmā" pasākumos piedalījās 292 ieslodzītie;
- "Individuālas vai/un grupu karjeras konsultācijas ieslodzītajiem deviņās ieslodzījuma vietās – Daugavgrīvas cietumā, Jēkabpils cietumā, Iļģuciema cietumā, Jelgavas cietumā, Liepājas cietumā, Valmieras cietumā, Rīgas Centrālcietumā, Cēsu AIN un Olaines cietumā (Latvijas Cietumu slimnīcā) pirms atbrīvošanas sakarā ar darba meklēšanu" pasākumos piedalījās 266 ieslodzītie;
- "Valsts valodas apmācība 9 ieslodzījuma vietās" pasākumos piedalījās 224 ieslodzītie;
- "Darba prasmju attīstības pasākumi visās ieslodzījuma vietās" pasākumos piedalījās 449 ieslodzītie.

Tāpat 2022. gadā laikā Ieslodzījumu vietu pārvalde veica arī citas ieslodzīto resocializācijas aktivitātes. 2022. gadā ESF projekta Nr. 9.1.2.0/16/I/001 "Bijušo ieslodzīto integrācija sabiedrībā un darba tirgū" ietvaros norisinājās:

- "Atkarību novēršanas iespēju nodrošināšana personām, kuras jebkad ir bijušas sodītas ar brīvības atņemšanu, kuras nav NVA klienti, tās iesaistot Minesotas programmā" pasākumos piedalījās 3 bijušie ieslodzītie – probācijas klienti;
- "Speciālistu, tai skaitā psihologa, psihoterapeita / psihoterapijas speciālista konsultācijas personām, kuras jebkad ir bijušas sodītas ar brīvības atņemšanu, lai novērstu problēmas, kas traucē klienta nodarbinātībai" pasākumos piedalījās 344 bijušie ieslodzītie, kas saņēmuši speciālistu konsultācijas;
- "Atbalsta/kontroles pasākumu sabiedrībā bijušajiem ieslodzītajiem, kuri tiesāti par noziegumiem pret tikumību un dzimumneaizskaramību īstenošana" pasākumos piedalījās 1 bijušais ieslodzītais – probācijas klients;
- "Ieslodzīto un bijušo ieslodzīto iesaiste lietderīgas brīvā laika pavadīšanas un prosociālu vaļasprieku attīstīšanas pasākumos, kas tiek organizēti ar brīvprātīgā darba veicēju līdzdalību" pasākumos piedalījās 1160 ieslodzītie;
- "Izglītojoša un saliedējoša rakstura pasākumi" pasākumos piedalījās 1103 ieslodzītie.

Bez visiem iepriekšminētajiem pasākumiem ir ticis veikts vērā ņemams darbs gan pie ieslodzīto garīgās, gan psiholoģiskās aprūpes. Tikai viena – 2022. gada ietvaros – ar ieslodzītajiem ir ticis veikts vērā ņemams sociālais darbs.

2022. gadā ieslodzījuma vietās strādāja 24 sociālā darba speciālisti, kuri kopumā 5198 ieslodzītajiem, no tiem 4294 notiesātie un 904 apcietinātie, veica šādas sociālā darba aktivitātes:

- 573 individuālās konsultācijas personālam, to skaitā: 375 vienreizējās konsultācijas, no tām – 217 konsultācijas amatpersonām un 158 – darbiniekiem, un 198 atkārtotās konsultācijas, no tām – 106 konsultācijas amatpersonām un 92 – darbiniekiem;
- 8771 individuālās konsultācijas ieslodzītajiem, to skaitā 5198 vienreizējās konsultācijas, no tām – 4294 konsultācijas notiesātajiem un 904 – apcietinātajiem, un 3573 atkārtotās konsultācijas – 3136 konsultācijas notiesātajiem un 437 – apcietinātajiem;
- notiesāto risku un vajadzību izvērtējumu veikšana;
- resocializācijas programmu īstenošana ieslodzītajiem;
- brīvā laika pasākumu organizēšana ieslodzītajiem.

No visas iepriekš uzskaitītās statistikas ir redzams, ka darbā ar ieslodzītajiem, lai sekmētu to reintegrāciju sabiedrībā, ir tikušas ieguldītas lielas pūles un resursi. Un tas viss tikai viena gada laikā!

Taču, lai saprastu, cik liels tam visam ir bijis efekts, vai tas ir mainījis sabiedrības (tai skaitā darba devēju) attieksmi pret ieslodzītajiem un ko par to domā paši ieslodzītie, ir nepieciešams atkārtots pētījums. Tas dotu iespēju salīdzināt 2018. gada situāciju ar pašreizējo un labāk saprast, kā turpmāk visefektīvāk tērēt ieslodzīto integrācijai sabiedrībā atvēlētos resursus.

KOPSAVILKUMS

Latvijas iedzīvotāju saskaršanās ar ieslodzījumā esošām vai bijušām personām ir samērā augsta – apmēram puse aptaujāto Latvijas pastāvīgo iedzīvotāju vecumā no 18 līdz 74 gadiem personīgi pazīst, ir kontaktējušies ar kādu cilvēku, kurš šobrīd ir cietumā vai kādreiz ir bijis cietumā. Šis rādītājs ir nedaudz mazāks, nekā 2018. gadā veiktajā aptaujā. Lielākoties cilvēki tic iespējai bijušajam ieslodzītajam veiksmīgi atgriezties sabiedrībā, jo īpaši, ja tiek sniegta nepieciešamā palīdzība, kā arī gadījumos, kad noziegums izdarīts tikai vienu reizi. Iedzīvotāju skatījumā, lai palīdzētu esošajiem un bijušajiem ieslodzītajiem atgriezties sabiedrībā, visvairāk nepieciešams ir sniegt viņiem praktisku palīdzību darba atrašanā un dokumentu nokārtošanā, kā arī atkarību ārstēšanā. Par nepieciešamu pasākumu tiek atzīta arī bijušo ieslodzīto dalība resocializācijas vai probācijas programmās (piemēram, uzvedības korekcijas grupu nodarbībās, sociālo un komunikācijas prasmju attīstīšana, dusmu mazināšana u. tml.) vai psihologa konsultācijas bijušajiem un esošajiem ieslodzītajiem. Vismazākais ir to iedzīvotāju īpatsvars, kuri atbalsta materiālas, finansiālas palīdzības sniegšanu esošajiem un bijušajiem ieslodzītajiem. Neliela sabiedrības daļa arī paši būtu gatavi strādāt kā brīvprātīgie ar bijušajiem vai esošajiem ieslodzītajiem. Vairums iedzīvotāju uzskata, ka darba devēji, kas nodarbina bijušos ieslodzītos, sniedz ieguldījumu sabiedrības drošībā, un viņu attieksmi un paradumus izmantot kāda uzņēmuma pakalpojumus vai preču iegādi neietekmētu apstākļi, ka uzņēmums nodarbina bijušos ieslodzītos. Ne visas profesijas vai darbības jomas, pēc iedzīvotāju domām, ir piemērotas bijušajiem ieslodzītajiem – lielākie iebildumi aptaujātajiem Latvijas iedzīvotājiem būtu pret bijušajiem ieslodzītajiem policistu amatā un Saeimas, pašvaldību deputātu amatos. Lielākajai daļai Latvijas iedzīvotāju kopumā nav iebildumu pret bijušo ieslodzīto nodarbināšanu mazāk kvalificētos darbos, piemēram, ja viņi strādātu par šoferiem vai apkopējiem, kā arī neiebilstu, ja ieslodzītie strādātu par ugunsdzēsējiem.

Līdzšinējā darba devēju pieredze ar bijušo ieslodzīto nodarbināšanu ir samērā neliela – tikai desmitā daļa aptaujāto norādījuši, ka viņiem ir bijusi pieredze ar bijušo ieslodzīto nodarbināšanu. Biežāk šāda pieredze ir būvniecības nozares pārstāvjiem. Kaut arī kopumā lielākā daļa aptaujāto darba devēju atzīst, ka bijušajiem ieslodzītajiem ir jādod tādas pašas iespējas strādāt kā citiem cilvēkiem, tomēr tikai maza daļa paši būtu gatavi nodarbināt bijušos ieslodzītos (mazāk nekā piektā daļa darba devēju, kuri šobrīd nenodarbina bijušos ieslodzītos, būtu gatavi to darīt nākotnē). Ievērojams īpatsvars ir arī to darba devēju, kuri uzskata, ka viņu esošie darbinieki ieilstu pret bijušo ieslodzīto pieņemšanu darbā. Lielāka gatavība pieņemt darbā būtu par braukšanu alkohola reibumā notiesātos, nedaudz mazāka – par huligānismu vai ekonomiskiem noziegumiem notiesātos. Tikai daži darba devēji pauduši gatavību pieņemt darbā cilvēkus, kuri ir bijuši notiesāti par slepkavību, izvarošanu, tīšiem miesas bojājumiem, narkotiku ražošanu, ievēšanu, izplatīšanu vai zādzību, laupīšanu.

Darba devēju intervijās izskanēja atšķirīgi viedokļi, saistībā ar bijušo ieslodzīto nodarbināšanu. Lai arī tika atzīts, ka saskaras ar darbaspēka trūkumu, darba devēji, kuriem nav iepriekšējas pieredzes bijušo ieslodzīto nodarbināšanā, pat nebija apsvēruši iespēju nodarbināt bijušos ieslodzītos. Tāpat intervijās tika paustas bažas par iespējamām problēmām, nodarbinot bijušos ieslodzītos (piemēram, zema izglītība, atkarības, apzagšanas riski, nespēja iekļauties kolektīvā, aprūtinātas koncentrēšanās spējas u.c.). Darba devēju, kuriem ir pieredze bijušo vai esošo ieslodzīto nodarbināšanā, intervijās tika norādīts, ka bijušie un esošie ieslodzītie ir dažādi un daudzu pieredzes liecina par pozitīvu sadarbību – motivētāku attieksmi, lielākām darba spējām no bijušā vai esošā ieslodzītā puses, salīdzinot ar citiem darbiniekiem. Intervijās arī tika uzsverts, ka nodarbinot bijušos vai esošos ieslodzītos, viņu iepriekšējie stereotipi un priekšstati par sodu izcietušajiem ir mainījušies un uzlabojušies.

Intervijās ar valsts, pašvaldību un NVO darbiniekiem izskanēja viedokļi, ka sabiedrības attieksmē joprojām eksistē negatīvi aizspriedumi zemas informētības un iesakņojušos stereotipu dēļ, kas mazina bijušo ieslodzīto iespējas integrēties darba tirgū. Kā arī daļai bijušo ieslodzīto prasmes un izpratne par darba disciplīnu nereti ir zemā līmenī, kas varētu atturēt darba devējus veidot darba attiecības ar bijušajiem ieslodzītajiem. Kopumā intervējamie darba devēji bija maz informēti un viņiem bija grūti vērtēt resocializācijas sistēmas efektivitāti. Vairāki intervētie norādīja uz nepieciešamību pēc motivācijas un resocializācijas programmām, it īpaši izceļot tos, kuri ilgstoši izcieš sodu un kuri no jauna jāapmāca iekļauties sabiedrībā. Atsevišķās NVO pārstāvju intervijās izskanēja viedokļi, ka resocializācijas sistēmu nepieciešams pilnveidot, pielāgojot ieslodzīto individuālajām vajadzībām. Viņuprāt, to apliecina ieslodzīto salīdzinoši zemā motivācija iesaistīties resocializācijas programmās, kā arī atkārtota nonākšana ieslodzījumā.

Lielākā daļa aptaujāto notiesāto pētījuma veikšanas laikā vai iepriekš ir iesaistījušies pamata, profesionālās vai vispārējās vidējās izglītības apgūvē ieslodzījuma vietā. Iespēja iegūt izglītību ieslodzījuma vietā lielākoties tiek vērtēta kā noderīga. Arī sociālā darbinieka konsultāciju vai cita veida sadarbību ir izmantojuši vairums aptaujāto notiesāto, un šīs sadarbības vērtējums kopumā ir pozitīvs. Ar Nodarbinātības valsts aģentūras karjeras konsultantu, atrodoties ieslodzījumā, ir konsultējušies vai sadarbojušies mazāk nekā puse aptaujāto notiesāto; biežāk interesējošie jautājumi ir bijuši saistīti ar iesaistīšanos profesionālās izglītības programmā vai ar darba meklēšanu pirms atbrīvošanas. Vissvarīgākie notiesātajiem, atrodoties ieslodzījuma vietā, ir kontakti ar vecākiem. Notiesātie norādījuši, ka, kontaktējoties ar saviem ģimenes locekļiem vai citiem radniekiem, pārsvarā saņēmuši palīdzību uzturēt pozitīvu motivāciju atgriezties sabiedrībā un atbalstu izturēt piespiesto cietumsodu. Notiesātie lielākoties raugās optimistiski uz savām iespējām adaptēties dzīvei pēc ieslodzījumā pavadītā laika. Kopumā visvienkāršāk, pēc notiesāto domām, viņiem būs atgriezties ģimenē un apkaimē, kurā iepriekš dzīvojuši. Vissvarīgāk notiesātajiem ir saņemt palīdzību ģimenes saišu stiprināšanā, kā arī saņemt praktisku palīdzību saistībā ar darba meklēšanu, dokumentu kārtošānu un dzīvesvietas atrašanu. Lielākā daļa ieslodzīto plāno meklēt algotu darbu pēc atbrīvošanas no cietuma; informāciju par savu iepriekšējo atrašanos ieslodzījumā darba devējam plāno atklāt mazāk nekā puse. Apmēram puse aptaujāto notiesāto norāda, ka, iznākot no cietuma, vēlētos strādāt profesijā, kurā strādāja pirms ieslodzījuma. Lielākā daļa aptaujāto notiesāto personu uzskata, ka viņu izglītība, zināšanas un iemaņas ir pietiekamas, lai atrastu darbu.

Domājot par pielāgošanos dzīvei ārpus cietuma, bijušajiem ieslodzītajiem vislielākās grūtības sagādā finansiālo saistību (parādu) nokārtošana. Atrast darbu bijušajiem ieslodzītajiem šķiet grūtāk, nekā pēc tam darbā noturēties. Bijušie ieslodzītie norādījuši, ka vislielākā mērā pēc ieslodzījuma atgriezties sabiedrībā viņiem ir palīdzējusi ģimenes saišu stiprināšana. Kā nozīmīga vērtēta arī atbalsta personas, kas ar savu padomu/pieredzi sniedz atbalstu notiesātajam pēc atbrīvošanas, palīdzība. Par noderīgu lielākā daļa bijušo ieslodzīto atzinuši praktisku palīdzību darba atrašanā, finansiālās, materiālās palīdzības sniegšanu, kā arī resocializācijas un/vai probācijas programmu apmeklēšanu. Mazāks īpatsvars ir to, kuri par noderīgām atzīst psihologa konsultācijas notiesāto un bijušo notiesāto ģimenēm, palīdzību izglītības iegūšanā vai palīdzību atkarību ārstēšanā. Apmēram puse bijušo ieslodzīto, iznākot no cietuma, ir vērsušies pašvaldības sociālajā dienestā, lai risinātu kādu sev svarīgu jautājumu; galvenokārt, lai saņemtu pabalstu vai iesniegtu dokumentus trūcīgas vai maznodrošinātas ģimenes (personas) statusa iegūšanai. Apmēram puse bijušo ieslodzīto norādījuši, ka ir saskārušies ar netaisnīgu vai aizskarošu attieksmi tādēļ, ka ir izcietuši sodu ieslodzījuma vietā; galvenokārt negatīvā pieredze gūta valsts institūcijās (kontaktējoties ar valsts institūciju pārstāvjiem) vai darbavietā (kontaktējoties ar potenciālo/ esošo darba devēju un/vai kolēģiem). Lielākā daļa aptaujāto bijušo ieslodzīto pēc

atbrīvošanas no ieslodzījuma vietas ir meklējuši algotu darbu, visbiežāk - vēršoties pie draugiem vai paziņām. Darba devējam par savu iepriekšējo atrašanos ieslodzījumā teikuši apmēram puse aptaujāto bijušo ieslodzīto, darba kolēģiem – divas trešdaļas. Lielākā daļa bijušo ieslodzīto ir pārliecināti, ka, ja viņi strādās labi, darba devējs to novērtēs pozitīvi.

SUMMARY

The interaction of Latvian residents with current or former prisoners is relatively high – about half of the surveyed permanent residents of Latvia, aged 18 to 74, personally know or have been in contact with someone who is or has been in prison. This rate is slightly lower than in the 2018 survey. For the most part people believe in the possibility of successful reintegration of former prisoners into society, especially with necessary support and in cases of a one-time offense. In the view of the residents, in order to help the current and former prisoners to return to society, what is most necessary is practical support in job finding, documentation, and addiction treatment. The participation of former prisoners in resocialization or probation programs (for example, behavior correction in group classes, social and communication skills development, anger management), or psychological consultations for former and current prisoners is also recognized as a necessary measure. The smallest proportion of the population supports providing material or financial assistance to current and former prisoners. A small part of population would also be willing to work as volunteers with former or current prisoners. The majority of residents believe that employers who hire former prisoners contribute to societal safety, and their attitudes and habits in using a company's services or purchasing goods would not be affected by the fact that the company employs former prisoners. According to residents, not all professions or fields of activity are suitable for former prisoners – the greatest objections of the surveyed Latvian residents would be against former prisoners in the positions of police officers and members of the Saeima and municipalities. In general, the majority of Latvian residents do not object to the employment of former prisoners in less qualified jobs, for example, if they would work as drivers or cleaners, and they also do not object if they would work as firefighters.

The experience of employers with the employment of former prisoners is relatively small – only a tenth of the respondents indicated that they had experience with the employment of former prisoners. Representatives of the construction industry have this experience more often. Although most surveyed employers agree that former prisoners should have the same employment opportunities as other people, only a small portion would be willing to employ them (less than a fifth of employers who do not currently employ former prisoners would be willing to do so in the future). There is also a significant proportion of employers who believe that their current employees would object to hiring former prisoners. There is more openness to hiring individuals convicted of drunk driving, slightly less – those convicted of hooliganism or economic crimes. Only few employers have expressed a willingness to hire people who have been convicted of murder, rape, deliberate bodily harm, drug production, importation, distribution or theft, robbery.

During interviews with employers, various opinions emerged regarding the employment of former inmates. Although it was acknowledged that there is a shortage of labor, employers with no prior experience in hiring former inmates had not even considered the possibility of employing them. Concerns were also expressed in the interviews about potential problems when hiring former inmates (such as low education levels, addiction risks, theft risks, difficulty fitting into the workplace, impaired concentration abilities, etc.). Employers with experience in hiring

former or current inmates indicated in the interviews that former and current inmates are different, and many experiences indicate positive cooperation - a more motivated attitude and greater work capabilities from the side of former or current inmates compared to other employees. The interviews also emphasized that employing former or current inmates has changed and improved their previous stereotypes and perceptions of those who have served sentences.

In interviews with state, municipal, and NGO workers, opinions were expressed that negative prejudices still exist in society due to low awareness and entrenched stereotypes, which diminish the opportunities for former inmates to integrate into the labor market. Some former inmates also have low skills and understanding of work discipline, which could deter employers from establishing work relationships with them. Overall, the interviewed employers were poorly informed, and they found it difficult to assess the effectiveness of the resocialization system. Several interviewees pointed out the need for motivation and resocialization programs, especially for those who have endured long sentences and need to be reintegrated into society. In interviews with representatives of certain NGOs, opinions were expressed that the resocialization system needs improvement, adapting it to the individual needs of inmates. They believe this is evidenced by the relatively low motivation of inmates to participate in resocialization programs and their repeated incarceration.

Most of the surveyed convicts, during or before the research, had participated in basic, professional, or general secondary education at the place of imprisonment. The opportunity to get an education at the place of imprisonment is mostly seen as useful. Most of the surveyed convicts have also used the consultation of a social worker or other type of cooperation, and the evaluation of this cooperation is generally positive. Less than half of the surveyed convicts have consulted or cooperated with State Employment Agency career consultants; more often the questions of interest have been related to involvement in a professional education program or job search before release. The most important thing for convicts, while at the place of imprisonment, is contact with their parents. Convicts indicated that, through contact with family members or other relatives, they mostly received help in maintaining positive motivation to return to society and support to endure their prison sentences. Convicts are mostly optimistic about their chances of adapting to life after their time in prison. In general, they think it will be the easiest for them to return to the family and neighborhood where they used to live. The most important thing for the convicts is to receive help in strengthening family ties, as well as practical help in finding a job, dealing with documents and finding a place to live. Most current prisoners plan to seek paid employment after release; less than half plan to disclose information about their previous imprisonment to the employer. About half of the surveyed convicts state that, after leaving prison, they would like to work in the profession in which they worked before imprisonment. Most believe their education, knowledge and skills are sufficient to find a job.

When thinking about adjusting to life outside prison, the biggest difficulty for former prisoners is settling financial obligations (debts). For former prisoners, it seems more difficult to find a job than to keep a job. Former prisoners have indicated that strengthening family ties has helped them to the greatest extent in returning to society after imprisonment. The help of a support person who provides support to the convicted person after release with their advice/experience was also rated as important. Practical assistance in finding a job, providing financial and material assistance, as well as attending resocialization and/or probation programs have been recognized as useful by the majority of former prisoners. A smaller proportion found psychological counselling for families of convicts and former convicts, help in obtaining education, or help with addiction treatment useful. About half of the former prisoners, after leaving the prison, have turned to the social service of the municipality in order to solve an issue important to them;

mainly to receive a benefit or to submit documents for obtaining the status of a poor or low-income family (person). About half of former prisoners indicated that they had faced unfair or abusive treatment as a result of serving their sentence in a prison; mainly the negative experience was gained in state institutions (when contacting representatives of state institutions) or at the workplace (when contacting a potential/existing employer and/or colleagues). Most of the surveyed former prisoners have looked for paid work after being released from prison, most often – by turning to friends or acquaintances. About half of the surveyed former prisoners have told their employer about their previous imprisonment, two-thirds have told their work colleagues. Most former prisoners believe that if they do a good job, the employer will evaluate it positively.

METODOLOĢIJA

	Aptauja	Metode	Mērķa grupa	Respon- dentu/ intervē- jamo skaits	Lauka darba laiks	Valoda
1	Latvijas iedzīvotāju aptauja	Tiešsaistes aptauja	Latvijas iedzīvotāji 18 – 74 vecuma grupā	850	15.09.2023. – 18.09. 023.	Latviešu un krievu
2	Darba devēju aptauja	Tiešsaistes aptauja	Darba devēji, tajā skaitā uzņēmēji, valsts un pašvaldību iestāžu, nevalstisko organizāciju vadošie darbinieki, personāla atlases speciālisti visā Latvijā; nodarbina vismaz 3 darbiniekus	135	21.09.2023. – 03.10.2023.	Latviešu un krievu
3	Darba devēju intervijas	Daļēji strukturētās intervijas klātienē, tiešsaistes platformā “Zoom” un tālruni	Darba devēji, tajā skaitā uzņēmēji, valsts un pašvaldību iestāžu, nevalstisko organizāciju vadošie darbinieki, personāla atlases speciālisti visā Latvijā	10	4.10.2023. – 23.10.2023.	Latviešu un krievu
4	Valsts, pašvaldības iestāžu, NVO darbinieku intervijas	Daļēji strukturētās ekspertu intervijas klātienē, tiešsaistes platformā “Zoom” un pa tālruni	Valsts un pašvaldību iestāžu, NVO darbinieki, kuri ikdienā saskaras ar esošajiem vai bijušajiem notiesātajiem, sniedz tiem pakalpojumus	5	4.10.2023. – 23.10.2023.	Latviešu
5	Esošo notiesāto aptauja	Klātienē anketēšana ieslodzījuma vietā	Visas notiesātās personas, kuras pētījuma veikšanas brīdī atrodas Latvijas ieslodzījuma vietās un kuru soda izciešanas laiks noslēdzas līdz 2023. gada 31. decembrim	365	2023. gada oktobris	Latviešu un krievu
6	Bijušo notiesāto aptauja	Pašreizējās anketas VPD teritoriālajās struktūrvienībās	Bijušie notiesātie, VPD klienti – nosacīti pirmstermiņa atbrīvotas personas un personas, kurām piemērots papildsods – probācijas uzraudzība	97	2023. gada oktobris	Latviešu un krievu

1. LATVIJAS IEDZĪVOTĀJU APTAUJA

1.1. Aptaujas tehniskā informācija

Latvijas iedzīvotāju elektroniskā aptauja tika organizēta, izmantojot pētījumu centra SKDS tiešsaistes paneli. Izlases struktūra tika veidota tā, lai sasniegtā izlase būtu reprezentatīva pret Latvijas iedzīvotājiem attiecīgajā mērķa grupā. Lai nodrošinātu vēl lielāku datu reprezentativitāti, dati tika pakļauti svēršanas procedūrai. Dati tika svērti atbilstoši Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes statistikas datiem par Latvijas iedzīvotājiem pēc parametriem: dzimums, vecums, tautība un reģions.

Metode	Tiešsaistes aptauja (Izlases metode: kvotu izlase, respondentu atlases metode: iepriekš rekrutēts panelis)
Mērķa grupa	Latvijas iedzīvotāji 18 -74 vecuma grupā
Respondentu skaits	850 respondenti
Lauka darbs	15.09.2023. - 18.09.2023.
Valoda	Latviešu un krievu

1. tabula. Iedzīvotāju aptaujas sasniegtā izlase

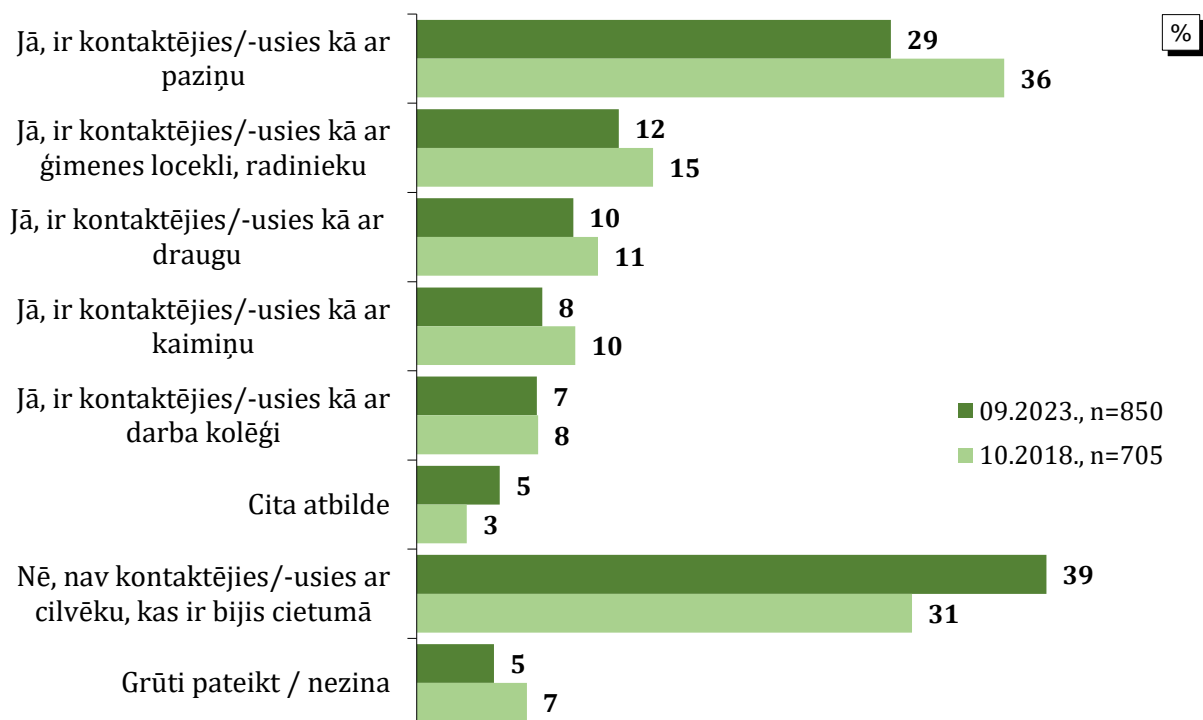
	Respondentu skaits izlasē (%) pirms svēršanas	Respondentu skaits izlasē (%) pēc svēršanas*	LR IeM PMLP Iedz. reģ. dati uz 24.01.2023.
Reģions:			
Rīga	33,1	33,2	33,2
Pierīga	21,4	20,0	20,0
Vidzeme	9,8	9,4	9,4
Kurzeme	12,4	12,3	12,3
Zemgale	10,1	11,7	11,7
Latgale	13,3	13,4	13,4
Dzimums:			
Vīrieši	48,7	48,4	48,4
Sievietes	51,3	51,6	51,6
Tautība:			
Latvieši	62,0	59,0	59,0
Citi	38,0	41,0	41,0
Vecums:			
18 - 24 g.v.	7,4	8,8	8,8
25 - 34 g.v.	17,1	17,0	17,0
35 - 44 g.v.	22,1	20,7	20,7
45 - 54 g.v.	20,2	19,3	19,3
55 - 64 g.v.	18,7	19,2	19,2
65 - 74 g.v.	14,5	15,0	15,0

1.2. Aptaujas rezultāti

1.2.1. Saskarsmes pieredze ar esošajiem un bijušajiem ieslodzītajiem

Lai pētījuma ietvaros noskaidrotu, cik lielā mērā sabiedrības viedoklis un stereotipi par notiesātajiem un bijušajiem notiesātajiem var mainīties, ja aptaujāto saskarsmes pieredze ar šo grupu ir notikusi, vai nav notikusi, tika uzdots jautājums par respondentu iepriekšējo saskarsmes pieredzi (skat. 1.attēlu).

1. attēls. Vai Jūs personīgi pazīstat, esat kontaktējies/-usies ar kādu cilvēku, kas šobrīd ir cietumā vai kādreiz ir bijis cietumā? (Iespējamās vairākas atbildes)

Bāze: visi respondenti (skat. "n=" grafikā)
Vairākatbilžu jautājums (% summa > 100)

Avots: SKDS, 09.2023., Comperio, BISS, 10.2018.

Lielākā daļa aptaujāto (66%) pazīst vai ir kontaktējušies ar kādu cilvēku, kas šobrīd ir cietumā vai kādreiz ir bijis cietumā. Salīdzinājumā ar 2018. gadā veiktā pētījuma datiem, šis rādītājs ir samazinājies. Apmēram trešdaļai aptaujāto pieredze ar esošajiem vai bijušajiem ieslodzītajiem ir kā ar paziņām (biežāk minētā atbilde) un apmēram desmitajai daļai bijušais vai esošais ieslodzītais ir ģimenes loceklis (12%) un/ vai draugs (10%). Retāk cilvēki minējuši, ka starp viņu kaimiņiem vai darba kolēģiem būtu cilvēki, kas šobrīd ir cietumā vai kādreiz ir bijuši cietumā, kas varētu būt saistīts ar šādas informācijas neizpaušanu kaimiņiem, kā arī darba kolēģiem

Aplūkojot datus dažādās sociāldemogrāfiskās grupās, statistiski nozīmīgas atšķirības vērojamas atkarībā no respondenta dzimuma, vecuma, tautības, valodas, kādā galvenokārt patērē medijus (lasa laikrakstus, skatās televīziju, klausās radio, meklē informāciju internetā), izglītības līmeņa, nodarbinātības un darbavietas, kā arī reģiona, kurā dzīvo.¹

¹ Šeit un turpmāk atbilžu analīzē aprakstīti tie sociāldemogrāfiskie parametri, kuros novērotas statistiski nozīmīgas viedokļu atšķirības, t.i., ja kāds no sociāldemogrāfiskajiem parametriem aprakstā nav minēts, tas nozīmē, ka

Kā paziņu, kurš/-a šobrīd ir cietumā vai kādreiz ir bijis/-usi cietumā, biežāk pazīst vai ir kontaktējušies – vīrieši, nelatvieši, cilvēki ar vidējo vai vidējo profesionālo izglītību, kā arī cilvēki, kuriem galvenā mediju patēriņa valoda ir krievu.

Kā ģimenes locekli, radnieku – biežāk pazīst vai ir kontaktējušies nelatvieši, cilvēki, kuriem galvenā mediju patēriņa valoda ir krievu.

Kā draugu – biežāk vīrieši, cilvēki ar vidējo vai vidējo profesionālo izglītību, strādājošie.

Kā kaimiņu – nav statistiski nozīmīgu atšķirību sociāldemogrāfiskās grupās.

Kā darba kolēģi - vīrieši, cilvēki vecumā no 45 līdz 54 gadiem, ar vidējo vai vidējo profesionālo izglītību, strādājoši uzņēmumos vai komercsabiedrībās.

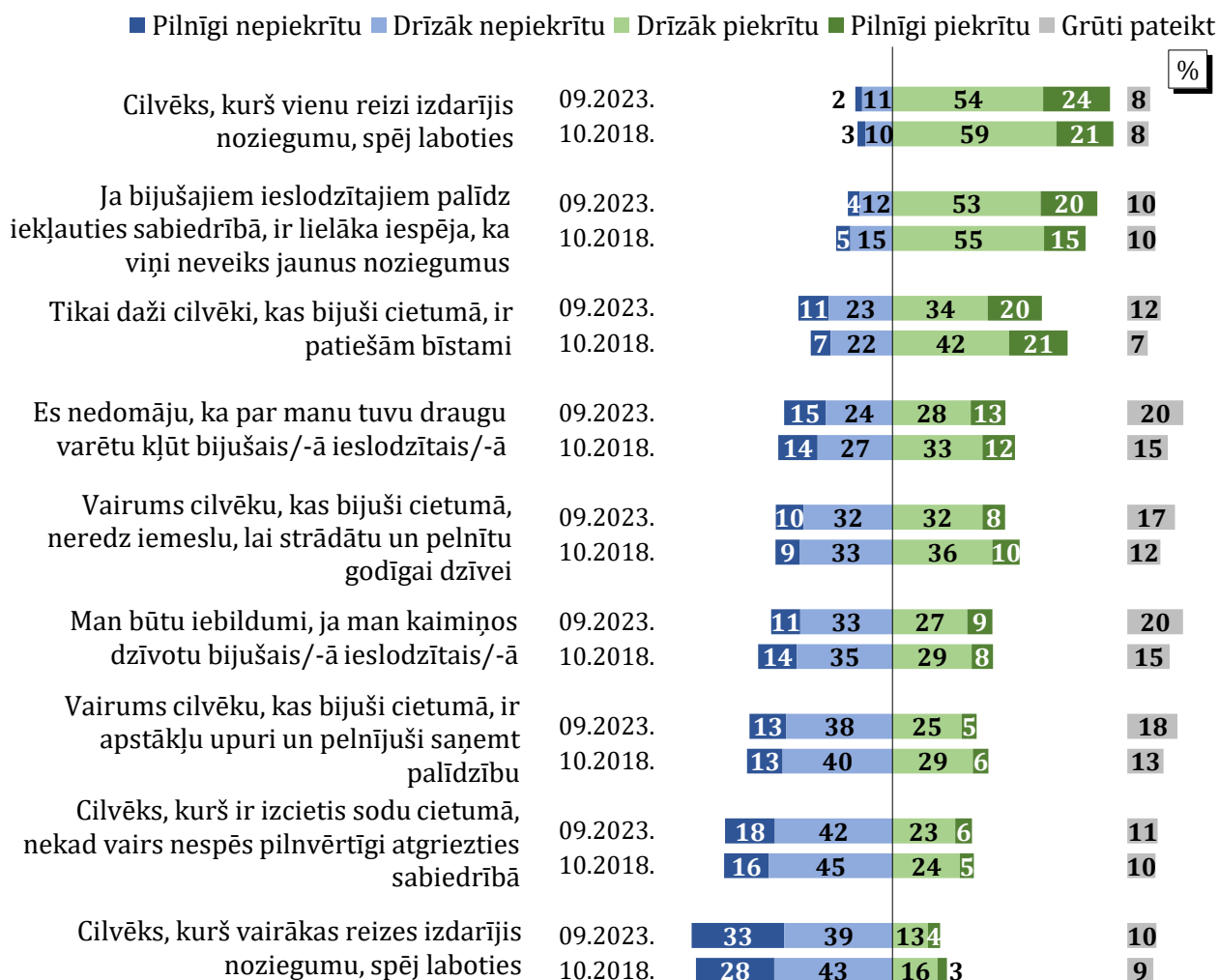
viedokļu atšķirība no kopējiem rezultātiem nav statistiski nozīmīga. Statistiski nozīmīgu atšķirību noteikšanai tika izmantotas slēdzienstatistikas metodes – Hī-kvadrāta tests, neatkarīgu izlašu Kruskola-Vallisa vai Manna-Vitneja U tests (atkarībā no datu veida). Par statistiski nozīmīgām tika uzskatītas atšķirības, kur $p < 0,05$.

1.2.2. Sabiedrības viedoklis par bijušajiem ieslodzītajiem

Saglabājot pētījumu pēctecību, sabiedrības vispārējo stereotipu par notiesātajiem mērīšanai tika izmantoti tie paši deviņi izteikumi, kas tika izmantoti 2018. gadā veiktajā pētījumā.

2. attēlā atspoguļoti 2023. gada un 2018. gada aptauju rezultāti.

2. attēls. Sabiedrībā pastāv dažādi viedokļi par cilvēkiem, kuri ir bijuši cietumā. Lūdzu, novērtējiet, cik lielā mērā Jūs piekrītat vai nepiekrītat zemāk minētajiem apgalvojumiem? (Tiek sniegts vērtējums par katru izteikumu)

Bāze: visi respondenti: 10.2018., n=705; 09.2023., n=850

Avots: SKDS, 09.2023., Comperio, BISS, 10.2018.

Lielākā daļa aptaujāto piekrīt tam, ka cilvēks, kurš vienu reizi izdarījis noziegumu, spēj laboties, kā arī tam, ka, ja bijušajiem ieslodzītajiem palīdz iekļauties sabiedrībā, ir lielāka iespēja, ka viņi neveiks jaunus noziegumus. Salīdzinot ar 2018. gada aptauju, būtiski samazinājies to cilvēku īpatsvars, kuri piekrīt apgalvojumam "Tikai daži cilvēki, kas bijuši cietumā, ir patiešām bīstami". Tāpat kā 2018. gadā, ļoti maz cilvēku tic tam, ka cilvēks, kurš vairākas reizes izdarījis noziegumu, spēj laboties.

Trīs no iedzīvotāju aptaujas anketā formulētajiem stereotipiem raksturo sabiedrības uzticēšanās dimensiju, divi – personas, kas bijusi cietumā, nolūku atbilstību sabiedrības normām, un vēl četri – sociālo distanci (skat. 2. tabulu).

2. tabula. Pētījumā pielietotie „Attieksmes pret cietumniekiem skalas”², stereotipi un sociālo distanci raksturojošie apgalvojumi

Nr. p. k.	Stereotipi un sociālo distanci raksturojošie apgalvojumi
Stereotipu dimensija - uzticēšanās/ uzticamība	
1.	Cilvēks, kurš <u>vienu reizi</u> izdarījis noziegumu, spēj laboties
2.	Cilvēks, kurš <u>vairākas reizes</u> izdarījis noziegumu, spēj laboties
5.	Tikai daži cilvēki, kas bijuši cietumā, ir patiešām bīstami
Stereotipu dimensija - personas nolūku atbilstība sabiedrības normām	
4.	Ja bijušajiem ieslodzītajiem palīdz iekļauties sabiedrībā, ir lielāka iespēja, ka viņi neveiks jaunus noziegumus
7.	Vairums cilvēku, kas bijuši cietumā, neredz iemeslu, lai strādātu un pelnītu godīgai dzīvei
Stereotipu dimensija - sociālā distance	
3.	Cilvēks, kurš ir izcietis sodu cietumā, nekad vairs nespēs pilnvērtīgi atgriezties sabiedrībā
6.	Vairums cilvēku, kas bijuši cietumā, ir apstākļu upuri un pelnījuši saņemt palīdzību
8.	Es nedomāju, ka par manu tuvu draugu varētu kļūt bijušais/-sī ieslodzītais/-ā
9.	Man būtu iebildumi, ja man kaimiņos dzīvotu bijušais/-sī ieslodzītais/-ā

Uzticēšanās/uzticamība

78% respondentu pilnīgi vai drīzāk piekrīt, ka cilvēks, kas vienu reizi izdarījis noziegumu, ir spējīgs laboties, turpretī, tikai 17% uzskata, ka laboties būtu spējīgs arī cilvēks, kas noziegumu izdarījis vairākas reizes. Būtiskas atšķirības salīdzinājumā ar 2018.gada datiem nav novērojamas. Nedaudz mazāk nekā pirms pieciem gadiem ir to, kuri uzskata, ka tikai daži cilvēki, kas ir bijuši cietumā, ir patiesi bīstami.

Apgalvojumam “Cilvēks, kurš vienu reizi izdarījis noziegumu, spēj laboties” statistiski nozīmīgi vairāk piekrīt: vīrieši, rīdnieki, kā arī cilvēki ar augstiem ienākumiem.

Apgalvojumam “Tikai daži cilvēki, kas bijuši cietumā, ir patiešām bīstami” statistiski nozīmīgi vairāk piekrīt: sievietes, vecāka gada gājuma cilvēki, nelatvieši, cilvēki ar zemāku izglītības līmeni (jo īpaši ar pamata izglītību), kā arī cilvēki, kuriem galvenā mediju patēriņa valoda ir krievu.

Apgalvojuma “Cilvēks, kurš vairākas reizes izdarījis noziegumu, spēj laboties” vērtējumā statistiski nozīmīgas atšķirības atkarībā no sociāldemogrāfiskajiem rādītājiem nav novērojamas.

² Melvin K.B., L.K. Gramling & W.M. Gardner (1985). „A Scale to Measure Attitudes toward Prisoners Criminal Justice and Behavior” 12:2, 241-253. DOI: 10.1177/0093854885012002006

Personas nolūku atbilstība sabiedrības normām

73% respondentu kopumā piekrīt, ka bijušajiem ieslodzītajiem ir jāpalīdz, lai tie neveiktu jaunus noziegumus.

Nemainīgi, gandrīz vienāds respondentu skaits piekrīt – 40% un nepiekrīt 42% apgalvojumam, ka vairums cilvēku, kas bijuši cietumā, neredz iemeslu, lai strādātu un pelnītu godīgai dzīvei. Salīdzinoši ar 2018. gada datiem, ir audzis to respondentu skaits (+5%), kas nezina kā novērtēt šo apgalvojumu.

Apgalvojumam “Ja bijušajiem ieslodzītajiem palīdz iekļauties sabiedrībā, ir lielāka iespēja, ka viņi neveiks jaunus noziegumus” statistiski nozīmīgi vairāk piekrīt jaunāka gada gājuma cilvēki, kā arī Pierīgā dzīvojošie.

Apgalvojumam “Vairums cilvēku, kas bijuši cietumā, neredz iemeslu, lai strādātu un pelnītu godīgai dzīvei” statistiski nozīmīgi vairāk piekrīt sievietes un cilvēki vecumā no 25 līdz 44 gadiem.

Sociālā distance

Vairākums aptaujāto Latvijas iedzīvotāju tic, ka cilvēks, kas izcietis sodu cietumā var pilnvērtīgi atgriezties sabiedrībā, nemainīgi, 60% respondentu nepiekrīt, ka cilvēks, kas izcietis sodu cietumā nekad nespēs pilnvērtīgi atgriezties sabiedrībā. Neskatoties uz to, ka 30% respondentu kopumā piekrīt, ka vairums cilvēku, kas nokļuvuši cietumā, ir apstākļu upuri, un ir pelnījuši saņemt palīdzību, tomēr 51% norāda, ka kopumā nepiekrīt šim apgalvojumam.

Nedaudz vairāk nekā trešā daļa respondentu (36%) piekrīt, ka būtu iebildumi dzīvot kaimiņos ar bijušo ieslodzīto, turpretī 44% no aptaujātajiem Latvijas iedzīvotājiem kopumā nepiekrīt, ka tādēļ viņiem rastos iebildumi. Piektā daļa respondentu atzīst, ka nezina kā vērtēt šādu situāciju.

Aptaujātie iedzīvotāji neviennozīmīgi vērtē apgalvojumu par iespēju būt tuvās draugu attiecībās ar bijušo ieslodzīto. 41% no respondentiem kopumā piekrīt, ka nevarētu kļūt par tuvu draugu ar bijušo ieslodzīto, turpretī, gandrīz tāds pats respondentu skaits (39%) uzskata, ka tomēr nepiekrīt šim apgalvojumam.

Apgalvojumam “Cilvēks, kurš ir izcietis sodu cietumā, nekad vairs nespēs pilnvērtīgi atgriezties sabiedrībā” statistiski nozīmīgi vairāk piekrīt sievietes.

Apgalvojumam “Vairums cilvēku, kas bijuši cietumā, ir apstākļu upuri un pelnījuši saņemt palīdzību” statistiski nozīmīgi vairāk piekrīt cilvēki ar zemiem ienākumiem ģimenē.

Apgalvojumam “Es nedomāju, ka par manu tuvu draugu varētu kļūt bijušais/-sī ieslodzītais/-ā” statistiski nozīmīgi vairāk piekrīt sievietes un cilvēki ar augstāko izglītību.

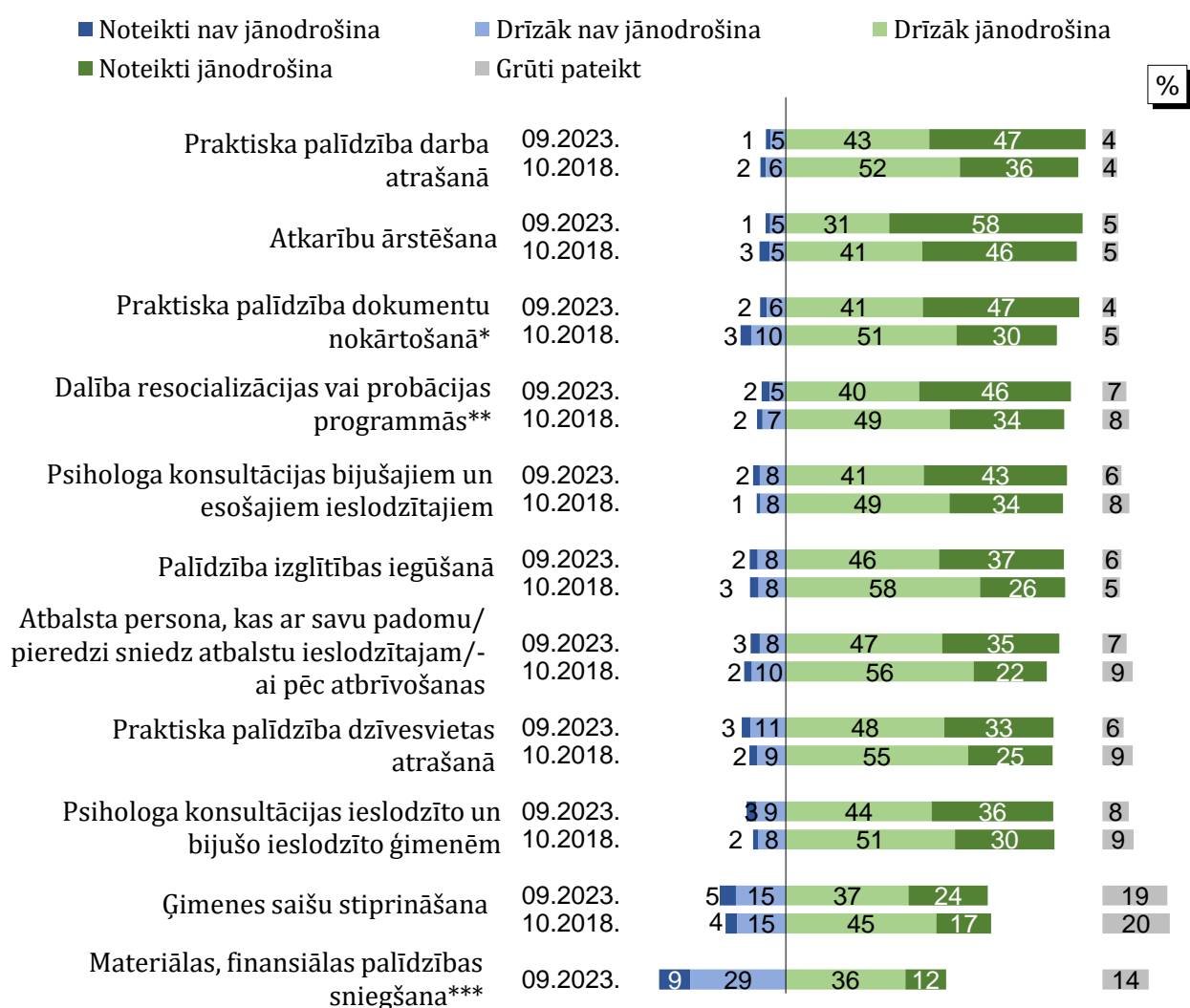
Apgalvojumam “Man būtu iebildumi, ja man kaimiņos dzīvotu bijušais/-sī ieslodzītais/-ā” statistiski nozīmīgi vairāk piekrīt sievietes, latvieši un cilvēki ar augstāko izglītību.

1.2.3. Sabiedrības izpratne par resocializācijas nozīmi un korekcijas dienestu darbu sabiedrības drošības celšanā un ieslodzīto integrēšanā sabiedrībā

Iedzīvotāju viedoklis par resocializācijas pasākumu nepieciešamību

Lai izvērtētu sabiedrības nostāju par resocializācijas pasākumiem, iedzīvotājiem tika lūgts novērtēt, kurus no sarakstā minētajiem atbalsta veidiem jānodrošina, lai palīdzētu esošajiem un bijušajiem ieslodzītajiem atgriezties sabiedrībā. Atbilžu sarakstā ir iekļauti visi galvenie komponenti, kas nepieciešami personas resocializācijai, tai skaitā, praktiska palīdzība darba atrašanā, atkarību ārstēšana, praktiska palīdzība dokumentu kārtošanā un izglītības iegūšanā, materiālas, finansiālas palīdzības sniegšana, u. c. (skat 3.attēlu).

3. attēls. Lūdzu, atzīmējiet, kuri no zemāk minētajiem palīdzības veidiem, Jūsaprāt, būtu visnepieciešamākie, lai palīdzētu esošajiem un bijušajiem ieslodzītajiem atgriezties sabiedrībā? (Tiek sniegts vērtējums par katru palīdzības veidu)

Bāze: visi respondenti: 10.2018., n=705; 09.2023., n=850

*Praktiska palīdzība dokumentu nokārtošanā (piemēram, iesnieguma uzrakstīšana maznodrošinātā statusa saņemšanai, pabalsta piešķiršanai, bankas konta atvēršanai u. tml.)

**Dalība resocializācijas vai probācijas programmās (piemēram, uzvedības korekcijas grupu nodarbības, sociālo un komunikācijas prasmju attīstīšana, dusmu mazināšana u. tml.)

***Atbilžu variants respondentiem pirmo reizi piedāvāts 2023. gadā

Avots: SKDS, 09.2023., Comperio, BISS, 10.2018.

Piedāvātos palīdzības veidus, lielākā daļa respondentu, ir novērtējuši kā nepieciešamus un drīzāk nepieciešamus esošajiem un bijušajiem ieslodzītajiem, lai palīdzētu tiem atgriezties sabiedrībā. Vislielāko atbalstu šogad respondenti pauž praktiskajai palīdzībai darba atrašanā – 90% (47% - “noteikti jānodrošina”, 43% - “drīzāk jānodrošina”). Respondenti lielākoties atbalsta arī palīdzību atkarību ārstēšanai - 89% (58% - “noteikti jānodrošina”, 31% - “drīzāk jānodrošina”). Vismazākais atbalsts palīdzības sniegšanai ir materiālās un finansiālās palīdzības aspektā. To kopumā atbalsta 48% (12% - “noteikti jānodrošina” un 36% - “drīzāk jānodrošina”). Citi, vērtējumam nodotie palīdzības veidi, respondentu skatījumā tiek atzīti kā nepieciešami un kopumā jānodrošina (kopumā jānodrošina 61%-86%).

Aplūkojot datus dažādās sociāldemogrāfiskās grupās, statistiski nozīmīgas atšķirības vērojamas atkarībā no respondenta dzimuma, vecuma, tautības, valodas, kādā galvenokārt patērē medijus (lasa laikrakstus, skatās televīziju, klausās radio, meklē informāciju internetā), nodarbinātības un darbavietas, ienākumiem ģimenē, kā arī reģiona, kurā dzīvo.

Atkarību ārstēšanas nodrošināšanu, lai palīdzētu esošajiem un bijušajiem ieslodzītajiem atgriezties sabiedrībā, lielākā mērā atbalsta sievietes, cilvēki vecumā no 18 līdz 34 gadiem, nelatvieši, rīdzinieki; statistiski nozīmīgi mazāk - Kurzemē.

Psihologa konsultācijas bijušajiem un esošajiem ieslodzītajiem lielākā mērā atbalsta sievietes, cilvēki vecumā no 18 līdz 34 gadiem.

Psihologa konsultācijas ieslodzīto un bijušo ieslodzīto ģimenēm – sievietes.

Ģimenes saišu stiprināšana – nelatvieši.

Praktiska palīdzība darba atrašanā – sievietes, nelatvieši, rīdzinieki, kā arī cilvēki, kuriem galvenā mediju patēriņa valoda ir krievu.

Praktiska palīdzība dzīvesvietas atrašanā – sievietes.

Palīdzība izglītības iegūšanā – cilvēki vecumā no 18 līdz 24 gadiem, cilvēki ar augstiem ienākumiem ģimenē.

Praktiska palīdzība dokumentu nokārtošanā – sievietes, nelatvieši, Rīgā un Latgalē dzīvojošie, kā arī cilvēki, kuriem galvenā mediju patēriņa valoda ir krievu.

Atbalsta persona, kas ar savu padomu/ pieredzi sniedz atbalstu ieslodzītajam/-ai pēc atbrīvošanas – sievietes.

Dalība resocializācijas vai probācijas programmās (piemēram, uzvedības korekcijas grupu nodarbības, sociālo un komunikācijas prasmju attīstīšana, dusmu mazināšana u. tml.) – sievietes, cilvēki vecumā no 18 līdz 44 gadiem, strādājošie valsts iestādēs vai sabiedriskās organizācijās, kā arī cilvēki, kuriem galvenā mediju patēriņa valoda ir cita (ne latviešu, ne krievu).

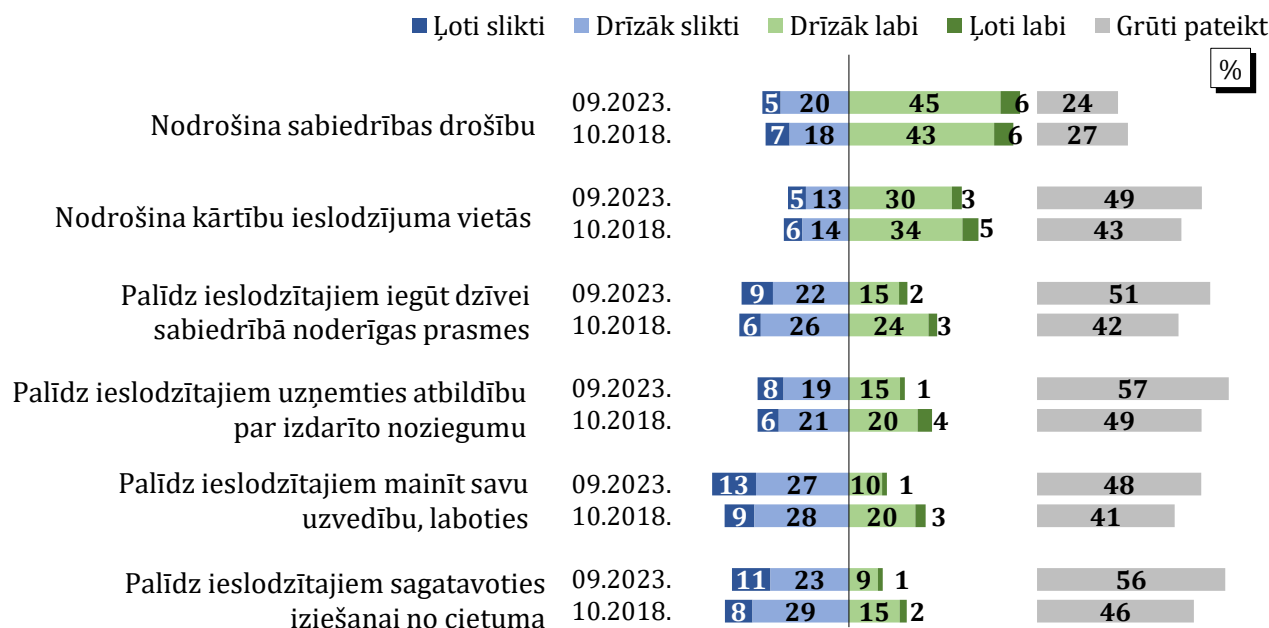
Materiālas, finansiālas palīdzības sniegšana – nestrādājošie, nelatvieši, kā arī cilvēki, kuriem galvenā mediju patēriņa valoda ir krievu; savukārt, cilvēki vecumā no 25 līdz 34 gadiem šo palīdzības sniegšanas veidu atbalsta mazākā mērā.

Iedzīvotāju viedoklis par korekcijas dienestu darbu

Lai noteiktu iedzīvotāju vērtējumu par Latvijas cietumu sistēmas darbu, iedzīvotāju aptaujas anketā tika noformulēti seši šī darba galvenie aspekti, kas saistīti ar drošības un kārtības nodrošināšanu un ieslodzīto resocializāciju. Respondenti vērtēja to, kā Latvijas cietumu sistēma nodrošina sabiedrības kārtību un kārtību ieslodzītājiem iegūt

dzīvei sabiedrībā noderīgas prasmes, mainīt uzvedību, sagatavoties dzīvei pēc ieslodzījuma vietas, laboties, uzņemties atbildību par izdarīto noziegumu (skat. 4. attēlu).

4. attēls. Lūdzu, novērtējiet, cik labi vai slikti, Jūsaprāt, šobrīd Latvijas cietumu sistēma veic šādus uzdevumus? (Tiek sniegts vērtējums par katru izteikumu)

Bāze: visi respondenti: 10.2018., n=705; 09.2023., n=850

Avots: SKDS, 09.2023., Comperio, BISS, 10.2018.

Vērtējot ieslodzījuma vietu darbu, respondenti visaugstāk novērtē to ieguldījumu sabiedrības drošības nodrošināšanā. 51% respondentu uzskata, ka šo darbu ieslodzījuma vietas veic ļoti labi vai drīzāk labi. Savukārt, 33% norāda, ka ļoti labi vai drīzāk labi tiek nodrošināta kārtība ieslodzījuma vietās.

Zemāk tiek vērtētas ar resocializāciju saistītās darba jomas. Tikai 17% respondentu pauž uzskatu, ka ieslodzījuma vieta palīdz ieslodzītajiem iegūt dzīvei sabiedrībā noderīgas prasmes, bet 31% uzskata, ka ar šo uzdevumu ieslodzījuma vietas tiek galā drīzāk slikti vai ļoti slikti, bet vairāk kā puse (51%) respondentu nav snieguši vērtējumu. Tas ir par 9% vairāk kā 2018. gadā.

Viedokļi dalās arī par ieslodzījumu vietu spēju palīdzēt ieslodzītajiem uzņemties atbildību par izdarīto noziegumu - 16% sniedz vairāk vai mazāk pozitīvu vērtējumu, bet 27% - vairāk vai mazāk kritisku. Bet vairāk kā puse (57%) nav varējuši novērtēt šo darbu, izvēloties atbildi "grūti pateikt".

11% aptaujāto iedzīvotāju norāda, ka kopumā piekrīt tam, ka cietumu sistēma palīdz ieslodzītajiem mainīt savu uzvedību, laboties. Tam kopumā nepiekrīt 40% respondentu. Tikai katrs desmitais respondents kopumā piekrīt, ka ieslodzījumu sistēma palīdz sagatavoties izešanai no cietuma, lielākā daļa (56%) nespēj sniegt konkrētu atbildi.

Vienlaikus jānorāda, ka ievērojams respondentu īpatsvars nav varējuši sniegt ieslodzījumu sistēmas veiktā darba novērtējumu. Gandrīz visos jautājumos ir bijuši vairāk nekā 40% respondentu, kas izvēlējušies atbildi "Grūti pateikt".

Aplūkojot datus dažādās sociāldemogrāfiskās grupās, statistiski nozīmīgas atšķirības vērojamas atkarībā no respondenta vecuma, tautības, nodarbinātības un darbavietas, kā arī reģiona, kurā dzīvo. Zemāk uzskaitītas sociāldemogrāfiskās grupas, kas sniegušas augstāku vērtējumu Latvijas cietumu sistēmas veiktajiem uzdevumiem.

Nodrošina sabiedrības drošību – latvieši, sabiedriskās organizācijās strādājošie.

Nodrošina kārtību ieslodzījuma vietās – sabiedriskās organizācijās strādājošie.

Palīdz ieslodzītajiem uzņemties atbildību par izdarīto noziegumu – Zemgalē.

Palīdz ieslodzītajiem mainīt savu uzvedību, laboties – cilvēki vecumā no 65 līdz 74 gadiem.

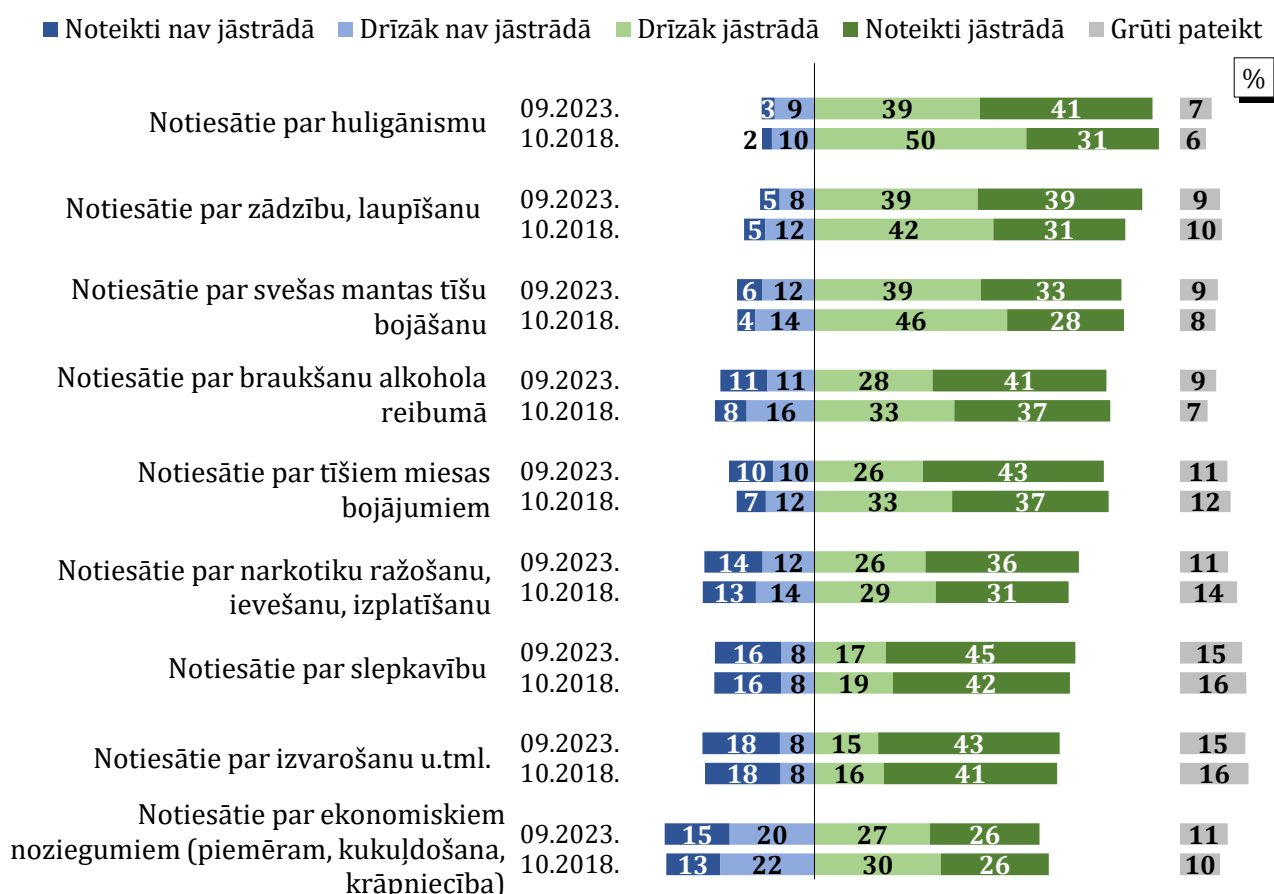
Palīdz ieslodzītajiem sagatavoties izešanai no cietuma – nestrādājošie.

Palīdz ieslodzītajiem iegūt dzīvei sabiedrībā noderīgas prasmes – strādājošie pašvaldību iestādēs, kā arī nestrādājošie.

Iedzīvotāju viedoklis par darbu ar dažādām notiesāto grupām

Lai gūtu ieskatu par sabiedrības attieksmi pret darbu ar bijušo ieslodzīto grupām, kuru rezultātā minētās grupas spētu pilnvērtīgi atgriezties sabiedrībā, respondenti sniedza vērtējumu par katru izdalīto pozīciju (skat. 5. attēlu).

5. attēls. Lūdzu, novērtējiet, ar kurām dažādām bijušo ieslodzīto grupām būtu jāstrādā (piemēram, nodrošinot apmācības, sniedzot palīdzību darba, dzīvesvietas meklējumos, psihologu u.c. nodarbības), lai tās varētu pilnvērtīgi atgriezties sabiedrībā? (Tiek sniegts vērtējums par katru ieslodzīto grupu)

Bāze: visi respondenti: 10.2018., n=705; 09.2023., n=850

Avots: SKDS, 09.2023., Comperio, BISS 10.2018.

Kopumā, respondenti lielākoties pauž atbalstu darbam ar dažādām bijušo ieslodzīto grupām, lai tās pilnvērtīgi spētu atgriezties sabiedrībā. Nemainīgi, vislielāko atbalstu respondenti pauduši darbam ar notiesātajiem par huligānismu - 80 %, notiesātajiem par zādzību, laupīšanu - 78%, notiesātajiem par svešas mantas tīšu bojāšanu - 72%. Līdzīgi, kā 2018. gada veiktajā pētījumā, arī 2023. gada dati iezīmē vismazāko atbalstu darbam ar notiesātajiem par ekonomiskajiem

noziegumiem - 35% aptaujāto Latvijas iedzīvotāju to kopumā neatbalsta, neskatoties uz to, tomēr vairāk kā puse (53%) atbalsta darba veikšanu ar šo grupu.

Aplūkojot rezultātus dažādās sociāldemogrāfiskās grupās, statistiski nozīmīgas atšķirības vērojamas atkarībā no respondenta dzimuma, vecuma, tautības, izglītības, darbavietas un valodas, kādā galvenokārt patērē medijus (lasa laikrakstus, skatās televīziju, klausās radio, meklē informāciju internetā). Zemāk uzskaitītas sociāldemogrāfiskās grupas, kas sniegušas augstāku vērtējumu – norādījušas, ka būtu jāstrādā ar minēto bijušo ieslodzīto grupu (piemēram, nodrošinot apmācības, sniedzot palīdzību darba, dzīvesvietas meklējumos, psihologu u.c. nodarbības), lai tās varētu pilnvērtīgi atgriezties sabiedrībā. Grupās, kas nav minētas, statistiski nozīmīgas atšķirības viedokļos atkarībā no sociāldemogrāfiskajiem rādītājiem nav novērotas.

Jāstrādā ar notiesātiem par ekonomiskiem noziegumiem (piemēram, kukuļdošana, krāpniecība) – nelatvieši.

Jāstrādā ar notiesātiem par narkotiku ražošanu, ieviešanu, izplatīšanu – sievietes, cilvēki ar augstāko izglītību.

Jāstrādā ar notiesātiem par izvarošanu u.tml. – latvieši, cilvēki ar augstāko izglītību, strādājošie uzņēmumos, komercsabiedrībās, valsts vai pašvaldību iestādēs, cilvēki, kuriem pamata mediju patēriņa valoda ir latviešu.

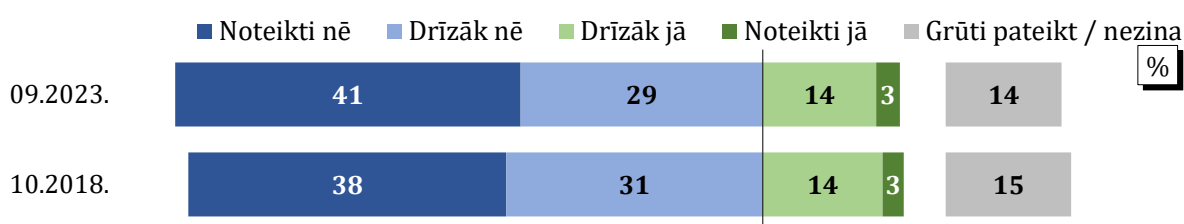
Jāstrādā ar notiesātiem par tīšiem miesas bojājumiem – sievietes, cilvēki vecumā no 18 līdz 54 gadiem.

Jāstrādā ar notiesātiem par slepkavību – cilvēki ar augstāko izglītību.

1.2.4. Sabiedrības iesaiste bijušo ieslodzīto atbalstam

Aptaujas respondentiem tika lūgts norādīt, vai viņi būtu gatavi kā brīvprātīgie iesaistīties darbā ar bijušajiem un esošajiem ieslodzītajiem (skat 6. attēlu).

6. attēls. Vai Jūs pats/-i būtu gatavs/-a kā brīvprātīgais iesaistīties darbā ar bijušajiem un esošajiem ieslodzītajiem?

Bāze: visi respondenti: 10.2018., n=705; 09.2023., n=850

Avots: SKDS, 09.2023., Comperio, BISS, 10.2018.

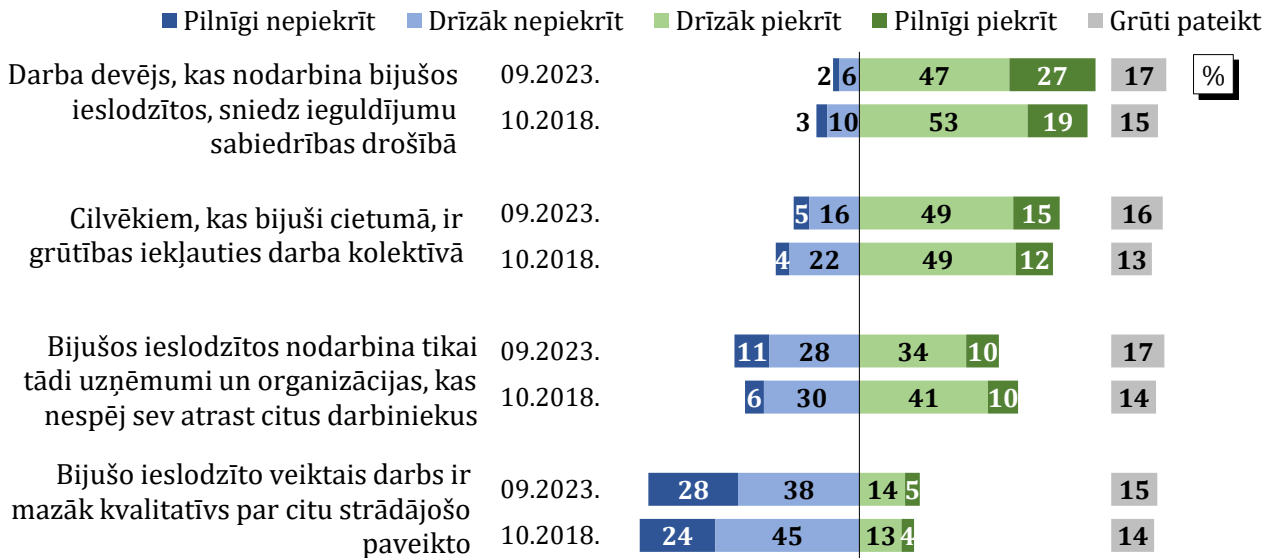
Lielākā daļa aptaujāto Latvijas iedzīvotāju (70%) nav gatavi kā brīvprātīgie strādāt ar bijušajiem vai esošajiem ieslodzītajiem. 17% no respondentiem norāda, ka kopumā būtu gatavi strādāt kā brīvprātīgie. Atbilžu sadalījums, salīdzinot ar 2018. gada datiem ir ļoti līdzīgs.

Lielāku gatavību iesaistīties kā brīvprātīgajam/-ai darbā ar bijušajiem un esošajiem ieslodzītajiem pauduši vīrieši un nelatvieši. Citās sociāldemogrāfiskajās grupās statistiski nozīmīgas atšķirības nav novērotas.

1.2.5. Sabiedrības attieksme pret esošo un bijušo ieslodzīto nodarbināšanu

Aptaujātie Latvijas iedzīvotāji vērtēja dažādus pastāvošos viedokļus par bijušo un esošo ieslodzīto nodarbināšanu (skat. 7. attēlu).

7. attēls. Pastāv dažādi viedokļi par bijušo un esošo ieslodzīto nodarbināšanu. Lūdzu, novērtējiet, cik lielā mērā Jūs piekrītat vai nepiekrītat zemāk minētajiem apgalvojumiem. (Tiek sniegts vērtējums par katru izteikumu)

Bāze: visi respondenti: 10.2018., n=705; 09.2023., n=850

Avots: SKDS, 09.2023., Comperio, BISS, 10.2018.

74% respondentu piekrīt uzskatam, ka darba devēji, kas nodarbina bijušos ieslodzītos, sniedz ieguldījumu sabiedrības drošībā. Tam kopumā nepiekrīt vien 8% respondentu.

64% respondentu kopumā piekrīt, ka cilvēkiem, kas bijuši ieslodzījuma vietās, ir grūtības iekļauties darba kolektīvā. Gandrīz katrs piektais (21%) aptaujātais iedzīvotājs norāda, ka šim apgalvojumam tomēr kopumā nepiekrīt.

44% aptaujāto Latvijas iedzīvotāju kopumā piekrīt apgalvojumam, ka bijušos ieslodzītos nodarbina tikai tie darba devēji, kas nevar atrast sev darbiniekus. Līdzīgs daudzums respondentu - 39% kopumā nepiekrīt, ka bijušos ieslodzītos nodarbina tikai tādi uzņēmumi un organizācijas, kas nespēj sev atrast darbiniekus.

Viedoklim, ka bijušo ieslodzīto veiktais darbs ir mazāk kvalitatīvs par citu strādājošo paveikto, kopumā nepiekrīt 66% respondentu.

Aplūkojot rezultātus dažādās sociāldemogrāfiskās grupās, statistiski nozīmīgas atšķirības vērojamas atkarībā no respondenta dzimuma, vecuma, tautības, izglītības, dzīvesvietas urbanizācijas līmeņa, nodarbošanās, ienākumiem ģimenē un valodas, kādā galvenokārt patērē medijus (lasa laikrakstus, skatās televīziju, klausās radio, meklē informāciju internetā). Zemāk uzskaitītas sociāldemogrāfiskās grupas, kas sniegušas augstāku vērtējumu – norādījušas, ka lielākā mērā piekrīt minētajiem apgalvojumiem.

Bijušos ieslodzītos nodarbina tikai tādi uzņēmumi un organizācijas, kas nespēj sev atrast citus darbiniekus – cilvēki vecumā no 18 līdz 34 gadiem, nelatvieši, cilvēki ar augstāko izglītību un augstākiem ienākumiem, kuriem pamata mediju patēriņa valoda ir krievu.

Bijušo ieslodzīto veiktais darbs ir mazāk kvalitatīvs par citu strādājošo paveikto – cilvēki vecumā no 18 līdz 24 gadiem.

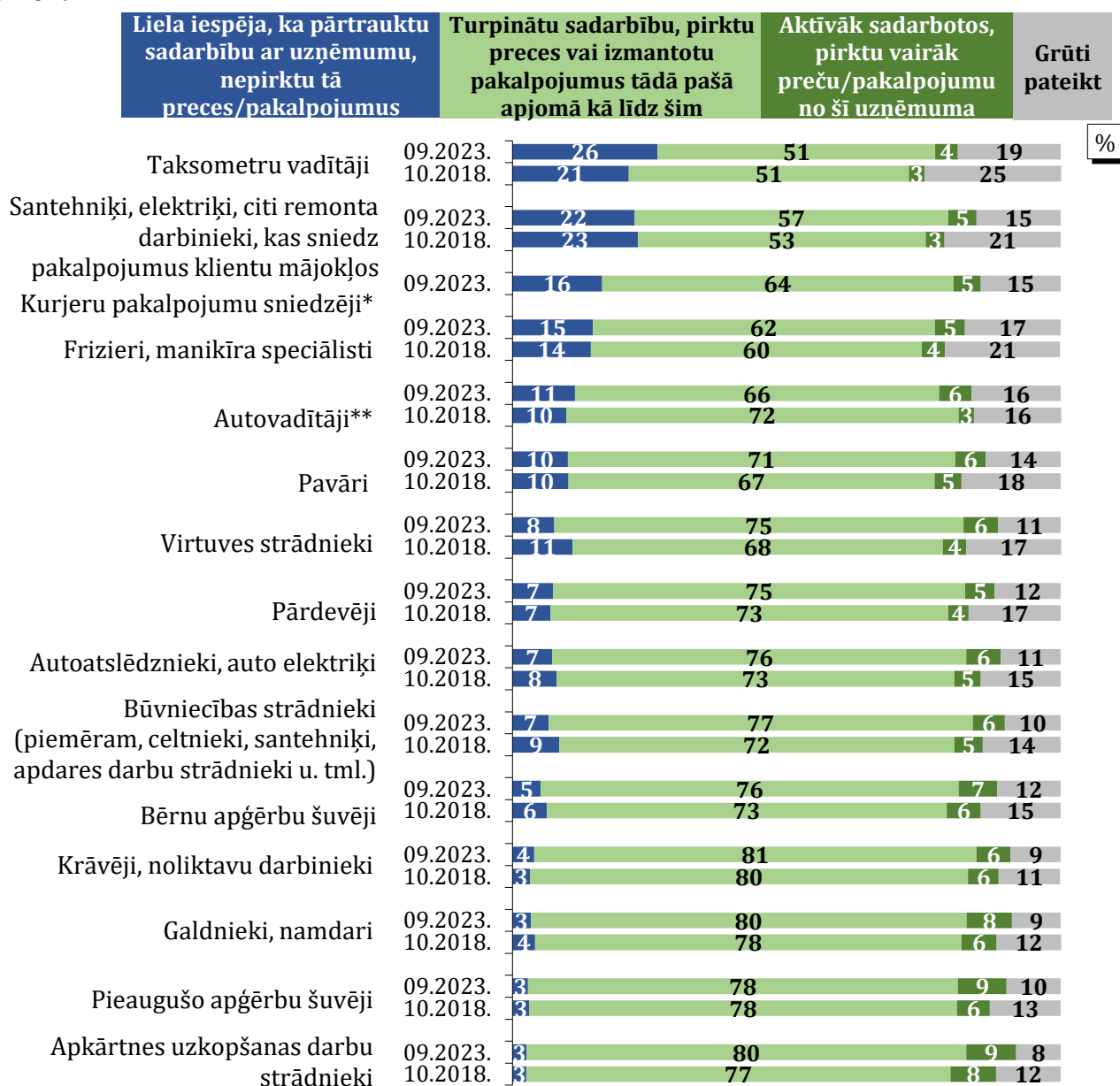
Cilvēkiem, kas bijuši cietumā, ir grūtības iekļauties darba kolektīvā – sievietes, rīdzinieki.

Darba devējs, kas nodarbina bijušos ieslodzītos, sniedz ieguldījumu sabiedrības drošībā – nestrādājošie

Iedzīvotāju attieksme pret uzņēmumiem, kas nodarbina bijušos ieslodzītos

Respondenti sniedz vērtējumu par to, vai un kā mainītos viņu attieksme pret uzņēmumu, ja uzņēmumā būtu nodarbināti bijušie ieslodzītie dažādos amatos/profesijās (skat 8. attēlu).

8. attēls. Lūdzu, novērtējiet, vai un kā mainītos Jūsu attieksme, ja Jūs uzzinātu, ka uzņēmums nodarbina bijušos ieslodzītos šādos amatos/profesijās? (Tiek sniegts vērtējums par katru profesiju grupu)

*Atbilžu variants respondentiem pirmo reizi piedāvāts 2023. gadā

**Atbilžu varianta formulējums 2018. gadā: "Autovadītāji, traktoristi"

Avots: SKDS, 09.2023., Comperio, BISS, 10.2018.

Vairākums (51–80%) respondentu uzskata, ka viņu attieksmi un paradumus izmantot uzņēmuma pakalpojumus vai preču iegādi neietekmētu tas, ka uzņēmums nodarbina bijušos ieslodzītos, tie turpinātu sadarbību, pirktu preces vai izmantotu pakalpojumus tādā pašā apjomā kā līdz šim (skat. 8. attēlu).

Tomēr pastāv iespēja, ka respondenti pārtrauktu sadarbību ar uzņēmumu, nepirktu tā preces/pakalpojumus, ja uzņēmums nodarbinātu bijušos ieslodzītos amatos/profesijās, kas paredz respondentu ciešāku saskarsmi ar tiem darbiniekiem, kas ir bijušie ieslodzītie. 26% respondentu norādījuši, ka ir liela iespēja, ka pārtrauktu sadarbību ar uzņēmumu, kas nodarbinātu bijušos ieslodzītos kā taksometra vadītājus, 22% - santehniķus, elektriķus, sniedzot pakalpojumus respondenta mājās, bet 16% - iespējams pārtrauktu izmantot kurjera pakalpojumus.

Interesanti, ka neliela respondentu daļa (3-9%), tomēr norāda, ka aktīvāk sadarbotos, pirktu vairāk preču/pakalpojumu no konkrētā uzņēmuma visās kategorijās.

Aplūkojot rezultātus dažādās sociāldemogrāfiskās grupās, statistiski nozīmīgas atšķirības vērojamas atkarībā no respondenta dzimuma, vecuma, tautības, nodarbinātības un darbavietas, ienākumiem ģimenē, izglītības līmeņa, reģiona, apdzīvotās vietas urbanizācijas līmeņa un valodas, kādā galvenokārt patērē medijus (lasa laikrakstus, skatās televīziju, klausās radio, meklē informāciju internetā). Zemāk parādīta detalizēta informācija par amatiem, kuru vērtējumā pastāv statistiski nozīmīgas atšķirības dažādās sociāldemogrāfiskajās grupās. (skat. 3. tabulu). Amatos, kas nav minēti, statistiski nozīmīgas atšķirības viedokļos sociāldemogrāfiskās grupās nav novērotas.

3. tabula. Sociāldemogrāfiskās grupas, kurās sniegtās atbildes statistiski nozīmīgi atšķiras no vidējiem rādītājiem. (Amats/ profesija, kādā uzņēmums nodarbina bijušos ieslodzītos vs vai un kā mainītos respondenta attieksme)

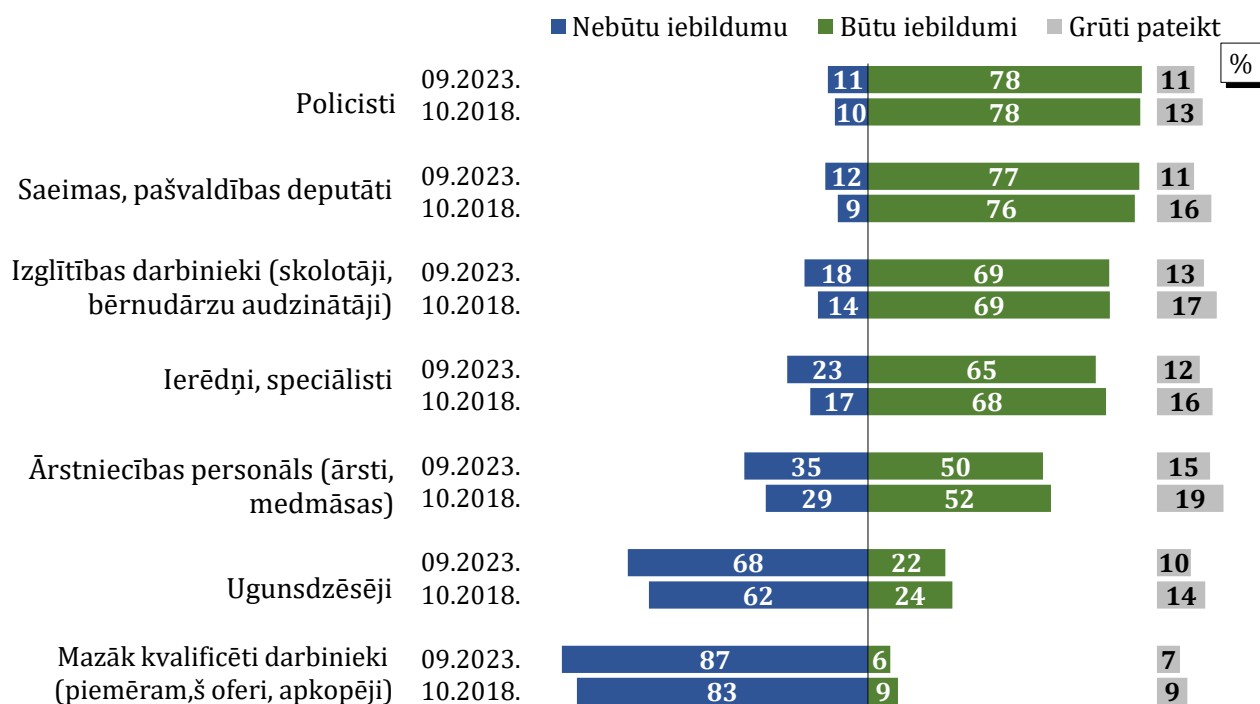
Nr. p. k.		Liela iespēja, ka pārtrauktu sadarbību ar uzņēmumu, nepirktu tā preces/pakalpojumus	Turpinātu sadarbību, pirktu preces vai izmantotu pakalpojumu	Aktīvāk sadarbotos, pirktu vairāk preču/ pakalpojumu no šī uzņēmuma
1.	Būvniecības strādnieki		Latvieši Galvenokārt patērē medijus latviešu valodā	Nelatvieši Nestrādājošie Galvenokārt patērē medijus krievu valodā
2.	Pavāri	Sievietes Galvenokārt patērē medijus krievu valodā	Galvenokārt patērē medijus latviešu valodā	Valsts iestādēs strādājošie
3.	Virtuves strādnieki	Strādājošie Galvenokārt patērē medijus krievu valodā	Latvieši Galvenokārt patērē medijus latviešu valodā	Galvenokārt patērē medijus krievu valodā
4.	Autovadītāji	Cilvēki, kuriem augstākā iegūtā izglītība ir pamatizglītība		Pierīgā dzīvojošie
5.	Taksometru vadītāji	Sievietes	Virieši	Nelatvieši Galvenokārt patērē medijus krievu valodā

6.	Autoatslēdznieki, auto elektriķi			Nelatvieši Galvenokārt patērē medijus krievu valodā Citās valstpilsētās (ne Rīgā) dzīvojošie
7.	Santehniķi, elektriķi, citi remonta darbinieki, kas sniedz akalpojumu klientu dzīvokļos, mājās	Cilvēki ar augstāko izglītību	Cilvēki ar vidējo, profesionālo vidējo izglītību	Nelatvieši Galvenokārt patērē medijus krievu valodā
8.	Pārdevēji	Cilvēki vecumā no 65 līdz 74 gadiem Rīdzinieki Pašvaldību iestādēs strādājošie Cilvēki ar ļoti zemiem ienākumiem ģimenē (līdz 300 EUR uz cilvēku)	Latvieši Galvenokārt patērē medijus latviešu valodā	Nelatvieši Cilvēki vecumā no 35 līdz 44 gadiem Cilvēki ar augstiem ienākumiem ģimenē (vairāk kā 1100 EUR uz cilvēku)
9.	Pieaugušo apģērbu šuvēji	Sievietes Cilvēki, kuriem augstākā iegūtā izglītība ir pamatizglītība	Latvieši	Nelatvieši Citās valstpilsētās (ne Rīgā) dzīvojošie Galvenokārt patērē medijus krievu valodā
10.	Bērnu apģērbu šuvēji	Sievietes		Galvenokārt patērē medijus krievu valodā
11.	Frizieri, manikīra speciālisti	Sievietes		Vīrieši Nelatvieši Galvenokārt patērē medijus krievu valodā
12.	Kurjeru pakalpojumu sniedzēji	Sievietes Cilvēki, kuriem augstākā iegūtā izglītība ir pamatizglītība		Nelatvieši Galvenokārt patērē medijus krievu valodā Citās valstpilsētās (ne Rīgā) dzīvojošie

Iedzīvotāju viedoklis par bijušo ieslodzīto nodarbināšanu valsts un pašvaldību iestādēs

Aptaujātie Latvijas iedzīvotāji pauda viedokli par bijušo ieslodzīto strādāšanu valsts un pašvaldību iestādēs dažādos amatos, neņemot vērā tiesiskos ierobežojumus noteiktajiem ieņemt noteiktus amatus (skat. 9. attēlu).

9. attēls. Kāda būtu Jūsu attieksme, ja valsts un pašvaldību iestādēs strādātu cilvēki, kas bijuši cietumā? (Tiek sniegts vērtējums par katru profesiju grupu)

Bāze: visi respondenti: 10.2018., n=705; 09.2023., n=850

Avots: SKDS, 09.2023., Comperio, BISS, 10.2018.

Vērtējot bijušo ieslodzīto iespējamo nodarbinātību valsts un pašvaldības iestādēs, nemainīgi, visbiežāk iebildumi respondentiem būtu pret bijušajiem ieslodzītajiem policistu amatā – 78%, Saeimas, pašvaldību deputātu amatos – 77%. Vairāk kā divas trešdaļas (69%) respondentu nevēlētu redzēt bijušos ieslodzītos arī kā izglītības darbiniekus. Gandrīz divas trešdaļas (65%) aptaujāto iedzīvotāju nevēlētu, ka bijušie ieslodzītie ir ierēdņi vai speciālisti. Puse (50%) no respondentiem iebilstu, ja bijušie ieslodzītie strādātu kā ārstniecības personas, piemēram, ārsti vai medmāsas.

Lielākajai daļai aptaujāto Latvijas iedzīvotāju kopumā nav iebildumu pret to, ja bijušie ieslodzītie strādātu kā ugunsdzēsēji (68%) vai mazāk kvalificēti darbinieki, piemēram šoferi vai apkopēji.

Aplūkojot rezultātus dažādās sociāldemogrāfiskās grupās, statistiski nozīmīgas atšķirības vērojamas atkarībā no respondenta dzimuma, vecuma, tautības, izglītības, nodarbinātības, dzīvesvietas urbanizācijas līmeņa, kā arī valodas, kādā galvenokārt patērē medijus (lasa laikrakstus, skatās televīziju, klausās radio, meklē informāciju internetā). Zemāk parādīta detalizēta informācija par amatiem, kuru vērtējumā pastāv statistiski nozīmīgas atšķirības dažādās sociāldemogrāfiskajās grupās. (skat. 4. tabulu). Amatos, kas nav minēti, statistiski nozīmīgas atšķirības viedokļos sociāldemogrāfiskās grupās nav novērotas.

4. tabula. Sociāldemogrāfiskās grupas, kurās sniegtās atbildes statistiski nozīmīgi atšķiras no vidējiem rādītājiem. (Amats/ profesija, kādā valsts un pašvaldību iestādēs strādātu cilvēki, kas bijuši cietumā vs respondenta attieksme)

Nr. p. k.		Būtu iebildumi	Nebūtu iebildumu	Grūti pateikt
1.	Saeimas, pašvaldības deputāti	Sievietes Cilvēki vecumā no 25 līdz 34 gadiem Latvieši Cilvēki ar augstāko izglītību Galvenokārt patērē medijus latviešu valodā	Vīrieši Cilvēki ar pamata vai vidējo, vidējo profesionālo izglītību	Sievietes Nelatvieši
2.	Ierēdņi, speciālisti	Sievietes	Vīrieši Cilvēki ar pamatizglītību	Nelatvieši
3.	Policisti	Sievietes	Vīrieši	
4.	Ārstniecības personāls (ārsti, medmāsas)	Sievietes	Vīrieši	Sievietes Cilvēki vecumā no 45 līdz 54 gadiem
5.	Izglītības darbinieki (skolotāji, bērnudārzu audzinātāji)	Sievietes Cilvēki ar augstāko izglītību	Vīrieši	
6.	Ugunsdzēsēji	Citās valstpilsētās (ne Rīgā) dzīvojošie	Rīdiniieki Nestrādājošie	

1.3. Kopsavilkums

Saskarsmes pieredze ar esošajiem un bijušajiem ieslodzītajiem

- Lielākā aptaujāto iedzīvotāju daļa - 66%, lielākā vai mazākā mērā ir kontaktējusies ar bijušo vai esošo ieslodzīto, galvenokārt, kā ar paziņu - 29%.

Sabiedrības viedoklis par bijušajiem ieslodzītajiem

- 78% respondentu pilnīgi vai drīzāk piekrīt, ka cilvēks, kas vienu reizi izdarījis noziegumu, ir spējīgs laboties, turpretī, tikai 17% uzskata, ka laboties būtu spējīgs arī cilvēks, kas noziegumu izdarījis vairākas reizes.
- 73% respondentu kopumā piekrīt, ka bijušajiem ieslodzītajiem ir jāpalīdz, lai tie neveiktu jaunus noziegumus.
- Vairākums aptaujāto Latvijas iedzīvotāju tic, ka cilvēks, kas izcietis sodu cietumā var pilnvērtīgi atgriezties sabiedrībā, nemainīgi, 60% respondentu nepiekrīt, ka cilvēks, kas izcietis sodu cietumā nekad nespēs pilnvērtīgi atgriezties sabiedrībā.

Sabiedrības izpratne par korekcijas dienestu darbu sabiedrības drošības celšanā un resocializācijas pasākumu nozīmi

- Respondenti visaugstāk novērtē praktisko palīdzību darba atrašanā – 90% kopumā to atbalsta.

- Vismazākais aptaujāto iedzīvotāju atbalsts palīdzības sniegšanai vērojams materiālās un finansiālās palīdzības aspektā. To kopumā atbalsta gandrīz puse respondentu - 48%

Iedzīvotāju viedoklis par darbu ar dažādām notiesāto grupām

- Respondenti uzskata, ka ar visām aptaujā minētajām grupām ir jāstrādā, tomēr atšķiras atbalsts darbam ar atsevišķām notiesāto grupām. Vislielāko atbalstu respondenti pauduši darbam ar notiesātajiem par huligānismu, zādzību, laupīšanu un notiesātajiem par svešas mantas tīšu bojāšanu.

Sabiedrības iesaiste bijušo ieslodzīto atbalstam

- Tikai 17% no respondentu kopumā būtu gatavi strādāt kā brīvprātīgie. Atbilžu sadalījums, salīdzinoši ar 2018. gada datiem ir ļoti līdzīgs.

Sabiedrības attieksme par esošo un bijušo ieslodzīto nodarbināšanu

- 74% respondentu piekrīt uzskatam, ka darba devēji, kas nodarbina bijušos ieslodzītos, sniedz ieguldījumu sabiedrības drošībā. Tam kopumā nepiekrīt vien 8% respondentu.
- Viedoklim, ka bijušo ieslodzīto veiktais darbs ir mazāk kvalitatīvs par citu strādājošo paveikto, kopumā nepiekrīt lielākā daļa respondentu (66%).

Sabiedrības attieksme pret uzņēmumiem, kas nodarbina bijušos ieslodzītos

- Vairākums (51–80%) respondentu uzskata, ka viņu attieksmi un paradumus izmantot uzņēmuma pakalpojumus vai preču iegādi neietekmētu tas, ka uzņēmums nodarbina bijušos ieslodzītos, tie turpinātu sadarbību, pirktu preces vai izmantotu pakalpojumus tādā pašā apjomā kā līdz šim.
- 26% respondentu norādījuši, ka ir liela iespēja, ka pārtrauktu sadarbību ar uzņēmumu, kas nodarbinātu bijušos ieslodzītos kā taksometra vadītājus, 22% - santehniķus, elektriķus, sniedzot pakalpojumus respondenta mājās, bet 16% - iespējams pārtrauktu izmantot kurjera pakalpojumus.

Sabiedrības viedoklis par bijušajiem ieslodzītajiem valsts un pašvaldību iestādēs

- Vērtējot bijušo ieslodzīto iespējamo nodarbinātību valsts un pašvaldības iestādēs, nemainīgi, visbiežāk iebildumi respondentiem būtu pret bijušajiem ieslodzītajiem policistu amatā – 78% un Saeimas, pašvaldību deputātu amatos – 77%.
- Lielākajai daļai aptaujāto Latvijas iedzīvotāju kopumā nav iebildumu pret to, ja bijušie ieslodzītie strādātu kā ugunsdzēsēji (68%) vai mazāk kvalificēti darbinieki, piemēram šoferi vai apkopēji.

2. DARBA DEVĒJU APTAUJA

2.1. Aptaujas tehniskā informācija

Latvijas iedzīvotāju elektroniska aptauja tika organizēta, izmantojot pētījumu centra SKDS tiešsaistes paneli. Izlase tika veidota saskaņā ar pētījumu centra SKDS paneļa atlasē iespējām, identificējot uzņēmējus, valsts un pašvaldību iestāžu augsta un vidēja līmeņa vadītājus, kā arī darbiniekus, kas norādījuši, ka tiem ir ietekme personāla izvēlē. Respondentiem - paneļa dalībniekiem, kuri atbilst norādītajām prasībām, tika izsūtīta atbilstoša darba devēju aptaujas anketa, kontrolējot darbinieku skaitu uzņēmumā un darba devēja pārstāvja pārstāvēto sektoru.

Metode	Tiešsaistes aptauja
Mērķa grupa	Darba devēji, tajā skaitā uzņēmēji, valsts un pašvaldību iestāžu, nevalstisko organizāciju vadošie darbinieki, personāla atlasē speciālisti visā Latvijā; nodarbina vismaz 3 darbiniekus.
Respondentu skaits	135
Lauka darbs	21.09.2023. – 03.10.2023.
Valoda	latviešu un krievu

5. tabula. Darba devēju aptaujas izlases raksturojums

	Respondentu īpatsvars izlasē. Darba devēji (%)
Rēģions:	
Rīga	56,3
Pierīga	17,0
Vidzeme	12,6
Kurzeme	5,9
Zemgale	3,7
Latgale	4,4
Vecums:	
25 – 34 g.v.	8,1
35 – 44 g.v.	25,9
45 – 54 g.v.	33,3
55 – 64 g.v.	25,9
65 un vairāk	6,7
Dzimums:	
Vīrieši	38,5
Sievietes	61,5

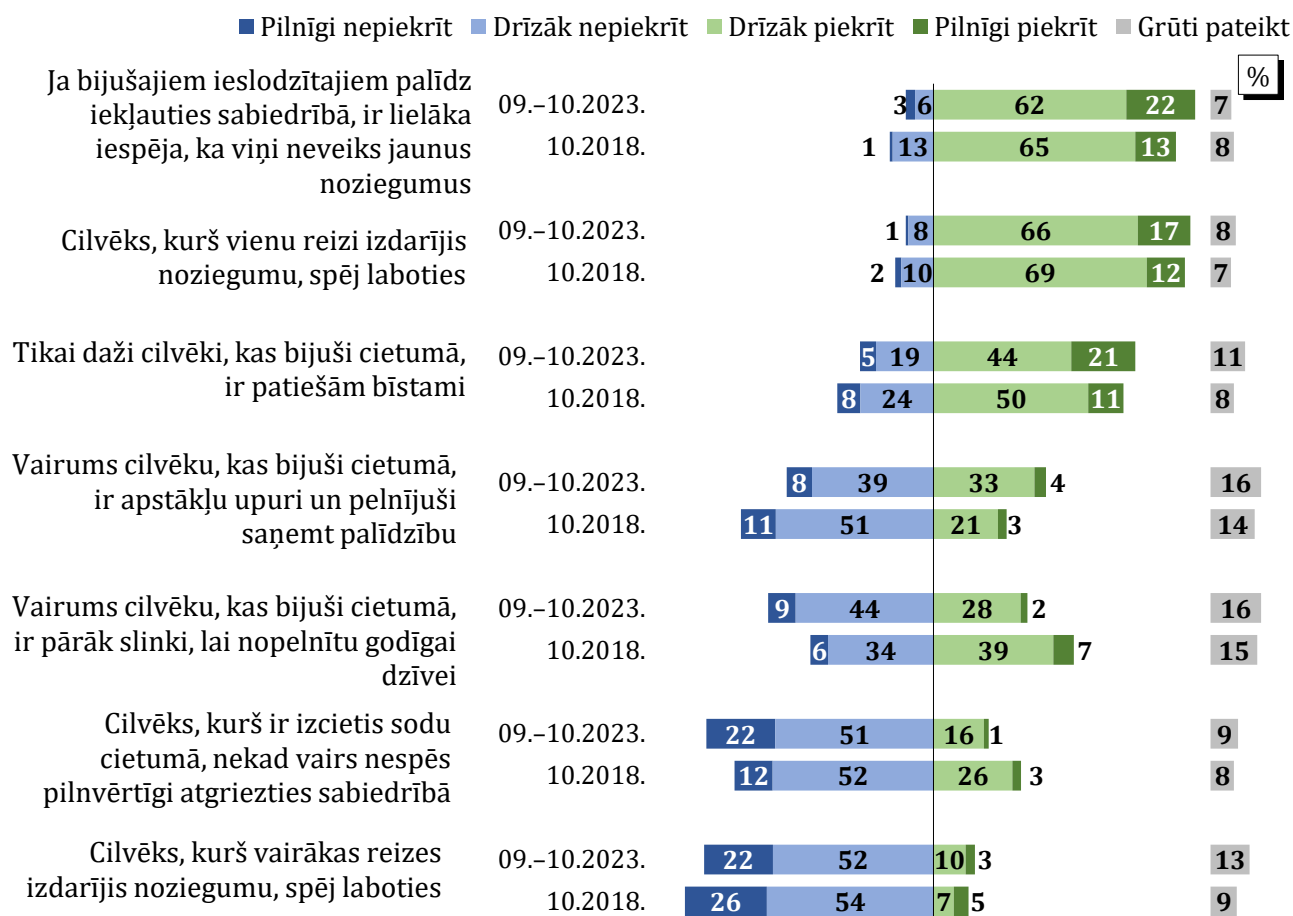
	Respondentu īpatsvars izlasē. Darba devēji (%)
Darba vieta:	
Uzņēmums, komercsabiedrība	59,3
Valsts iestāde	18,5
Pašvaldību iestāde	16,3
Sabiedriska organizācija	5,9
Darbinieku skaits:	
3 – 9 darbinieki	31,9
10 līdz 49 darbinieki	32,6
50 līdz 249 darbinieki	23,0
250 darbinieki un vairāk	12,6

2.2. Aptaujas rezultāti

2.2.1. Darba devēju uzskati par bijušajiem ieslodzītajiem

Vispārējie stereotipi par notiesātajiem darba devēju mērķa grupā tiek mērīti identiski iedzīvotāju aptaujai, lai pētījuma ietvaros būtu iespējams salīdzināt šo abu mērķa grupu viedokļus. Tomēr darba devēju aptaujā netika iekļauti divi izteikumi, kas nav relevanti darba devēju aptaujā, proti, izteikumi, kas raksturo privāto sociālo distanci ar ieslodzītajiem kā iespējamiem draugiem un kaimiņiem (skat. 10. attēlu).

10. attēls. Sabiedrībā pastāv dažādi viedokļi par cilvēkiem, kuri ir bijuši cietumā. Lūdzu, novērtējiet, cik lielā mērā Jūs piekrītat vai nepiekrītat zemāk minētajiem apgalvojumiem? (Tiek sniegts vērtējums par katru izteikumu)

Bāze: visi respondenti: 10.2018., n=106; 09.-10.2023., n=135

Avots: SKDS 10.2023, Comperio, BISS, 10.2018.

Uzticēšanās/ uzticamība

Līdzīgi kā iedzīvotāji, arī darba devēji (83%) uzskata, ka cilvēks, kas vienu reizi ir izdarījis noziegumu, spēj laboties, bet netic tam, ka laboties spētu cilvēks, kas noziegumu izdarījis vairākas reizes. Šim apgalvojumam piekrīt tikai 13% darba devēju. Salīdzinājumā ar 2018. gada datiem, 2023. gada aptaujas rezultāti liecina, ka respondentu vērtējums nav tik bargs kā iepriekš. Šogad tam nepiekrīt 74%, bet 2018. gadā 81% respondentu. Savukārt, 65% aptaujāto darba devēju atzīst, ka tikai daži cilvēki, kas bijuši cietumā, patiešām ir bīstami (21% - pilnīgi piekrīt, 44% - drīzāk piekrīt).

Personas nolūku atbilstība sabiedrības normām

84% darba devēju pilnīgi vai drīzāk piekrīt uzskatam, ka bijušajiem ieslodzītajiem ir jāpalīdz iekļauties sabiedrībā, jo tas mazina iespēju, ka tie veiks atkārtotus noziegumus (22% - pilnīgi piekrīt un 62% - drīzāk piekrīt). Tikai 9% aptaujāto darba devēju tam nepiekrīt.

Sociālā distance

Vairākums respondentu tic, ka cilvēks, kas izcietis sodu cietumā, spēj pilnvērtīgi atgriezties sabiedrībā, jo apgalvojumu, ka cilvēks, kas izcietis sodu cietumā, nekad nespēs pilnvērtīgi atgriezties sabiedrībā noraida 73% aptaujāto darba devēju (par 9% vairāk nekā 2018. gada aptaujā).

Vienlaikus, vairāk kā trešdaļa (37%) respondentu uzskata, ka vairums cilvēku, kas ir nokļuvuši cietumā, ir apstākļu upuri, un ir pelnījuši saņemt palīdzību. Apgalvojumam nepiekrīt 47% aptaujāto darba devēju.

Apgalvojumam "Cilvēks, kurš vienu reizi izdarījis noziegumu, spēj laboties" statistiski nozīmīgi vairāk piekrīt respondenti Vidzemē; respondenti, kuriem galvenā mediju patēriņa valoda ir krievu; kā arī tādu uzņēmumu, iestāžu vai organizāciju pārstāvji, kuros pēdējo 5 gadu laikā ir ticis nodarbināts kāds cilvēks, kas ir bijis cietumā.

Apgalvojumam "Cilvēks, kurš vairākas reizes izdarījis noziegumu, spēj laboties" statistiski nozīmīgi vairāk piekrīt: respondenti, kuriem galvenā mediju patēriņa valoda ir krievu; kā arī tādu uzņēmumu, iestāžu vai organizāciju pārstāvji, kuros pēdējo 5 gadu laikā ir ticis nodarbināts kāds cilvēks, kas ir bijis cietumā.

Apgalvojumam "Cilvēks, kurš ir izcietis sodu cietumā, nekad vairs nespēs pilnvērtīgi atgriezties sabiedrībā" - sievietes; darbinieki uzņēmumos ar valsts vai pašvaldības kapitālu; kā arī respondenti, kuriem galvenā mediju patēriņa valoda ir krievu.

Apgalvojumam "Ja bijušajiem ieslodzītajiem palīdz iekļauties sabiedrībā, ir lielāka iespēja, ka viņi neveiks jaunus noziegumus" - uzņēmumu, iestāžu vai organizāciju pārstāvji, kuros pēdējo 5 gadu laikā ir ticis nodarbināts kāds cilvēks, kas ir bijis cietumā.

Apgalvojumam "Tikai daži cilvēki, kas bijuši cietumā, ir patiešām bīstami" - sabiedrisko organizāciju darbinieki.

Apgalvojumam "Vairums cilvēku, kas bijuši cietumā, ir apstākļu upuri un pelnījuši saņemt palīdzību" statistiski nozīmīgi vairāk piekrīt uzņēmumu, iestāžu vai organizāciju pārstāvji, kuros pēdējo 5 gadu laikā ir ticis nodarbināts kāds cilvēks, kas ir bijis cietumā.

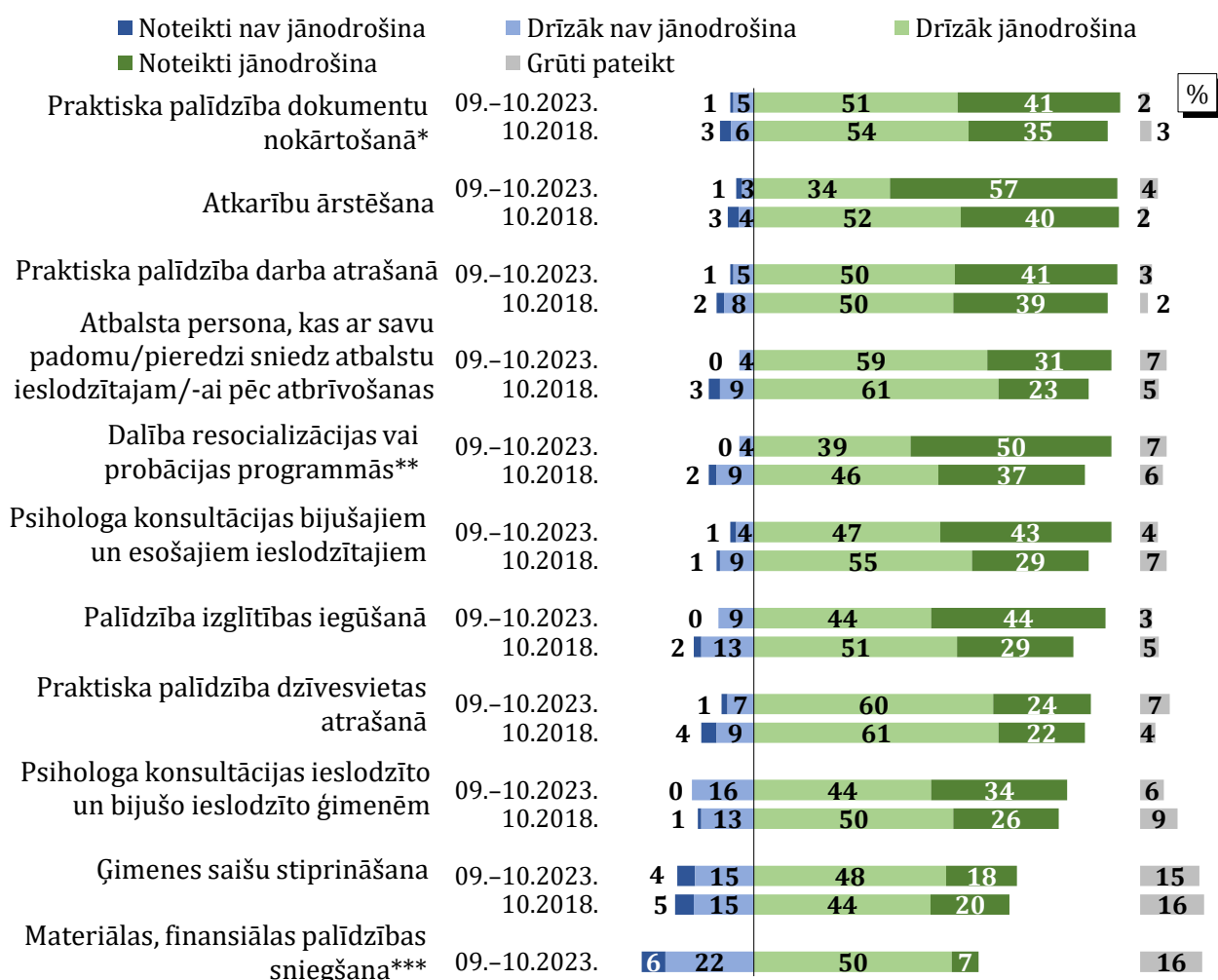
Apgalvojumam "Vairums cilvēku, kas bijuši cietumā, ir pārāk slinki, lai nopelnītu godīgai dzīvei" statistiski nozīmīgi vairāk piekrīt sievietes.

2.2.2. Darba devēju izpratne par resocializācijas nozīmi un korekcijas dienestu darbu sabiedrības drošības celšanā un ieslodzīto integrēšanā sabiedrībā

Darba devēju izpratne par resocializācijas pasākumu nozīmi

Lai noteiktu darba devēju izpratni par resocializācijas pasākumiem, arī darba devēji novērtēja, kurus no sarakstā minētajiem atbalsta veidiem jānodrošina, lai palīdzētu esošajiem un bijušajiem ieslodzītajiem atgriezties sabiedrībā. Atbilžu sarakstā ir iekļauti visi galvenie komponenti, kas nepieciešami personas resocializācijas veicināšanai, tajā skaitā praktiska palīdzība dokumentu nokārtošanā, atkarību ārstēšana, psihologa konsultācijas u.tml. (skat. 11. attēlu).

11. attēls. Lūdzu, atzīmējiet, kuri no zemāk minētajiem palīdzības veidiem, Jūsaprāt, būtu visnepieciešamākie, lai palīdzētu esošajiem un bijušajiem ieslodzītajiem atgriezties sabiedrībā? (Tiek sniegts vērtējums par katru palīdzības veidu)

Bāze: visi respondenti: 10.2018., n=106; 09.-10.2023., n=135

*Praktiska palīdzība dokumentu nokārtošanā (piemēram, iesnieguma uzrakstīšana maznodrošinātā statusa saņemšanai, pabalsta piešķiršanai, bankas konta atvēršanai u. tml.)

**Dalība resocializācijas vai probācijas programmās (piemēram, uzvedības korekcijas grupu nodarbības, sociālo un komunikācijas prasmju treniņi, dusmu mazināšana u. tml.)

***Atbilžu variants respondentiem pirmo reizi piedāvāts 2023. gadā

Avots: SKDS 10.2023, Comperio, BISS, 10.2018.

Arī darba devēji tāpat kā iedzīvotāji uzskata, ka visi nosauktie palīdzības veidi ir nepieciešami, lai palīdzētu bijušajiem ieslodzītajiem iekļauties sabiedrībā. Vislielāko atbalstu darba devēji pauž praktiskajai palīdzībai dokumentu nokārtošanā – 92% (41% - noteikti jānodrošina, 51% - drīzāk jānodrošina). Kā otru nozīmīgāko palīdzības veidu darba devēji min nepieciešamību sniegt atbalstu atkarību ārstēšanai – 91% un praktisku palīdzību darba atrašanā - 91%.

Arī pārējie aptaujā minētie atbalsta veidi saņēmuši salīdzinoši līdzīgu darba devēju atbalstu. Kopumā jānodrošina atbalsta personu darbu – 90%, psihologa konsultācijas notiesātajiem un bijušajiem ieslodzītajiem - 90% dalību resocializācijas programmās – 89%, izglītības iegūšanu – 88%, palīdzību dzīvesvietas atrašanā – 84%, psihologa konsultācijas ģimenēm – 78% un ģimenes saišu stiprināšana – 66%.

Savukārt, vismazāk atbalsta darba devēji atzīmējuši materiālās, finansiālās palīdzības sniegšanai – 57%, vienlaikus, par šo palīdzības veidu ir vislielākais to respondentu īpatsvars, kas nav varējuši sniegt atbildi (16%).

Aplūkojot datus dažādās sociāldemogrāfiskās grupās, statistiski nozīmīgas atšķirības vērojamas atkarībā no respondenta dzimuma, vecuma, uzņēmuma veida un lieluma (darbinieku skaita uzņēmumā).

Psihologa konsultācijas ieslodzīto un bijušo ieslodzīto ģimenēm lielākā mērā atbalsta sievietes.

Praktisku palīdzību dzīvesvietas atrašanā – mazo uzņēmumu (3-9 darbinieki) pārstāvji.

Atbalsta personas, kas ar savu padomu/ pieredzi sniedz atbalstu ieslodzītajam/-ai pēc atbrīvošanas, nepieciešamību – sabiedrisko organizāciju darbinieki.

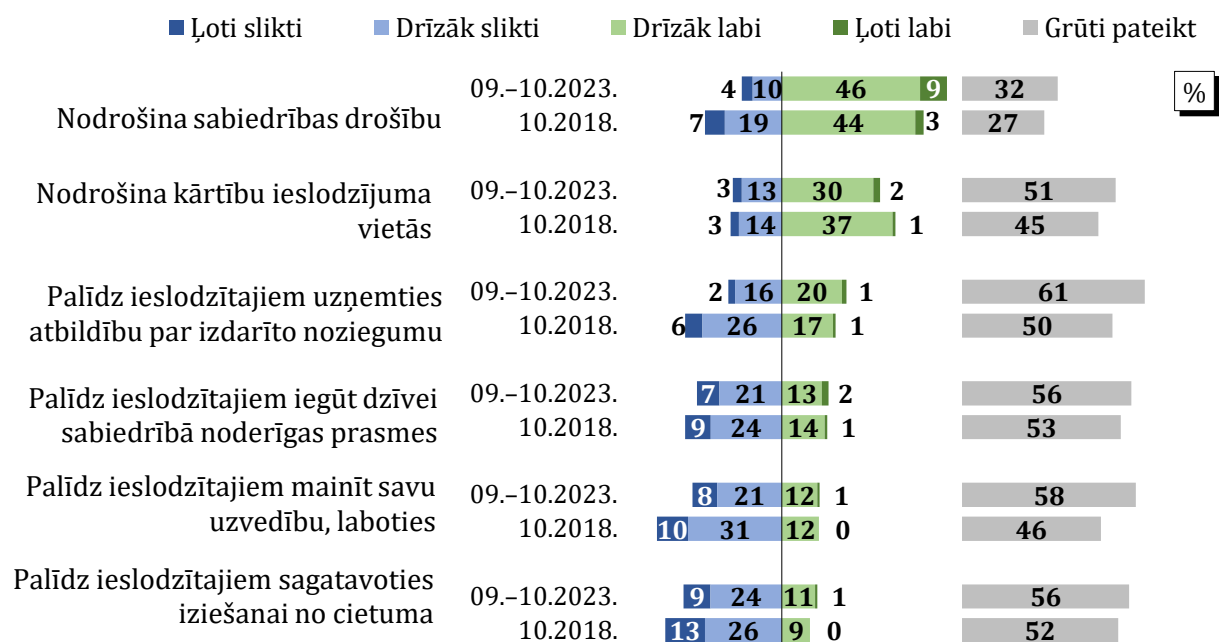
Dalību resocializācijas vai probācijas programmās (piemēram, uzvedības korekcijas grupu nodarbības, sociālo un komunikācijas prasmju attīstīšana, dusmu mazināšana u. tml.) – darbinieki vecumā no 25 līdz 44 gadiem.

Materiālas, finansiālas palīdzības sniegšanu – cilvēki vecumā no 45 līdz 54 gadiem.

Darba devēju viedoklis par korekcijas dienestu darbu

Lai noteiktu darba devēju informētību un vērtējumu par Latvijas cietumu sistēmas darbu, darba devēju aptaujas anketā tika noformulēti seši šī darba galvenie aspekti. Respondenti vērtēja to, kā Latvijas cietumu sistēma nodrošina sabiedrības kārtību un kārtību ieslodzījuma vietās, vai palīdz ieslodzītajiem iegūt dzīvei sabiedrībā noderīgas prasmes, sagatavoties izešanai no cietuma, palīdz ieslodzītajiem mainīt uzvedību, laboties, uzņemties atbildību par izdarīto noziegumu. Darba devēji tika lūgti novērtēt, cik labi, vai slikti šobrīd tiek veikts katrs no darba uzdevumiem (skat. 12.attēlu).

12. attēls. Lūdzu, novērtējiet, cik labi vai slikti, Jūsaprāt, šobrīd Latvijas cietumu sistēma veic šādus uzdevumus? (Tiek sniegts vērtējums par katru izteikumu)

Bāze: visi respondenti: 10.2018., n=106; 09.-10.2023., n=135

Avots: SKDS 10.2023, Comperio, BISS, 10.2018.

Visaugstāk tiek vērtēts ieguldījums sabiedrības drošības nodrošināšanā. Vairāk nekā puse (55%) darba devēju uzskata, ka šo darbu ieslodzījuma vietas veic ļoti kopumā labi. 32% norāda, ka ļoti labi vai drīzāk labi tiek nodrošināta kārtība ieslodzījuma vietās. Kritiskāk tiek novērtētas ar resocializācijas darbu saistītās jomas. Tikai 21% uzskata, ka ieslodzījumu sistēma palīdz ieslodzītajiem uzņemties atbildību par izdarīto noziegumu, un, 15% kopumā piekrīt, ka cietumu sistēma palīdz ieslodzītajiem iegūt dzīvei sabiedrībā noderīgas prasmes.

13% darba devēju pauž uzskatu, ka ieslodzījuma vieta palīdz ieslodzītajiem mainīt savu uzvedību, laboties un 12% uzskata, ka palīdz sagatavoties iziešanai no cietuma.

Vienlaikus jānorāda, ka ievērojams respondentu īpatsvars nav varējuši sniegt ieslodzījumu sistēmas veiktā darba novērtējumu. Gandrīz visos jautājumos ir bijuši vairāk nekā 50% pat 61% respondentu, kas izvēlējušies atbildi "Grūti pateikt".

Aplūkojot datus dažādās sociāldemogrāfiskās grupās, statistiski nozīmīgas atšķirības vērojamas atkarībā no respondenta dzimuma, uzņēmuma veida un darbības nozares, pieredzes ar cilvēku, kuri bijuši cietumā, nodarbināšanu, kā arī reģiona. Zemāk uzskaitītas sociāldemogrāfiskās grupas, kas sniegušas augstāku vērtējumu Latvijas cietumu sistēmas veiktajiem uzdevumiem.

Statistiski nozīmīgi augstāk nekā vidēji sabiedrības drošības nodrošināšanu vērtē sabiedrisko organizāciju darbinieki.

Palīdzību ieslodzītajiem uzņemties atbildību par izdarīto noziegumu – Zemgalē.

Palīdzību ieslodzītajiem mainīt savu uzvedību, laboties – elektroenerģijas, gāzes, ūdens un komunālo pakalpojumu piegādē strādājošie.

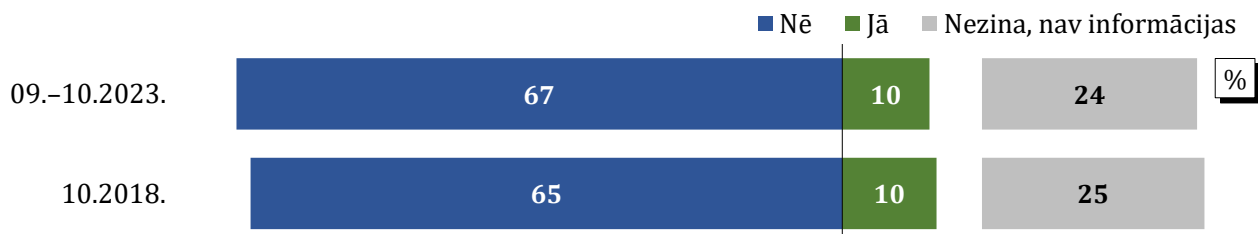
Palīdzību ieslodzītajiem sagatavoties iziešanai no cietuma – sievietes.

Palīdzību ieslodzītajiem iegūt dzīvei sabiedrībā noderīgas prasmes – sievietes, kā arī uzņēmumu, iestāžu vai organizāciju, kuros pēdējo 5 gadu laikā ir ticis nodarbināts kāds cilvēks, kas ir bijis cietumā, pārstāvji.

2.2.3. Pieredze un gatavība nodarbināt bijušos ieslodzītos

No aptaujātajiem darba devējiem, tikai 10% norādījuši, ka tiem ir pieredze ar bijušo ieslodzīto nodarbināšanu, bet 24% norādījuši, ka tiem nav šādas informācijas (skat 13. attēlu). Savukārt no tiem, kas šobrīd nenodarbina bijušos ieslodzītos, tikai 19% norādīja, ka būtu gatavi nodarbināt bijušos ieslodzītos (skat. 14. attēlu).

13. attēls. Vai Jūsu uzņēmumā, iestādē vai organizācijā pēdējo 5 gadu laikā ir ticis nodarbināts kāds cilvēks, kas ir bijis cietumā?

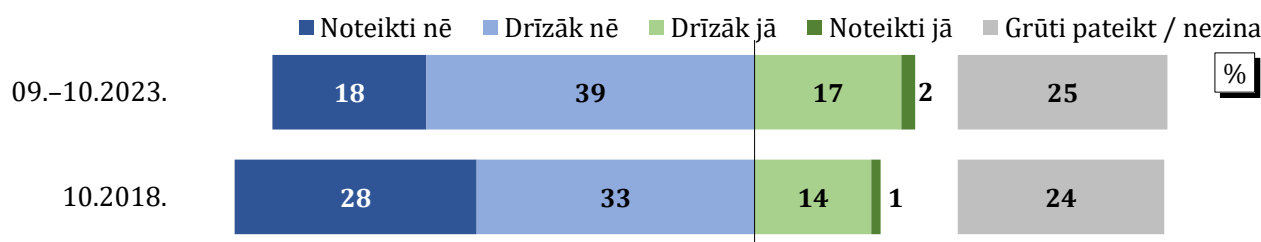

Bāze: visi respondenti: 10.2018., n=106; 09.-10.2023., n=135

Avots: SKDS 10.2023, Comperio, BISS, 10.2018.

Statistiski nozīmīgi biežāk nekā vidēji par cilvēku, kuri ir bijuši cietumā, nodarbināšanu respondenta uzņēmumā, iestādē vai organizācijā minējušas sievietes, uzņēmumos un komercsabiedrībās strādājošie un būvniecības nozares pārstāvji.

14. attēls. Vai Jūs, Jūsu uzņēmums, organizācija, iestāde būtu gatava nodarbināt bijušos ieslodzītos?

Bāze: respondenti, kuru uzņēmumā, iestādē vai organizācijā pēdējo 5 gadu laikā nav nodarbināts kāds cilvēks, kas ir bijis cietumā: 10.2018., n=95; 09.-10.2023., n=122

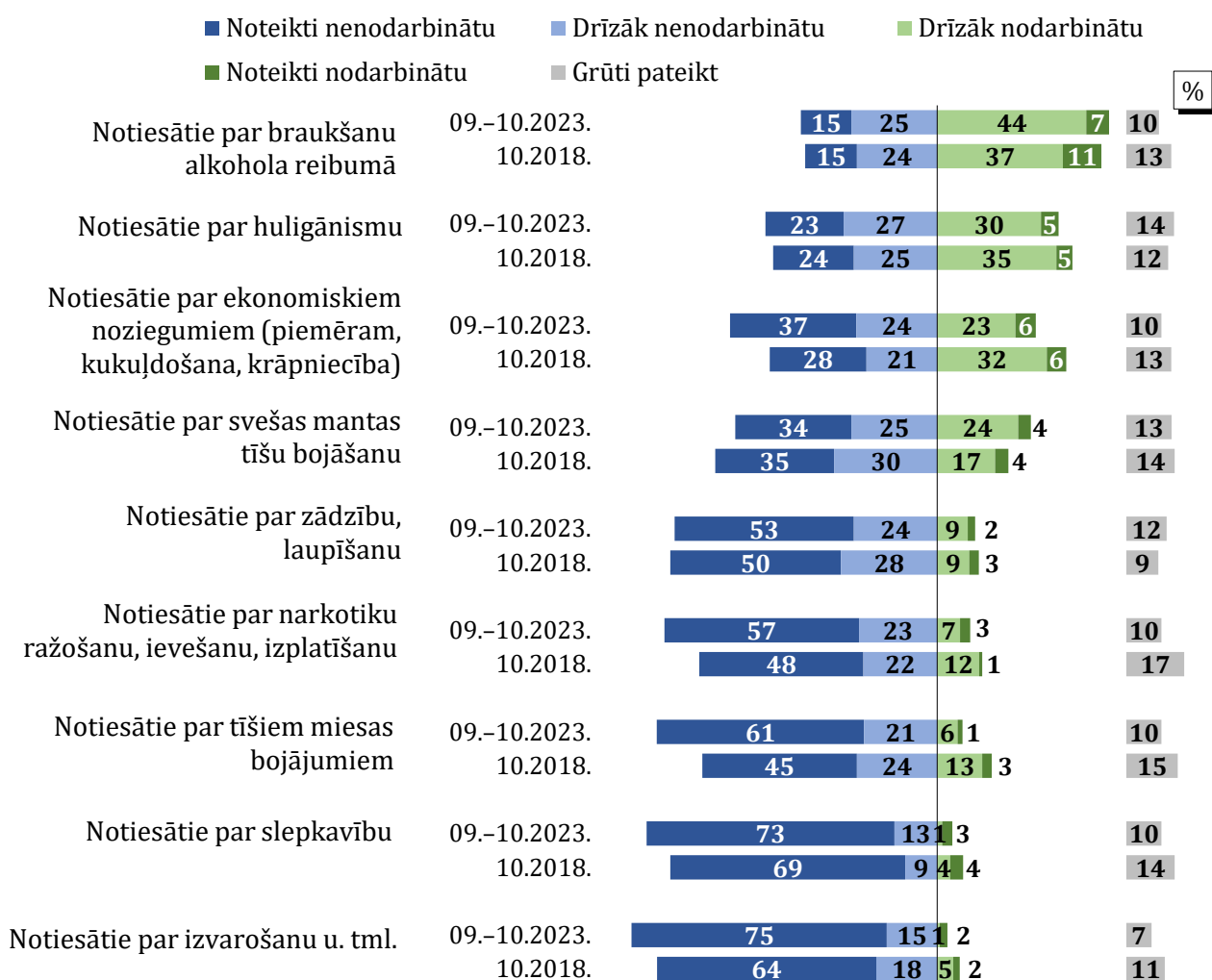
Avots: SKDS 10.2023, Comperio, BISS, 10.2018.

Statistiski nozīmīgas atšķirības sociāldemogrāfiskajās grupās šajā jautājumā nav novērotas.

Darba devēju attieksme pret dažādu grupu notiesāto nodarbināšanu

Darba devēju attieksmi pret bijušajiem ieslodzītajiem raksturo arī viņu gatavība nodarbināt bijušos notiesātos, atkarībā no viņu izdarītā noziedzīgā nodarījuma satura (skat. 15. attēlu). Darba devēji tika aicināti novērtēt savu attieksmi pret šādu notiesāto grupu iespējamu nodarbināšanu - notiesātos par huligānismu, zādzību, laupīšanu, svešas mantas tīšu bojāšanu, braukšanu alkohola reibumā, tīšu miesas bojājumu izdarīšanu, slepkavību, izvarošanu, narkotiku ražošanu, izplatīšanu un notiesātos ekonomiskajiem noziegumiem.

15. attēls. Lūdzu, novērtējiet, cik lielā mērā Jūsu darbavieta būtu gatava nodarbināt dažādas bijušo ieslodzīto grupas. (Tiek sniegts vērtējums par katru ieslodzīto grupu)

Bāze: visi respondenti: 10.2018., n=106; 09.-10.2023., n=135

Avots: SKDS 10.2023, Comperio, BISS, 10.2018.

Vismazāk iebildumu darba devējiem būtu nodarbināt bijušos notiesātos par braukšanu alkohola reibumā. Šos notiesātos būtu gatavi nodarbināt vairāk kā puse - 51% aptaujāto darba devēju, savukārt notiesātos par huligānismu būtu gatavo nodarbināt 35%, bet notiesātos par ekonomiskiem noziegumiem - 29%, kas ir ievērojami mazāk nekā 2018. gadā (38%). Tikai 28% aptaujāto darba devēju kopumā piekristu nodarbināt notiesātos par svešas mantas tīšu bojāšanu.

Pret pārējām notiesāto grupām aptaujātie darba devēji ir skeptiskāki. Katras nākamās notiesāto grupas nodarbināšanu kopumā neatbalsta vismaz 59% aptaujāto darba devēju. Vislielāko pretestību darba devēji norāda pret notiesātajiem par izvarošanu (kopumā 90% nenodarbinātu), līdzīga attieksme ir pret notiesātajiem par slepkavību - 86% respondentu šo grupu nenodarbinātu, 82% respondentu nenodarbinātu notiesātos par tīšiem miesas bojājumiem, savukārt 80% respondentu kopumā neatbalsta notiesāto par narkotiku ražošanu, ieviešanu un izplatīšanu nodarbināšanu. Ļoti līdzīgus rezultātus ar 2018. gada datiem var novērot attieksmē pret notiesātajiem par zādzību, laupīšanu - 2023. gadā 77% respondentu un 2018. gadā 78% respondentu kopumā nevēlētos nodarbināt minētās grupas pārstāvjus.

Aplūkojot rezultātus dažādās sociāldemogrāfiskās grupās, statistiski nozīmīgas atšķirības vērojamas atkarībā no respondenta dzimuma, vecuma, uzņēmuma veida, darbības jomas

un lieluma (darbinieku skaita), reģiona, kā arī iepriekšējās pieredzes ar cilvēku, kuri bijuši cietumā, nodarbināšanu. Zemāk uzskaitītas sociāldemogrāfiskās grupas, kas sniegušas augstāku vērtējumu – norādījušas, ka būtu gatavi nodarbināt šādus bijušos ieslodzītos. Grupās, kas nav minētas, statistiski nozīmīgas atšķirības viedokļos sociāldemogrāfiskās grupās nav novērotas.

Lielākā mērā nekā vidēji būtu gatavi nodarbināt notiesātos par ekonomiskiem noziegumiem (piemēram, kukuļdošanu, krāpniecību) – vīrieši; pašvaldības iestādēs un pilnībā privātos uzņēmumos strādājošie; uzņēmumu, komercsabiedrību un pašvaldību iestāžu darbinieki; kā arī uzņēmumu, iestāžu vai organizāciju, kuros pēdējo 5 gadu laikā ir ticis nodarbināts kāds cilvēks, kas ir bijis cietumā, pārstāvji.

Notiesātos par zādzību, laupīšanu – Pierīgā; uzņēmumu, iestāžu vai organizāciju, kuros pēdējo 5 gadu laikā ir ticis nodarbināts kāds cilvēks, kas ir bijis cietumā, pārstāvji.

Notiesātos par svešas mantas tīšu bojāšanu – uzņēmumu, iestāžu vai organizāciju, kuros pēdējo 5 gadu laikā ir ticis nodarbināts kāds cilvēks, kas ir bijis cietumā, pārstāvji.

Notiesātos par narkotiku ražošanu, ieviešanu, izplatīšanu – respondenti vecumā no 45 līdz 54 gadiem; uzņēmumu, iestāžu vai organizāciju, kuros pēdējo 5 gadu laikā ir ticis nodarbināts kāds cilvēks, kas ir bijis cietumā, pārstāvji.

Notiesātos par izvarošanu u. tml. – lauksaimniecības, mežsaimniecības un zvejniecības uzņēmumi; lielo uzņēmumu pārstāvji (250 un vairāk darbinieki); uzņēmumu, iestāžu vai organizāciju, kuros pēdējo 5 gadu laikā ir ticis nodarbināts kāds cilvēks, kas ir bijis cietumā, pārstāvji.

Notiesātos par huligānismu – respondenti vecumā no 35 līdz 44 gadiem; uzņēmumu, iestāžu vai organizāciju, kuros pēdējo 5 gadu laikā ir ticis nodarbināts kāds cilvēks, kas ir bijis cietumā, pārstāvji.

Notiesātos par tīšiem miesas bojājumiem – uzņēmumu, iestāžu vai organizāciju, kuros pēdējo 5 gadu laikā ir ticis nodarbināts kāds cilvēks, kas ir bijis cietumā, pārstāvji.

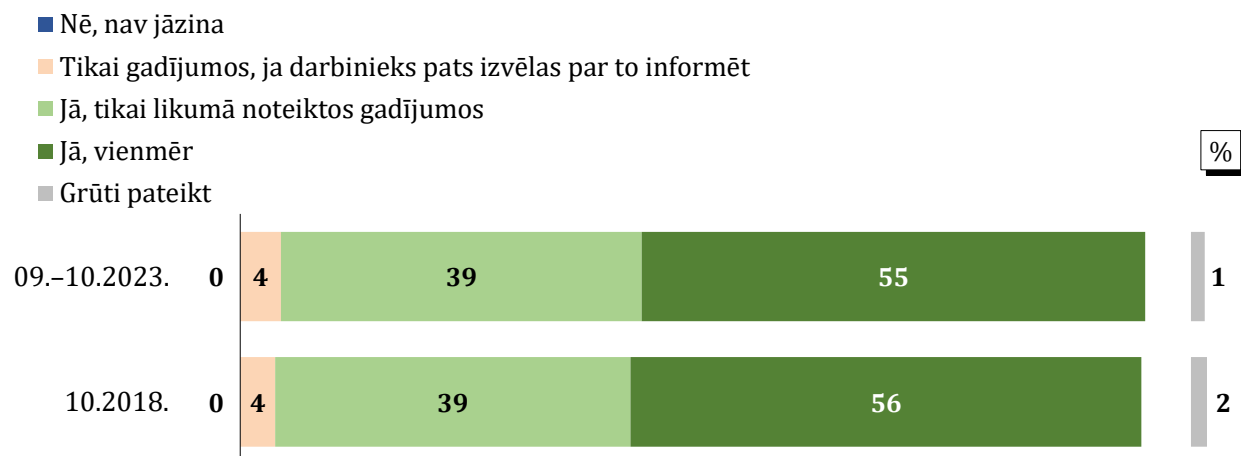
Notiesātos par slepkavību – nav novērotas statistiski nozīmīgas atšķirības dažādās sociāldemogrāfiskajās grupās.

Notiesātos par braukšanu alkohola reibumā – Vidzemē un Latgalē; uzņēmumu, iestāžu vai organizāciju, kuros pēdējo 5 gadu laikā ir ticis nodarbināts kāds cilvēks, kas ir bijis cietumā, pārstāvji.

Darba devēju viedoklis par nepieciešamību būt informētiem par darbinieka iepriekšēju sodāmību

Lai arī Latvijas darba likumdošana (izņemot atsevišķas profesijas/ amatus) nenosaka darba devēju tiesības prasīt un būt informētiem par darbinieka sodāmību, aptaujā tika uzdots jautājums, lai noskaidrotu darba devēju nostāju par šādas informācijas nepieciešamību (skat. 16. attēlu).

16. attēls. Vai, Jūsaprāt, darba devējam būtu jāzina par potenciālā darbinieka iepriekšējo sodāmību, atrašanos cietumā?

Bāze: visi respondenti: 10.2018., n=106; 09.-10.2023., n=135

Avots: SKDS 10.2023, Comperio, BISS, 10.2018.

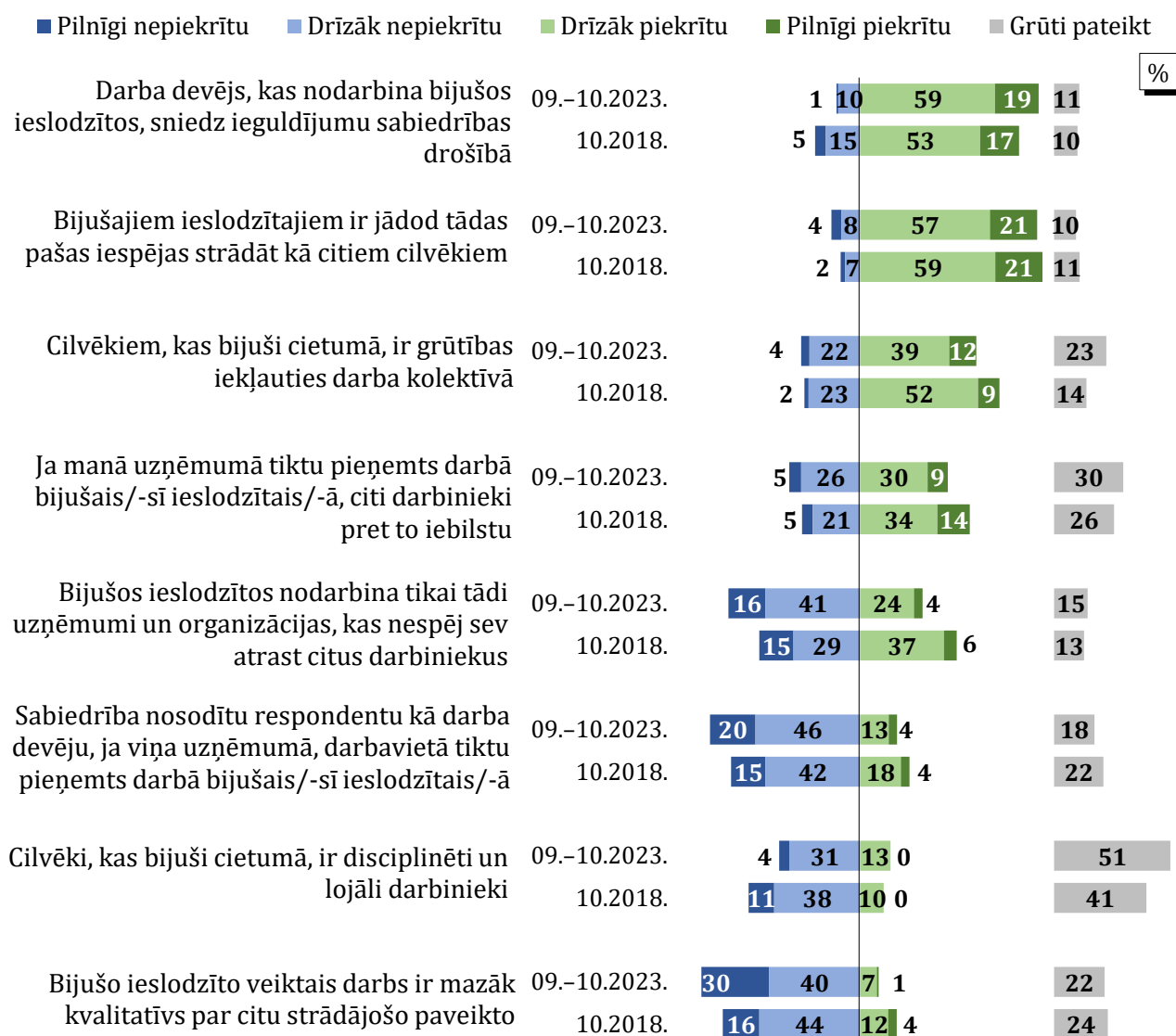
Nemainīgi, respondentu vidū nav neviena darba devēja, kas uzskatītu, ka darba devējam nav jāzina par darbinieka iepriekšējo sodāmību vai atrašanos ieslodzījuma vietā. Turklāt vairāk nekā puse - 55% uzskata, ka darba devējam tas būtu jāzina vienmēr, 39% - uzskata, ka tas jāzina tikai likumā noteiktos gadījumos, bet 4% aptaujāto darba devēju uzskata, ka tas jāzina, ja pats darbinieks izvēlas informēt par to.

Lielākā mērā nekā vidēji informētību par potenciālā darbinieka iepriekšējo sodāmību, atrašanos cietumā atbalsta sievietes; uzņēmumos/ darbavietās, kuros ir nodarbināti 2-49 darbinieki; transporta, loģistikas un IT jomās strādājošie; kā arī strādājošie uzņēmumā, iestādē vai organizācijā, kurā pēdējo 5 gadu laikā nav ticis nodarbināts kāds cilvēks, kas ir bijis cietumā.

2.2.4. Darba devēju uzskati par bijušajiem ieslodzītajiem kā darbiniekiem

Darba devēju attieksmi parāda arī dažādi priekšstati par bijušajiem ieslodzītajiem kā darbiniekiem, un sabiedrības iespējamo reakciju uz bijušo notiesāto nodarbināšanu. (skat. 17. attēlu). Respondenti tika aicināti novērtēt savu attieksmi par darba devēju ieguldījumu sabiedrības drošības nodrošināšanā nodarbinot bijušos ieslodzītos, uzskatus par darba devēju motīviem nodarbināt bijušos ieslodzītos, novērtēt priekšstatus par bijušo ieslodzīto darba kvalitāti un bijušo ieslodzīto spējām iekļauties darba kolektīvā. Šādi apgalvojumi ir iekļauti arī iedzīvotāju aptaujā. Papildus šiem apgalvojumiem darba devēji tika aicināti paust viedokli arī par bijušo ieslodzīto tiesībām strādāt, novērtēt darbinieku un sabiedrības attieksmi pret bijušo ieslodzīto nodarbināšanu, un sniegt vērtējumu par bijušo ieslodzīto kā darbinieku raksturojumu.

17. attēls. Darba devēju vidū pastāv dažādi viedokļi par bijušo ieslodzīto nodarbināšanu. Lūdzu, novērtējiet, cik lielā mērā Jūs piekrītat vai nepiekrītat zemāk minētajiem apgalvojumiem? (Tiek sniegts vērtējums par katru izteikumu)

Bāze: visi respondenti: 10.2018., n=106; 09.-10.2023., n=135

Avots: SKDS 10.2023, Comperio, BISS, 10.2018.

78% respondentu uzskata, ka darba devējs, kas nodarbina bijušos ieslodzītos, sniedz ieguldījumu sabiedrības drošībā (iedzīvotāju aptaujā – 74%).

Lai arī tikai neliela daļa no aptaujātajiem darba devējiem nodarbina bijušos ieslodzītos vai būtu gatava tos nodarbināt nākotnē, vairākums (78%) aptaujāto darba devēju uzskata, ka bijušajiem ieslodzītajiem ir jādod tādas pašas iespējas strādāt kā citiem cilvēkiem.

Nedaudz vairāk kā puse aptaujāto darba devēju (51%) - uzskata, ka cilvēkiem, kas bijuši ieslodzījuma vietās, ir grūtības iekļauties darba kolektīvā (iedzīvotāju aptaujā - 64%).

39% aptaujāto darba devēju uzskata, ka gadījumā, ja darba vietā tiktu pieņemts bijušais ieslodzītais, citi darbinieki pret to iebilstu. Gandrīz trešajai daļai respondentu (30%) nav konkrēta viedokļa šajā jautājumā.

Vienlaikus 66% darba devēju nepiekrīt uzskatam, ka sabiedrība nosodītu darba devēju, ja darba vietā tiktu pieņemts darbā bijušais ieslodzītais. Lielākā daļa respondentu (70%) nepiekrīt

uzskatam, ka bijušo ieslodzīto veiktais darbs ir mazāk kvalitatīvs (iedzīvotāju aptaujā – 66%). Bet 57% - nepiekrīt, ka bijušos ieslodzītos nodarbina tikai tie darba devēji, kas nevar atrast sev darbiniekus (iedzīvotāju aptaujā – 39%).

Vairāk nekā puse (51%) aptaujāto darba devēju nav pauduši viedokli par apgalvojumu – cilvēki, kas bijuši cietumā, ir disciplinēti un lojāli darbinieki. Tas, iespējams, saistīts ar to, ka vairākus no aptaujātajiem darba devējiem nav bijusi iepriekšējā pieredze, nodarbinot bijušos ieslodzītos, tāpēc nevar paust viedokli.

Aplūkojot rezultātus dažādās sociāldemogrāfiskās grupās, statistiski nozīmīgas atšķirības vērojamas atkarībā no respondenta dzimuma, pamata valodas, kādā patērē medijus, uzņēmuma lieluma (darbinieku skaita), kā arī iepriekšējās pieredzes ar cilvēku, kuri bijuši cietumā, nodarbināšanu. Zemāk uzskaitītas sociāldemogrāfiskās grupas, kas sniegušas augstāku vērtējumu – norādījušas, ka lielākā mērā piekrīt minētajiem apgalvojumiem.

Lielākā mērā nekā vidēji apgalvojumam “Bijušos ieslodzītos nodarbina tikai tādi uzņēmumi un organizācijas, kas nespēj sev atrast citus darbiniekus” piekrīt strādājošie uzņēmumā, iestādē vai organizācijā, kurā pēdējo 5 gadu laikā nav ticis nodarbināts kāds cilvēks, kas ir bijis cietumā.

Apgalvojumam “Ja manā uzņēmumā tiktu pieņemts darbā bijušais/-sī ieslodzītais/-ā, citi darbinieki pret to iebilstu” – strādājošie uzņēmumā, iestādē vai organizācijā, kurā pēdējo 5 gadu laikā nav ticis nodarbināts kāds cilvēks, kas ir bijis cietumā.

Apgalvojumam “Sabiedrība nosodītu mani kā darba devēju, ja manā uzņēmumā, darbavietā tiktu pieņemts darbā bijušais/-sī ieslodzītais/-ā” – sievietes, darbinieki lielos uzņēmumos (250 un vairāk nodarbināto), respondenti, kuriem pamata valoda, kādā patērē medijus, ir latviešu.

Apgalvojumam “Cilvēkiem, kas bijuši cietumā, ir grūtības iekļauties darba kolektīvā” – strādājošie uzņēmumā, iestādē vai organizācijā, kurā pēdējo 5 gadu laikā nav ticis nodarbināts kāds cilvēks, kas ir bijis cietumā.

Apgalvojumam “Cilvēki, kas bijuši cietumā, ir disciplinēti un lojāli darbinieki” – vīrieši.

2.3. Kopsavilkums

Pieredze un gatavība nodarbināt bijušos ieslodzītos

- No aptaujātajiem darba devējiem, tikai 10% norādījuši, ka tiem ir pieredze ar bijušo ieslodzīto nodarbināšanu,
- No tiem, kas šobrīd nenodarbina bijušos ieslodzītos, tikai 19% aptaujāto darba devēju norādīja, ka būtu gatavi nodarbināt bijušos ieslodzītos.

Darba devēju uzskati par bijušajiem ieslodzītajiem

- Darba devēji (83%) uzskata, ka cilvēks, kas vienu reizi ir izdarījis noziegumu, spēj laboties, bet lielākoties netic tam, ka laboties spētu cilvēks, kas noziegumu izdarījis vairākas reizes.
- 84% darba devēju pilnīgi vai drīzāk piekrīt uzskatam, ka bijušajiem ieslodzītajiem ir jāpalīdz iekļauties sabiedrībā, jo tas mazina iespēju, ka viņi veiks atkārtotus noziegumus.
- Tikai 37% respondentu uzskata, ka vairums cilvēku, kas ir cietumā, ir apstākļu upuri, un ir pelnījuši saņemt palīdzību.

Darba devēju izpratne par resocializācijas nozīmi un korekcijas dienestu darbu sabiedrības drošības celšanā un ieslodzīto integrēšanā sabiedrībā

- Vislielāko atbalstu darba devēji pauž praktiskajai palīdzībai dokumentu nokārtošanā – 92%.
- Savukārt, vismazāk atbalsta darba devēji atzīmējuši materiālās, finansiālās palīdzības sniegšanai – 57%, vienlaikus, par šo palīdzības veidu ir vislielākais to respondentu īpatsvars, kas nav varējuši sniegt atbildi (16%).

Darba devēju viedoklis par korekcijas dienestu darbu

- Vērtējot korekcijas iestāžu darbu, nemainīgi, arī 2023. gadā visaugstāk tiek vērtēts ieguldījums sabiedrības drošības nodrošināšanā, bet zemāk tiek novērtētas ar resocializācijas darbu saistītās jomas. Vienlaikus jānorāda, ka ievērojams respondentu īpatsvars (32-61%) nav varējuši sniegt ieslodzījumu sistēmas veiktā darba novērtējumu, tā, iespējams, parādot nepietiekošu informētību par korekcijas dienestu darbu.
- 55% darba devēju uzskata, ka sabiedrības drošību ieslodzījuma nodrošina ļoti labi vai drīzāk labi. Tikai 32% respondentu uzskata, ka ļoti labi vai drīzāk labi tiek nodrošināta kārtība ieslodzījuma vietās.
- Tikai 21% uzskata, ka ieslodzījumu sistēma palīdz ieslodzītajiem uzņemties atbildību par izdarīto noziegumu, 15% palīdz ieslodzītajiem iegūt dzīvei sabiedrībā noderīgas prasmes, 13% darba devēju pauž uzskatu, ka ieslodzījuma vieta palīdz ieslodzītajiem mainīt savu uzvedību, laboties un 12% uzskata, ka palīdz sagatavoties izešanai no cietuma.

Darba devēju attieksme pret dažādu grupu notiesāto nodarbināšanu

- Vismazāk iebildumu darba devējiem būtu nodarbināt bijušos notiesātos par braukšanu alkohola reibumā. Šos notiesātos būtu gatavi nodarbināt 51% aptaujāto darba devēju, savukārt notiesātos par huligānismu būtu gatavi nodarbināt 35%, bet notiesātos par ekonomiskiem noziegumiem – 29%.
- Vismazāk iespēju darbu atrast būtu notiesātajiem par izvarošanu. 90% aptaujāto darba devēju atzīst, ka drīzāk vai noteikti nenodarbinātu šos notiesātos. 86% - nenodarbinātu notiesātos par slepkavību, 82% respondentu nenodarbinātu notiesātos par tīšiem miesas bojājumiem.

Darba devēju viedoklis par nepieciešamību būt informētiem par darbinieka iepriekšēju sodāmību

- Nemainīgi, darba devēji uzskata, ka viņiem būtu jāzina par darbinieka iepriekšēju sodāmību vai atrašanos ieslodzījuma vietā. Turklāt vairākums – 55% uzskata, ka darba devējam tas būtu jāzina vienmēr, 39% - uzskata, ka tas jāzina tikai likumā noteiktos gadījumos, bet 4% uzskata, ka tas jāzina, ja pats darbinieks izvēlas informēt par to.

Darba devēju uzskati par bijušajiem ieslodzītajiem kā darbiniekiem

- Vairākums (78%) aptaujāto darba devēju uzskata, ka bijušajiem ieslodzītajiem ir jādod tādas pašas iespējas strādāt kā citiem cilvēkiem.
- 78% uzskata, ka darba devējs, kas nodarbina bijušos ieslodzītos, sniedz ieguldījumu sabiedrības drošībā. 51% - uzskata, ka cilvēkiem, kas bijuši ieslodzījuma vietās, ir grūtības iekļauties darba kolektīvā. 39% darba devēju uzskata, ka gadījumā, ja darba

vietā tiktu pieņemts bijušais ieslodzītais, citi darbinieki pret to iebilstu, bet 28% - piekrīt, ka bijušos ieslodzītos nodarbina tikai tie darba devēji, kas nevar atrast sev darbinieku.

- 66% aptaujāto darba devēju nepiekrīt uzskatam, ka sabiedrība nosodītu darba devēju, ja darba vietā tiktu pieņemts darbā bijušais ieslodzītais. Lielākā daļa respondentu (70%) nepiekrīt uzskatam, ka bijušo ieslodzīto veiktais darbs ir mazāk kvalitatīvs.

3. DARBA DEVĒJU INTERVIJAS

3.1. Interviju tehniskā informācija

Metodes uzdevums: noskaidrot darba devēju attieksmi par bijušo notiesāto nodarbinātību.

Mērķa grupa: Darba devēji, tajā skaitā uzņēmēji, valsts un pašvaldību iestāžu, nevalstisko organizāciju vadošie darbinieki, personāla atlases speciālisti visā Latvijā.

Pētījuma īstenošanas metode mērķa grupā: daļēji strukturētās intervijas klātienē, tiešsaistes platformā "Zoom" un tālruni.

Intervējamo skaits: 10

Interviju valoda: latviešu, krievu

Intervijām prioritāri tika atlasīti tādi darba devēji, kas jau nodarbina bijušos un esošos ieslodzītos. Vienlaikus tika uzrunāti arī tādi darba devēji, kas vēl nenodarbina, taču potenciāli esošie ieslodzītie izskata šos uzņēmumus par potenciālajiem darba devējiem pēc to saimnieciskās darbības veida, lai noskaidrotu nodarbināšanu kavējošos faktoros. Izvēloties interviju dalībniekus, priekšroka tika dota vidējiem un lieliem uzņēmumiem, valsts un pašvaldību iestādēm, NVO, kurās ir algoti darbinieki, kam ir saskare ar plašāku potenciālo darbinieku loku.

Interviju norises laiki – 4.10.2023. – 23.10.2023.

6. tabula. Darba devēju interviju dalībnieku raksturojums:

Uzņēmuma, organizācijas veids	Darbības joma	Darbības vieta
1. Liels uzņēmums, kas nodarbina esošos ieslodzītos ieslodzījuma vietā un bijušos ieslodzītos	Mazumtirdzniecība nespecializētajos veikalos, kuros galvenokārt pārdod pārtikas preces, dzērienus vai tabaku	Rīga, visa Latvija
2. Liels uzņēmums, kas nenodarbina bijušos ieslodzītos	Apakšveļas ražošana, mazumtirdzniecība, eksports	Rīga, visa Latvija
3. Vidējs uzņēmums, kas nodarbina bijušos ieslodzītos	Ēdināšanas pakalpojumi	Rīga
4. Vidējs uzņēmums, kas nenodarbina bijušos ieslodzītos	Būvniecība, būvuzraudzība	Rīga, visa Latvija
5. Mazs uzņēmums, kas nodarbina esošos ieslodzītos	Koka izstrādājumu ražošana	Valmiera
6. Mazs uzņēmums, kas nodarbina esošos ieslodzītos ieslodzījuma vietā	Ražošana	Daugavpils
7. Pašvaldība kā darba devējs, nodarbina bijušos ieslodzītos	Sociālie pakalpojumi	Rīga
8. Pašvaldība kā darba devējs, nodarbina bijušos ieslodzītos	Pašvaldības pakalpojumi	Pierīga
9. Nevalstiska organizācija	Bijušo ieslodzīto nodarbināšana	Rīga, 10 darbinieki
10. Nevalstiska organizācija	Bijušo ieslodzīto nodarbināšana	Pierīga

3.2. Interviju rezultāti

Sabiedrības priekšstati par bijušajiem ieslodzītajiem

Runājot ar darba devējiem par bijušo ieslodzīto nodarbināšanu, redzams, ka pastāv atšķirīgi uzskati un pieejas.

Lai arī pastāv darba tirgus pieprasījuma un piedāvājuma nelīdzsvarotība, kas rada izaicinājumus darba devējiem atrast darbiniekus, vienlaikus darba devēji, kuriem nav pieredzes bijušo ieslodzīto nodarbināšanā, atzina, ka nav pat aizdomājušies par bijušo ieslodzīto nodarbināšanu.

Daļa potenciālo darba devēju saskata dažādus riskus, it īpaši, ja viņi nav pieredzējuši iepriekš sodītu personu nodarbināšanā. Viens no biežāk minētajiem saistīts ar alkohola, narkotiku lietošanu, kas var negatīvi ietekmēt atbildību pret darāmo darbu, regulāru, laicīgu ierašanos darbā, kā arī radīt riskus saistībā ar darba drošības ievērošanu.

“Tas ir svarīgs faktors, lai viņš nāktu uz darbu un ar viņu var rēķināties, ja mēs pieņemam kādu no būvstrādniekiem.”

“Alkohola lietošana nedrīkst būt, jo mums ir palielināta riska drošības objekti.”

Pavadoz zināmu laiku ieslodzījuma vietās, kur ir specifiska, atšķirīga no ār pasaules vide, kur cilvēkiem tiek liegta iespēja uzņemties atbildību par savu dzīvi, ikdienas rūpēm, darba devēji uztraucas, ka bijušie ieslodzītie var būt zaudējuši spēju koncentrēties darba procesam, ievērot precīzus norādījumus.

Intervijas arī atklāj, ka pastāvot stereotipiem par bijušajiem ieslodzītajiem, šādu cilvēku integrācija darba kolektīvā varētu būt sarežģīta, norādot uz iespējamām problēmām sadarboties ar citiem darba kolēģiem, iekļaušanos kolektīvā, kas kopumā var negatīvi iespaidot uzņēmuma mikroklimatu, ietekmējot arī darba procesu un kvalitāti. Pie tam uzņēmumos bieži vien pietrūkst resursu, lai atsevišķi veltītu laiku darbinieku integrācijai, “pieskatītu” problemātiskos darbiniekus un vienlaikus nodrošinātu nepārtrauktu darba procesu.

“Un arī tieši dēļ tā, ka par viņiem ir stereotipi, tad rodas pārdomas, kā viņus kolektīvos pieņems. Vēl vadībai veltīt tam laiku, lai viņš integrējas kolektīvā un kolēģi to pieļauj – mums darba process to nepieļauj.”

Tāpat, potenciālie darba devēji uzskata, ka bijušo ieslodzīto integrācijas procesam darba vidē, kolektīvā un darba prasmju un iemaņu apgūšanai ir nepieciešams laiks, kas varētu konfliktēt ar to, ka uzņēmumiem bieži vien ir nepieciešams ātri aizpildīt vakances, lai nodrošinātu sekmīgu uzņēmuma darbību.

“Mums trūkst darbinieki un esam domājuši sadarboties ar NVA, bet neesam apsvēruši pieņemt bijušos ieslodzītos. Bet šo arī neesam izmantojuši, jo mums parasti vajag ātri.”

Atsevišķi darba devēji minēja arī risku saistībā ar materiālo vērtību aizsardzību, it īpaši, ja tiek nodarbināti bijušie ieslodzītie, tomēr šīs bažas var mazināt informācija par konkrētā indivīda iepriekšējās sodāmības iemeslu.

“Darbiniekus atrast ir grūti, bet pirmās bažas, kas man būtu, ir par materiālajām vērtībām. Man pašai būtu subjektīvi sajūta, ka ir riski un kādam kaut kas var pielipt pie rokām.”

Darba devēju, pašvaldības pārstāvju, nevalstisko organizāciju (NVO) pieredze, nodarbinot bijušos un/vai esošos ieslodzītos

Atšķirīgus viedokļus pauda darba devēji, kuri nodarbina esošos vai bijušos ieslodzītos. Viņi pauda, ka gan esošie ieslodzītie, gan arī bijušie kā darbinieki būtiski neatšķiras no citiem, pat pretēji – nereti viņu motivācija strādāt ir augstāka, kā tiem, kas nav bijuši sodāmi.

“Parasti cilvēki, strādā ražotnē, komunicē viens ar otru. Nav tā, ka tie cilvēki kaut kā pēc ārējām izpausmēm ļoti būtiski atšķirtos no citiem cilvēkiem. Kaut kādas disciplīnas problēmas ir, bet nav tā, ka tas ļoti ievērojami atšķirtos.”

Arī tie darba devēji, kuri nodarbina bijušos ieslodzītos norādīja, ka potenciālie un esošie darbinieki nav jāvērtē pēc tā, vai viņiem ir bijusi sodāmība, bet gan pēc viņu motivācijas strādāt.

Daļa darba devēju, kuri nodarbina esošos ieslodzītos, atzinīgi vērtēja ieslodzīto komunikācijas spējas, prasmes un atzina, ka stereotipi par bijušajiem ieslodzītajiem ir mazinājušies, un arī ārpus ieslodzījuma vietām viņi izvēlas darbiniekus pēc viņu spējām, nevis pagātnes sodāmības dēļ. Turklāt, ja bijušie ieslodzītie ir saņēmuši darba atļauju par labu uzvedību, tas norāda uz viņu motivāciju uzlabot savu dzīvi un strādāt godīgi.

“Pārsvārā ir pozitīvi, jo virtuvē jau nelaidīs riktīgos bandītus. Viņi iziet iekšējo filtrāciju un tur ir adekvāti puīši, kas tiek nodarbināti. Viņiem tas ir liels pluss, ka viņi strādā.”

Tomēr darba devēji arī uzvēra, ka vērojama tieša korelācija starp soda izciešanas ilgumu un ieslodzītā kā darbinieka spējām. Mazāk motivēti strādāt ir tie, kuri izcieš garu sodu (10-30 gadi), arī viņu kognitīvās un darba spējas ir salīdzinoši zemākas.

“Es viņiem pastāstu un parādu vairākas reizes, kas ir jādara ar to materiālu, bet viņiem nepielec un tāpat visu dara pa savam, saražojot brāķi.”

Tāpat darba devēji, kuri nodarbina esošos ieslodzītos arī atzina, ka daļai, īpaši tiem, kuri ieslodzījumā nonākuši ļoti jauni, vai arī ilgstoši izcietuši sodu, trūkst izpratnes par darba disciplīnu, jo iepriekš nav bijusi darba pieredze. Tādējādi potenciālajiem darba devējiem var būt jāuzņemas papildus slogs, skaidrojot un mācot elementāras un it kā pašsaprotamas lietas.

“(…)ka laicīgi jāierodas darbā un jāstrādā līdz darba laika beigām, kā arī jānāk ir katru dienu, jo tas ir darbs.”

“Ir jā māca, ko nozīmē nākt uz darbu, ka tie ir pienākumi kaut kādi, ka ir hierarhija, kur jā klausā vadītāju.”

Raksturojot bijušos vai esošos ieslodzītos darba devēji (nodarbina esošos un/vai bijušos ieslodzītos, nevalstisko organizāciju (turpmāk – NVO), pašvaldību pārstāvji), norādīja, ka daļai šo personu trūkst profesionālās prasmes un viņi nereti ir grūti apmācāmi, vai spējīgi veikt tikai pašus vienkāršākos darbus, kur nav nepieciešamas īpašas iemaņas. Tomēr arī šiem cilvēkiem vajadzētu dot iespēju strādāt un nopelnīt, lai viņi var nodrošināt savas pamatvajadzības, īpaši, ņemot vērā, ka ir jomas, kur bieži vien trūkst darbinieki, piemēram teritoriju uzkopšanā, lauksaimniecībā.

“Vienmēr ir tādi darbi, kuri nevar nodarīt nekādu ļaunumu ne tiem darba devējiem, ne tiem klientiem. Kas ir tāds teritoriju uzkopšanā, ko viņi nevarētu darīt. Jā, okej, mēs pavērosim, paskatīsimies un iekšā mājās viņu nelaidīsim. Bet, ja viņš pierādīs sevi kā pozitīvs, kāpēc nē. Viņš varētu darīt jebkādas darbus.”

Atsevišķi intervējamie arī pauda, ka, nepieciešams laiks, lai gan darba devēju, gan darbinieku - bijušo ieslodzīto starpā veidotos savstarpēja uzticēšanās, jo ieslodzītajiem un bijušajiem

ieslodzītajiem vērojamas psiholoģiskas problēmas, piemēram, zema pašapziņa, apdraudējuma sajūta, nonākot pilnīgi atšķirīgā no ieslodzījuma vidē.

Saskaroties ar bijušo ieslodzīto nodarbināšanu, darba devēju pieredzes liecina, ka ir bijuši arī dažādi disciplināri pārkāpumi, piemēram, darba kavēšana, alkohola lietošana darba laikā, tomēr kopumā šādi gadījumi nav attiecināmi uz visiem bijušajiem ieslodzītajiem, pat pretēji – vairāk ir pozitīvie gadījumi, jo tiek novērtēta darba esamība, kas ceļ šo personu pašapziņu un sniedz iespēju pašiem uzņemties atbildību par savu dzīvi.

“Lielākā daļa saprot, novērtē, ka viņiem tāda iespēja ir dota un strādā.”

“Tie ir tie cilvēki, kas pieķeras un iet līdz galam, lai pierādītu sevi. Iedot vispār darbu, kur viņiem ir grūti noticēt, ka kāds viņam uzticas – tāpēc vien viņi nepametīs šo iespēju!”

Raksturojot problēmu risināšanu darba vietā, saistībā ar bijušo ieslodzīto pārkāpumiem, vairākumā gadījumu darba devēji ir bijuši ieinteresēti meklēt kopīgus risinājumus ar pārkāpēju, lai atlīdzinātu uzņēmumam radušos zaudējumus vai risinātu pārkāpumus, retāk – uzsakot darba vietu.

“Ja runa ir par zagšanu un mēs zinām konkrēti šo apmēru, tad piedāvājam cilvēkam šos zaudējumus kompensēt.”

“Ir bijis arī tādi cilvēki, no kuriem mēs esam atteikušies, jo, vai nu viņi pārkāpj savas robežas, staigājot pa klientu istabām, vai arī slikti strādā un nenāk, darba laikā lieto alkoholu. Ir bijuši pāris gadījumi.”

Jautāti, vai, nodarbinot bijušos ieslodzītos, darba devēji novērojuši sociālās problēmas, kā, piemēram, parādu slogs, intervējamie atzina, ka šādi gadījumi nav bijuši. Tas var liecināt, ka bijušie ieslodzītie, iespējams, spiesti strādāt jomās, kuras ir pelēkajā ekonomikā, kur ir iespējams slēpt savus ienākumus, vai pamest Latviju, lai izvairītos no tā, ka visi ienākumi aiziet parādu nomaksai. Tādējādi var secināt, ka, lai mazinātu sociālās atstumtības riskus šīm personām un palīdzētu iekļauties darba tirgū, nepieciešama ne tikai darba devēju motivēšana nodarbināt bijušos ieslodzītos, bet arī risinājumu meklēšana valsts līmenī, piemēram, pārskatot un atvieglot parādu piedziņas kārtību šīm personām.

“Pie mums tādi nenāk vispār, jo parasti šādi cilvēki meklē darbu, kur viņiem kaut aploksnē var samaksāt. Ņemot vērā, ka mums viss ir oficiāli tad mums tādi nenāk.”

“Daudzās nozarēs trūkst darbinieku, bet jāsaprot, ka ieslodzītajiem ir tiesu izpildītāji daudz un kā viņi atbrīvojas, viņi brauc ārpus Latvijas. Arī runājot ar viņiem, ko viņi domā darīt, kad iznāks, vai negrib nākt pie mums strādāt – nē, viņi plāno braukt prom, jo neredz te jēgu strādāt un nopelnīt, cik grib.”

Viedokļi par ieslodzījumu vietu efektivitāti un esošo resocializācijas sistēmu

Kopumā gan potenciālo darba devēju, gan darba devēju, kuri nodarbina esošos un bijušos ieslodzītos, t.sk. pašvaldību un NVO pārstāvju viedokļi ir līdzīgi - ir grūti viennozīmīgi vērtēt ieslodzījuma vietas efektivitāti, jo jāņem vērā tādi aspekti, kā katra ieslodzītā individuālās personības iezīmes, iepriekšējā dzīves pieredze, intelekta un izglītības līmenis, kā arī ieslodzījuma vides un mikroklimata ietekme uz katru individu.

“Ir tādi, kuriem tas ir kā līdzeklis, kas liek aizdomāties un mainīties - savu dzīvesveidu, vai attieksmi, bet ne visiem. Es esmu saskārusies ar cilvēkiem, kuri saka – ātrāk atpakaļ, jo tur ne par ko nevajadzēja domāt. Tur bija gulta, ēdiens.”

“Nav viennozīmīgas atbildes. Ir cilvēki, kas sabiedrībai ir bīstami un viņus vajag izolēt no sabiedrības un tas ir viens no veidiem, kā viņus izolēt. Un tas priekšstats varētu būt jau no seniem laikiem, ka viņš ir nosodīts un izraidīts no sabiedrības.”

Vairākums arī atzina, ka ieslodzījuma apstākļi un dzīves kvalitāte cietumā var lielā mērā negatīvi ietekmēt ieslodzīto attieksmi un uzvedību, atstājot traumatiskas sekas, kas varētu apgrūtināt bijušo ieslodzīto iekļaušanos sabiedrībā pēc soda izciešanas. Savukārt, labāki sadzīves apstākļi un izglītošanās, profesiju apguves iespējas varētu būt veids, kā veicināt veiksmīgāku resocializāciju un iekļaušanos sabiedrībā pēc ieslodzījuma vietas atstāšanas.

“Domāju, ka nepalīdz laboties, jo tā ir soda institūcija. Viņi tur izcieš sodu par savām rīcībām un, vai viņš izciešot sodu nonāk pie kādiem slēdzieniem dzīvē par to, kas ir pareizi, vai nepareizi, savām kļūdām, domāju nē. Jo apkārtējā vide ir tieši tādi paši cilvēki, ar tādiem pašiem scenārijiem. Lai būtu efektīvi, domāju, ka jādzīvo citā vidē un jāiepazīst cits dzīves līmenis.”

“Mums cietums ir tiešām sods, telpas vecas, nav remonta. Ja jūs dzīvojiet bez ērtībām 10 gadus komunālajā dzīvoklī, tas atstātu kaut kādas sekas.”

No sniegtajām atbildēm interviju laikā ir redzams, ka kopumā darba devēji ir maz informēti un viņiem ir grūti vērtēt resocializācijas sistēmas efektivitāti. Vairāki intervētie norādīja uz nepieciešamību pēc motivācijas un resocializācijas programmām gan ieslodzījuma vietās, gan arī brīvībā, pēc soda izciešanas, it īpaši ilgtermiņa ieslodzītajiem, kuriem trūkst prasmju, iemaņu un sociālās pieredzes. Šīs programmas varētu ietvert arī profesionālu palīdzību ar dzīvesvietas un darba meklēšanu pēc atbrīvošanas, kā arī dažādu formalitāšu kārtošānu.

“Varbūt kaut kādas īpašas motivācijas programmas, kas sagatavo viņus dzīvei ārpus ieslodzījumu vietas, īpaši, ja tie ir ilgie termiņi, kur viņiem zudušas prasmes, iemaņas, socializācijas.”

“Man grūti pateikt, ko īsti varētu darīt, jo ir cilvēki, kas nav gatavi dzīvei brīvībā. Tas, ko vairāk varētu – dot vairāk iemaņas par to, kāda dzīve ir ārpusē, īpaši tiem, kas ir jauni un kā tas ir, kad pašam par visu ir jāparūpējas, finanšu pratības.”

Arī pašvaldību pārstāvji, līdzīgi, kā potenciālie un esošie darba devēji, nespēja vērtēt resocializācijas sistēmas efektivitāti, jo, iztrūkstot detalizētākai informācijai, kopumā ir tikai aptuvenš priekšstats.

Pretrunīgi savos viedokļos, saistībā ar resocializācijas sistēmas efektivitāti bija darba devēji, kas nodarbina ieslodzītos ieslodzījumu vietās. No vienas puses, ir ļoti atbalstāmi, ka ar ieslodzītajiem tiek strādāts jau ieslodzījumu vietās, jo šīs personas tiek gatavotas “normālai dzīvei”, tajā pat laikā, darba devēji arī novērojuši, ka daudzas personas sodu izcieš atkārtoti un vairākas reizes, kas liek apšaubīt resocializācijas efektivitāti.

“Runājot ar ieslodzītajiem, viņi saka, ka nevar salīdzināt, kā bija kādreiz un kā ir tagad. Tagad strādā resocializācija un viss iet uz labo pusi. Cilvēki iznāk jau cilvēcīgāki.”

“Ir daļa, kas ieslodzījumā pie mums strādā jau otro un trešo reizi. Tādā gadījumā tur īsti nekas nav mainījies. Labā ziņa, ka šādi gadījumi nav pārāk daudz. Viņiem tiek dotas iespējas mācīties, kaut kā cietumā var uzlabot savas pozīcijas.”

Kategoriskāki ir NVO pārstāvju viedokļi, vērtējot esošo resocializācijas sistēmu, kas norāda uz sistēmas ieviesēju un iesaistīto speciālistu izpratnes trūkumu un nespēju iejusties ieslodzīto situācijā. Viņuprāt, tāpēc arī paši ieslodzītie maz iesaistās resocializācijas procesā un viņu motivācija ir zema, jo neredz patiesu ieinteresētību. Efektīvs veids, kā motivēt ieslodzītos

resocializācijai ir, pēc intervējamo domām, piesaistīt bijušos ieslodzītos, kas ar saviem dzīves piemēriem stāstītu, ka jebkurš var mainīties un visiem ir līdzīgas iespējas.

“Kad es vērsos pie psiholoģes cietumā, saruna noritēja 4 minūtes. Un pēc 4 minūtēm viņa teica – ar jums viss ir kārtībā. Tur neviens nav ieinteresēts, neviens netic.”

“Mūsu sadraudzībā ir anonīmie alkoholiķi, narkomāni, kas braukā pa cietumiem un dalās ar savu pieredzi, ka ir iespēja nostāties uz kājām – tie ir tie cilvēki, kas kaut ko dod.”

Viedokļi par iesaistīto institūciju darbu ar bijušajiem ieslodzītajiem

Darba devēji, kuri nebija saskārušies ar Probācijas valsts dienesta (turpmāk - PVD), NVO, pašvaldības darbu ar bijušajiem ieslodzītajiem atzina, ka viņi nepārzina un nav iedziļinājušies to darbībā bijušo ieslodzīto kontekstā, kā arī nav bijusi pieredze, sadarbojoties.

“Detalizētas izpratnes man nav. Bet domāju, ka atbalsts ir ļoti svarīgs, kad viņš ir iznācis no ieslodzījuma vietas un nonācis atpakaļ tajā vidē, kas viņam kādu laiku ir bijusi slēgta.”

Pašvaldību un NVO, kas nodarbina bijušos ieslodzītos, pārstāvji un kuriem bija tieša pieredze, sadarbojoties ar PVD, ļoti atzinīgi vērtēja komunikāciju, iniciatīvu no dienestu puses, kā arī individuālu risinājumu meklēšanu katrā konkrētajā gadījumā.

“Viņi (PVD) paši mūs uzmeklēja un pēdējie 3 klienti ir no viņiem. Un diviem tika piedāvāts – vai nu cietums, vai rehabilitācija. PVD izdara visu no savas puses un mums tikai jāuzņem. Viņi dod iespēju – vai nu, vai nu, nevis, kā agrāk – tikai cietums.”

Vairāki intervētie norādīja, ka, neskatoties uz pašvaldību iesaisti (sociālie dienesti), joprojām trūkst finansiālo resursu (piemēram, mājokļu jautājums, asistenta nodrošināšana bijušajiem ieslodzītajiem), bijušo ieslodzīto resocializācijai pēc soda izciešanas.

“Un ja mēs runājam par ārvalstu pieredzi, tad tur šiem cilvēkiem ir daudz lielāks atbalsts – gan valodas apguve, gan darba prasmju un iemaņu attīstīšana.

Arī NVO, kas sniedz īslaicīgus atbalsta pasākumus bijušajiem ieslodzītajiem, savās iespējās ir stipri ierobežoti un tika norādīts uz nepieciešamību pēc lielāka valsts un pašvaldību atbalsta, kas ietvert gan finansiālu atbalstu, gan birokrātisko šķēršļu mazināšanu iepirkumos, lai veicinātu resocializācijas programmu īstenošanu.

Par mazu ir arī pašvaldību un valsts atbalsts šīm nevalstiskajām organizācijām, vai tās ir atbalsts programmas, vai rehabilitācijas centri. Ja būtu lielāks atbalsts no valsts, būtu vairāk šie te rehabilitācijas centri un tas varbūt ļautu veiksmīgāk tiem cilvēkiem integrēties, socializēties, atrast darbu. Varbūt tie ir kādi Eiropas fondi, kur var veidot atbalsta programmas, specializētās darbnīcas, kur viņi atgūst savas darba prasmes un iemaņas

Ieteikumi citiem darba devējiem bijušo ieslodzīto nodarbināšanai

Darba devēju, kuri nodarbina esošos un bijušos ieslodzītos, pašvaldību, NVO pārstāvju intervijās izskanēja viedokļi, ka saskaroties ar bijušo vai esošo ieslodzīto nodarbināšanu, stereotipi ir mazinājušies un, lai arī šie darba devēji sākumā varēja būt skeptiski pret bijušo ieslodzīto nodarbināšanu, pieredze liecinājusi, ka šie cilvēki var būt noderīgi un uzticami darbinieki.

“Mēs vairākus gadus ar šo esam saskārušies un mums nav vairāk bailes. Mēs esam sapratuši ka tas, ka cilvēks ir bijis cietumā, tas neko nenozīmē mūsu laikā.”

“Pirmajā reizē, kad es uz to gāju, man bija savs priekšstats. Un tas pārsteigums, ka tas priekšstats bija pilnībā nepareizs. Ja tu nezini, ka tas cilvēks ir ieslodzītais, tad to ne pēc kādām pazīmēm lielai daļai nevar pateikt.”

Būtiski uzsvērt, ka, neraugoties uz iespējamo problemātiku, potenciālajiem darba devējiem un sabiedrībai kopumā ir jāmaina domāšana. Cilvēka pagātne ieslodzījumā nav automātiski kategorisks izslēgšanas iemesls no darba vides un iespējas kļūt par pilntiesīgu sabiedrības locekli, nodokļu maksātāju ir jādod katram. Būtiskāks aspekts, kas ir vērā ņemams, viņprāt ir, vai bijušais ieslodzītais ir motivēts laboties, apzinīgi veikt darba pienākumus un sniegt labumu uzņēmumam.

“Ja cilvēks ir bijis ieslodzījumā, tas jau nenozīmē, ka viņš kā cilvēks uzreiz ir norakstāms. Mēs protams skatāmies, lai necieš klienti un lai iestādei nav zaudējumi, bet, ja viņš dara savus darbus, ja amata pienākumi tiek izpildīti, tad nav nekādu pretenziju.”

“Es noteikti dotu iespēju tādiem cilvēkiem, jo kādā brīdī kaut kas noklikšķ, jo gribas attiecības, ģimeni un tam vajag naudu.”

Gan potenciālie, gan darba devēji, kuri nodarbina bijušos ieslodzītos atzina, ka bijušo ieslodzīto reintegrācijai sabiedrībā vajadzētu būt kompleksai, kur būtiska loma ir arī valsts atbalstam. Lai motivētu potenciālos darba devējus nodarbināt bijušos ieslodzītos, atbalstāma būtu iniciatīva no valsts puses - piemēram, nodokļu atlaides, algu dotācijas bijušajiem ieslodzītajiem. Arī dažādas sociālās kampaņas, kur tiek parādīti citu uzņēmēju labie piemēri var veicināt darba devējus pieņemt lēmumus bijušo ieslodzīto nodarbināšanā, tādējādi sekmējot bijušo ieslodzīto sociālo reintegrāciju.

“Iespējams, ka valsts atbalsts strādātu darba devējam, vismaz uz kādu pirmo pusgadu, kamēr tas cilvēks sevi pierāda. Un tad pēc kāda laika varbūt tam darba devējam jau nebūs būtiski, vai viņš ir bijis ieslodzītais un ka tas darbinieks viņam ir labs un vērtīgs.”

Kā atzina intervējamie, mazāk efektīva darba devēju motivēšana būtu valsts programmas, kas saistās ar birokrātiskiem, laikietilpīgiem procesiem, minot gan resursu un laika trūkumu dažādu formalitāšu kārtošānā, gan nepieciešamību brīvās vakances aizpildīt ātri.

Ieteikumi risku mazināšanai, lai bijušie ieslodzītie atkārtoti nenonāktu ieslodzījumu vietās

Interviju laikā vairākkārtēji tika uzvērta, ka nodrošināt darba iespējas bijušajiem ieslodzītajiem ir viens no galvenajiem veidiem, kā mazināt recidīva risku. To var panākt, izveidojot valsts vai pašvaldības programmas, kas piedāvā nodarbinātību, piemēram, sabiedriskajos darbos. Darba devējiem var piedāvāt motivējošas iniciatīvas, piemēram, nodokļu atlaides vai algu subsīdijas ieslodzīto nodarbināšanai.

“Varbūt tās varētu būt valsts vai pašvaldības programmas, kur varētu viņus iesaistīt, sākotnēji sabiedriskajos darbos. Jo galvenais ir pamatvajadzības – lai ir darbs un kur dzīvot.”

Piedāvāt iespējas mācīties, profesiju apguves programmas arī ir ļoti būtisks faktors, lai bijušie ieslodzītie uzlabotu savu konkurētspēju darba tirgū, spētu parūpēties par sevi un veiksmīgi reintegrētos sabiedrībā.

“Tas ir darbs jau no paša sākuma, izprast cēloņus, kas ir noticis, kāpēc nokļuvis līdz likuma pārkāpumam, tad terapijas. Sniegt atbalstu esot ieslodzījumā, jo domāju, ka tur nav nekāda rožainā dzīve, kas arī ietekmē un pat kaut kādā mērā salauž. Tas ir darbs individuāli.”

Bijušie ieslodzītie var piedzīvot emocionālas un psiholoģiskas grūtības, kā arī ciest no psihiskām saslimšanām. Psiholoģiskais atbalsts, konsultācijas, vai ārstēšana varētu palīdzēt viņiem pārvarēt šīs grūtības un veidot pozitīvāku attieksmi pret dzīvi.

Pie tam, bijušie ieslodzītie paši var arī neapzināties šīs problēmas, tāpēc ļoti būtiski pēc ieslodzījuma vietas atstāšanas ir "pieskatīt" šos cilvēkus, neatstājot vienus, kas varētu būtu pašvaldību sociālo dienestu, NVO, kas uztur sociālās rehabilitācijas centrus darbs.

Ieteikumi komunikācijai, lai mainītu priekšstatus par bijušajiem ieslodzītajiem un resocializācijas sistēmu

Intervējamie bija vienprātis - lai mainītu sabiedrības priekšstatus par bijušajiem ieslodzītajiem un resocializācijas sistēmu, ir nepieciešams ilgtermiņa un daudzpusīgs pieejas veidošanas process, ietverot, gan darbu ar sabiedrību, gan arī ieslodzītajiem ieslodzījumu vietās un bijušajiem ieslodzītajiem.

Darbs ar sabiedrību

- Veicināt sabiedrības izpratni par bijušo ieslodzīto situāciju un vajadzību pēc otrās iespējas.
- Veidot izglītojošas kampaņas, lai informētu sabiedrību par ieslodzījuma vietām, resocializācijas nozīmi un ieslodzīto dzīvi pēc cietuma. Izmantot masu saziņas līdzekļus, sociālās reklāmas.
- Veidot atklātas diskusiju platformas, kurās sabiedrība varētu diskutēt, izteikt savas bažas un uzdot jautājumus par ieslodzītajiem, resocializācijas procesu un saņemt atbildes no ekspertiem.
- Jauniešu izglītošana skolās, rīkojot tematiskās lekcijas par to, cik viegli ir nokļūt ieslodzījumā.
- Skaidrot sabiedrībai, ka ieslodzījumā var nokļūt jebkurš likumpārkāpējs, arī neveiksmīgu apstākļu sakrītības dēļ,
"kas ne vienmēr ir alkoholiķis, vai narkomāns, vai cilvēks no zemākiem sociālajiem slāņiem, bet var būt arī biznesmenis, vai viņa bērni".

Darbs ieslodzījumu vietās

- Nepieciešami ieguldījumi ieslodzījumu vietu infrastruktūras uzlabošanai un likumdošanas maiņai, lai nodrošinātu cilvēciskākus apstākļus.
- Veiksmes stāstu, pozitīvo piemēru rādīšana, stāstīšana ieslodzījumu vietās, lai veicinātu *"noticēšanu arī saviem spēkiem, ka arī viņi to var un nav norakstīti"*, kas sekmētu arī veiksmīgāku integrāciju sabiedrībā.
"Tie pozitīvie piemēri arī bija tie, kas man lika atsākt mācības, nomaksāt visus kredītus un strādāt. Viens cilvēks atnāca uz rehabilitācijas centru un stāstīja par sevi, un manis tas aizķēra. Ja jau viņš var, kāpēc es nevaru!"
- Kompleksa pieeja – psiholoģiskais atbalsts, psihiatru ārstu piesaistīšana, grupu atbalsts *"Mēs esam visi, kur viens otru balstam un motivējam, kad gribas padoties. Un tā arī tuos. Visa grupa arī ir skaidrā, darba attiecībās un maksā kredītsaistības."*
- Uzlabot īslaicīgo atbalsta pakalpojumu pieejamību, atverot jaunus diennakts rehabilitācijas centru bijušajiem ieslodzītajiem.

3.3. Galvenie secinājumi

Lai arī darba devēji bieži saskaras ar darbinieku trūkumu un grūtībām atrast darbiniekus, tomēr tie, kuriem nav iepriekšējas pieredzes ieslodzīto nodarbināšanā, bija skeptiskāki, norādot uz iespējamu alkohola un narkotiku lietošanu, vājām koncentrēšanās spējām.

No otras puses, darba devēji, kuri jau nodarbina esošos vai bijušos ieslodzītos, dalījās pozitīvā pieredzē. Viņi atzina, ka šie darbinieki bieži nereti ir motivētāki un prasmīgāki par citiem. Tomēr daži norādīja uz problēmām, ko rada darba disciplīnas trūkums un nepieciešamība ieguldīt laiku, lai apmācītu šos darbiniekus.

Esošās resocializācijas sistēmas novērtējums bija sarežģīts, un daudzi darba devēji un pārstāvji nevarēja sniegt konkrētas atbildes. Vairāki minēja nepieciešamību pēc motivācijas un resocializācijas programmām gan ieslodzījuma vietās, gan pēc atbrīvošanas, lai veicinātu bijušo ieslodzīto iekļaušanos sabiedrībā.

Kopumā intervijas atklāja, ka, lai gan darba devēji sākumā var būt skeptiski, pieredze rāda, ka bijušie ieslodzītie var būt uzticami darbinieki, un stereotipi var mazināties. Tomēr nepieciešama lielāks atbalsts gan no valsts, meklējot risinājumus darba devēju informēšanai un motivēšanai nodarbināt bijušos ieslodzītos, gan no darba devēju puses, lai sekmētu šo cilvēku sociālo reintegrāciju.

4. VALSTS, PAŠVALDĪBU IESTĀŽU, NVO DARBINIEKU INTERVIJAS

4.1. Interviju tehniskā informācija

Metodes uzdevums: noskaidrot valsts iestāžu, pašvaldību un nevalstisko organizāciju attieksmi par iespējām sekmēt bijušo ieslodzīto integrēšanos sabiedrībā un darba tirgū.

Mērķa grupa: valsts un pašvaldību iestāžu, NVO darbinieki, kas ikdienā saskaras ar esošajiem vai bijušajiem notiesātajiem, sniedz tiem pakalpojumus.

Pētījuma īstenošanas metode mērķa grupā: daļēji strukturētās ekspertu intervijas klātienē, tiešsaistes platformā "Zoom" un pa tālruni

Interviju skaits: 5

Interviju valoda: latviešu

Interviju dalībnieki tika atlasīti, konsultējoties ar Pasūtītāju, aptverot tādu organizāciju un pašvaldību pārstāvjus, kas ir tieši iesaistīti resocializācijas darbā un, vēlams, ilgstoši darbojušies nozarē, ir tiešā saskarsmē ar esošajiem un/vai bijušajiem notiesātajiem.

Papildus iepriekš atlasītiem interviju kandidātiem, atlasē tika izmantota „sniega bumbas” metode (no viena dalībnieka saņemta informācija par nākamo potenciālo dalībnieku).

Interviju norises laiki – 4.10.2023. – 23.10.2023.

7. tabula. Valsts, pašvaldību iestāžu, NVO darbinieku interviju dalībnieku raksturojums:

Nr. p. k.	Uzņēmuma, organizācijas veids	Darbības joma	Darbības vieta
1.	Pašvaldība	Pašvaldību institūcijas, kas sadarbojas/ nodrošina pakalpojumus esošajiem/ bijušajiem ieslodzītajiem	Vidzeme
2.	NVO	Biedrība, kas uztur sociālās rehabilitācijas centru	Rīga
3.	Pašvaldība	Pašvaldību institūcijas, kas sadarbojas/ nodrošina pakalpojumus esošajiem/ bijušajiem ieslodzītajiem	Kurzeme
4.	NVO	Biedrība, kas uztur sociālās rehabilitācijas centru	Pierīga
5.	Valsts iestāde	Valsts iestāde, kas sniedz probācijas un resocializācijas pakalpojumus	Zemgale

4.2. Interviju rezultāti

Sabiedrības priekšstati par bijušajiem ieslodzītajiem

Gan pašvaldību, gan valsts iestādes un NVO pārstāvji atbildes liecina - priekšstati par bijušajiem ieslodzītajiem sabiedrībā joprojām raksturo ir aizspriedumaini, un tie bāzēti galvenokārt negatīvā attieksmē. Skaidrojot sabiedrības aizspriedumu iemeslus, viedokļi nav viennozīmīgi – tie, pēc intervējamo domām, dalēji saistīti ar bailēm, apdraudējuma sajūtu un ir normālas psiholoģiskas reakcijas.

“Un protams, ka šie cilvēki, kas ilgstoši atradušies ieslodzījumā savādāk runā, komunicē un sevi pasniedz. Un uzreiz pretī ir siena, ka tas ir kaut kāds cietumnieks, nē, nē.”

Visbiežāk šādu negatīvu stereotipu veidošanās tika saistīta ar priekšstatiem, kas radušies no filmām, medijiem, kur biežāk izskan negatīva informācija, kā arī vispārpieņemtiem priekšstatiem *“no padomju laikiem”*, kad nenotika resocializācijas darbs ar bijušajiem ieslodzītajiem un, nonākot brīvībā un saskaroties ar grūtībām iekļauties sabiedrībā, tie bieži vien atkārtoti kļuva par likumpārkāpējiem.

“Tas noteikti ir tetovēts cilvēks, lielākoties slepkava, narkomāni, kas zog visu laiku, nekad nemainās. Ir rupjš. Nekad nerunā par to, ka tie ir pabērni, bet gan, ka tie ir slikti cilvēki.”

Diemžēl, šādi priekšstati tiešā mērā var ietekmēt bijušo ieslodzīto iespējas iekļauties darba tirgū un sabiedrībā kopumā – viņi kļūst par atstumtajiem.

Vienlaikus intervijās tika minēts, ka bijušie ieslodzītie ir dažādi, ņemot vērā gan soda izciešanas ilgumu - *“Tie, kas pavadījuši 10, 30 gadus aiz restēm, viņi nav sabiedrības locekļi vispār”*, gan individuālās personības iezīmes un vidi, kurā nokļūst sodu izcietušais. Tādējādi, nereti noraidošā attieksme un izstumšana ir pamatota, jo bijušie ieslodzītie, īpaši tie, kas pavadījuši apcietinājumā ilgu laiku, ir zaudējuši saikni ar reālo pasauli, nespēj iekļauties sabiedrībā un var pat būt potenciāli bīstami. Tāpēc no NVO puses tika uzsvērts, ka jo īpaši būtiska loma ir bijušo ieslodzīto rehabilitācijai ar vispusēju, holistisku pieeju, kas šobrīd ir pieejama vien ierobežotam gribētāju lokam, jo esošo biedrību, kas sniedz šos pakalpojumus iespējas ir ierobežotas.

“Un arī iznākot ārā, viņš nevilšus turpina savus ieradumus manipulēt ar cilvēkiem, pat ja grib mainīties. Tāpēc šie sliktie iespaidi ir pamatoti. To jāsaprot sociālajiem dienestiem un tiem, kas specifiski darbojas ar šiem cilvēkiem, ka viņi ir jāārstē un skaidrs, ka šī slimībā nepāries un viņš kritīs atpakaļ un atpakaļ. Tas ir kā atkarība.”

Tomēr ir svarīgi arī apzināties, ka visi bijušie ieslodzītie nav vienādi, un daļa no viņiem var būt ļoti motivēti mainīties, strādāt, veidot ģimenes, lai iekļautos sabiedrībā.

“Šie cilvēki, kas iznāk no cietuma paši cieš dēļ šiem aizspriedumiem. Joprojām ir nevēlēšanās dot darbu. Līdz ko cilvēks ieminas, ka bijis ilgāku laiku ieslodzījumā, viņam to darbu atsaka.”

Pašvaldību institūciju pārstāvji, kas sadarbojas un nodrošina pakalpojumus bijušajiem ieslodzītajiem uzvēra, ka cenšas mainīt šos sabiedrības stereotipus, skaidrojot un stāstot darba devējiem, ka katram ir jādod iespēja mainīties, lai dzīvotu cilvēcīgu dzīvi. Tomēr ir svarīgi saprast, ka šis process ir ilgstošs un prasīs iesaisti no visām pusēm, ieskaitot valsts institūcijas, NVO un sabiedrību kopumā.

“Kas bijuši ilgstoši ieslodzījumā jūs to sabiedrības attieksmi, un tas viņus gremdē, rada bezcerību. Mēs mēģinām runāt un stāstīt, lai vismaz attieksme ir neitrāla. Nenosodīt un nepārmest par pagātnes kļūdā, jo sodu jau viņš ir izcietis.”

Viedokļi par darba devēju attieksmi

Runājot par darba devēju attieksmi, intervējamie atzina, ka, situācija ar bijušo ieslodzīto nodarbināšanu var būt atšķirīga, atkarībā no jomas specifikas, uzņēmuma politikas un nepieciešamajām kompetenču prasībām, kas tiek izvirzītas darbiniekiem, kā arī iepriekšējas pieredzes šādu personu nodarbināšanu. Lielāka iespēja bijušajiem ieslodzītajiem ir atrast darbu jomās, kur nepieciešams mazkvalificēts, arī zemāk apmaksāts darbaspēks, piemēram, celtniecībā, lauksaimniecībā, teritoriju uzkopšanā, ražošanā.

Salīdzinoši pozitīvāki viedokļi izskanēja intervijā ar valsts iestādi, kas sniedz probācijas un resocializācijas pakalpojumus, saskārušies ar pieredzi, ka daļa darba devēju tieši bijušos ieslodzītos izskata kā resursu nodarbināšanai, uzskatīdami, ka šiem cilvēkiem ir augstāka motivācija strādāt.

“Īpaši puīši ar elektronisko aproci, kas atbrīvoti pirmstermiņa. Darba devējs zina, ka viņš būs darbā, nelietos, ievēros darba režīmu.”

Tomēr situācija ar bijušo ieslodzīto nodarbināšanu nav viennozīmīga. Arī paši bijušie ieslodzītie ietekmē potenciālo darba devēju viedokli, jo nereti nav gatavi darbam, piemēram, neatnāk uz sarunātām darba intervijām, neierodas darbā, tādējādi negatīvi ietekmējot priekšstatu par bijušajiem ieslodzītajiem kopumā.

“Viņi, kas nav bijuši pie mums probācijā, izdomā, ka grib kaut kur piestrādāt un tad lieto alkoholu, nenāk uz darbu. Un arī liels procents ir ar parādsaistībām, kas vispār negrib nekur oficiāli strādāt.”

Tajā pat laikā, joprojām vērojami dažādi stereotipi, kas saistīti ar bijušo ieslodzīto nodarbināšanu. Tā piemēram, izplatītas ir finansiālu zaudējumu bažas - ir bailes no apzagsānas, mantas sabojāšanas (gan privātās, gan uzņēmuma), tādēļ potenciālie darba devēji nevēlas pieņemt darbā bijušos ieslodzītos.

“Tas ir bailes no nezināmā, ka pirmais, ko izdarīs – apzags. Vajadzētu rīkot informatīvās kampaņas.”

Tāpat novērots, ka iesakņojušies ir priekšstati par to, ka bijušajiem ieslodzītajiem ir atkarību problēmas, “ka viņi visi noteikti ir narkomāni”, kas varētu kavēt darba procesam, ietekmēt darba kvalitāti, tādējādi nemaz neizskatot iespējas veidot darba attiecības ar šo personu grupu.

Lai arī paši bijušie ieslodzītie vēlas iesaistīties darba tirgū un ir nozares, kur darba devēji nevērtē potenciālos darbiniekus pēc sodāmības esamības un būtu gatavi viņus pieņemt darbā, bieži vien šķēršļus rada nepietiekamas profesionālās prasmes, izpratnes par darba disciplīnu trūkums.

“Bijušie ieslodzītie pārsvarā domā, ka viņi visu māc darīt. Viņi domā, ka viņi ir speciālisti, bet patiesībā viņi nemāk darīt neko. Viņi nemāk darīt pat elementāras lietas. Ja viņam uzdos darīt kādu darbu, viņš izdomās un darīs to pa savam. Un tas neatbildīs tam, kas nepieciešams. Līdz ar to neviens normāls darba devējs savā kolektīvā tādus redzēt negrib.”

“Tie labie uzņēmumi jau arī grib tādus kvalificētākus, bez problēmām darbiniekus.”

Tāpat tika norādīts, ka bijušie ieslodzītie, kas nav izgājuši rehabilitācijas programmas, saņēmuši speciālistu atbalstu, nespēj sevi pietiekami pārstāvēt un prezentēt darba pārrunās, izjūt kaunu par savu pagātņi un baidās iet uz darba pārrunām “man jau zīmogs ir sejā”, tāpēc jo īpaši tika uzsverta resocializācijas un rehabilitācijas nepieciešamība.

“Viņš aiziet viss notetovējies uz interviju un šortos kaut kādos. Un nemaz necenšas slēpt, no kurienes ir nācis. Nu kā lai darba devējs viņam uzticas?”

Atsevišķās intervijās iezīmējās arī pozitīvākas tendences, ka neraugoties uz vēl pastāvošajiem stereotipiem, situācija ar bijušo ieslodzīto nodarbināšanu tomēr uzlabojas, vairāk gan nozarēs,

kur nepieciešams mazkvalificēts darbaspēks, lauku reģionos, kur pietrūkst vienkārša darba darītāji.

Intervijās ar darba devējiem, kuri nodarbina bijušos ieslodzītos redzams, ka nenoliedzami būtiska loma ir arī NVO, pašvaldību institūciju, VPD darbam, gan strādājot ar bijušo ieslodzīto resocializāciju, gan sadarbojoties ar potenciālajiem darba devējiem (praktisku iemaņu, profesiju apguves programmas bijušajiem ieslodzītajiem, rekomendācijas darba devējiem, palīdzība formalitāšu kārtošānā).

“Mums ir sadarbība ar darba devējiem, kur mēs esam piespēlējuši pāris cilvēkus, bet tikai tāpēc, ka mēs paralēli nodarbojamies ar viņiem ar terapiju.”

“Labs posms ir Nodarbinātības valsts aģentūra un svarīgi, ka tur darbinieki ir pietiekami apmācīti, lai darba devējiem izskaidrotu, ka ir pietiekami okej pieņemt pēc ieslodzījuma. Veikt tādu kā skaidrojošo darbu ar šiem darba devējiem, jo mēs no savas puses strādājam ar tiem, kas iznāk no ieslodzījuma. Tā sabiedrības informēšana būtu noteikti tādā valstiskā mērogā no ministrijas puses, vai NVO.”

Viedokļi par ieslodzījumu vietu efektivitāti un esošo resocializācijas sistēmu

Lai arī kopumā resocializācijas plāna esamība ieslodzījuma vietā tika vērtēta pozitīvi, jo ieslodzītajiem tiek sniegta psiholoģiska palīdzība, iespēja strādāt ieslodzījuma vietā un apgūt profesionālās iemaņas, tomēr ieslodzījuma vietas pašas par sevi nevar sniegt efektīvu rehabilitāciju, vai motivēt ieslodzītos mainīties. Argumentējot, ka šie cilvēki nonāk specifiskā vidē, kas atšķiras no reālās dzīves, un diktē savus noteikumus, viņuprāt, pilnvērtīga resocializācija var sākties tikai atbrīvojoties no ieslodzījuma vietas.

“Ieslodzījuma vietā cilvēks aiziet no reālās dzīves, tiek izolēts no sabiedrības un nonāk specifiskā telpā un tam nekāda sakara, ar to, kad viņš iznāk no cietuma un dzīvo dzīvi tālāk. Notiek pretēji – viņš šīs specifiskās telpas likumus aiznes uz dzīvi, kurā viņš atgriežas. Un tajā telpā nesaprot tos likumus.”

“Programmas ieslodzījumā strādā, bet nedod rezultātu tāpēc, ka tam cilvēkam, kas ir ieslodzījumā ir cita domāšana. Tās programmas pa lielam ir tikai tāda laika pavadīšana, jo tāpat ieslodzītie visu saprot pa savam. Viņš ir sevi nobloķējis un pat īsti nesaprot, ko viņš dara, tikai, ka kaut kas ar viņu notiek.”

“Tur ir kastu sistēma, kur izvēlas statusu. Nestrādājot tu vari būt tur labāks, kā sociāli vēlams cilvēks, jo viņiem tur ir jāizdzīvo iekšā.”

Uz resocializācijas sistēmas trūkumiem tika norādīts intervijā ar valsts iestādi, kas sniedz probācijas un resocializācijas pakalpojumus. Lai arī pozitīvs aspekts, ka ieslodzītajiem tiek piedāvāta iespēja mācīties, apgūt profesijas, kas varētu uzlabot arī viņu konkurētspēju, iznākot no apcietinājuma, tomēr ieslodzījuma vietās daļā profesiju apguvei ir tikai teorētiskā puse, iztrūkstot praktiskajām nodarbībām, kā arī nodarbinātības iespējas ieslodzījumā ir ļoti ierobežotas.

“Metinātāji, elektriķi – cilvēki, kas bijuši 10, 15 gadus ieslodzījumā ir bijuši, ir ļoti labi spečuki.”

Kritiskāki savos viedokļos bija tieši NVO, kas sniedz rehabilitācijas pakalpojumus bijušajiem ieslodzītajiem, pārstāvji, kuri arī apmeklē ieslodzījumu vietas. Viņuprāt, resocializācija ieslodzījumu vietās nav pietiekami efektīva, un nestrādā “uz papīra jau viss ir forši”, jo no vienas puses paši ieslodzītie nav motivēti sadarboties, jo, piemēram, turpina brīvībā piekoptos paradumus (narkotiku lietošanu), vai cieš no psiholoģiskām problēmām (depresijas, zaudējuši

dzīves jēgu). Tāpat NVO pārstāvju personīgā pieredze un novērojumi liecina, ka ieslodzītie neuzticas resocializācijas programmā piesaistītajiem speciālistiem, jo, tie, viņuprāt, neizprot un nespēj iejusties ieslodzīto situācijā.

“Ja pie manis atnāk pedagogs un saka – es zinu, kā tu jūties! Ziniet, tam ļoti grūti ir noticēt un pat parādās iekšējās dusmas. Bet tad atnāk ar smagu iepriekšēju pieredzi cilvēks, kas pats tam izgājis cauri, tad tu tam notici.”

NVO pārstāvji, kuriem ir izveidojusies ciešāka sadarbība ar ieslodzījuma vietām arī norādīja, ka ieslodzījuma vides specifika nepalīdz mainīties, tieši pretēji. Tāpēc daļai no resocializācijas plāna, pēc NVO pārstāvju sacītā, būtu jāparedz arī ieslodzījuma infrastruktūras sakārtošana, specifisko subkultūru, kastu sistēmu izskaušana ieslodzījumu vietās.

“Vairs nav pārblīvētība, kā 10 gadus atpakaļ. Bet cik man ir zināms, Centrālcietumā joprojām cīnās ar blaktīm un žurkām. Un tie apstākļi nospiež tos cilvēkus un viņi negrib neko darīt.”

Organizāciju, pašvaldību pieredzes un viedokļi par sadarbību ar klientiem

Apkopjot intervijās teikto, saistībā ar palīdzību bijušajiem ieslodzītajiem iekļauties sabiedrībā, gan pašvaldību institūciju, gan NVO pārstāvji norādīja uz cilvēkresursu, finansējuma trūkumu, lai realizētu bijušo ieslodzīto reintegrāciju nepieciešamajā kvalitātē. Pašvaldību institūciju, kas nodrošina pakalpojumus bijušajiem ieslodzītajiem pārstāvji arī apstiprināja, ka, lai arī cenšas darīt savu darbu iespēju robežās, finansējums un iespējas ir ierobežotas, un pakalpojumu sniegšanā prioritātes ir ģimenes ar bērniem un tikai tad bijušie ieslodzītie.

“Mums ir ļoti maz sociālo darbinieku, lai šiem cilvēkiem staigātu visur līdzī un ik pa laikam uzzvanītu.”

Intervijas iezīmē arī problemātiku, ka resursu sadalījums, speciālistu pieejamība valstī ir nevienmērīga, radot nevienlīdzīgu situāciju un iespējas dažādos Latvijas reģionos “citās pilsētās ir vairāk, citās mazāk. Un mums trūkst, kas būtu NVO, labdarības organizācijas, kas mums pietrūkst”, ietekmējot to, cik veiksmīgi katrā pašvaldībā iespējams realizēt resocializācijas pasākumus.

“Ogrē, es zinu, ka narkologs tā ir liela problēma. Mēs esam labā vietā un mums ir laba sadarbība ar partneriem.”

Izskanēja arī ideja par jauna pakalpojuma ieviešanas nepieciešamību - valsts apmaksātiem asistentiem, kas varētu palīdzēt veiksmīgāk cilvēkiem pēc ieslodzījuma iekļauties ikdienas dzīvē, veikt mediators lomu starp darba devēju un bijušo ieslodzīto, t.sk. sniegt psiholoģisku un cita veida nepieciešamo atbalstu.

“Varbūt varētu būt uzticamības persona. Jo kad iznāk no ieslodzījuma, tad jāmeklē uzticamības persona sociālajā dienestā un to kontaktu uzbūvēt ir ilgs un sāpīgs ceļš, jo tie cilvēki neuzticas pašvaldības iestādēm. Vajadzētu asistentu, kas būtu šeit ārā, bet ar kuru būtu jau iepazīties ieslodzījuma vietā. Lai tie, kas iznāk ārā un ir bez ģimenes, var viņiem zvanīt.”

“Viņiem palikuši ieslodzījuma vietas draugi, kas viņus ne īpaši labi motivē, tuvākie ir novērsušie, tāpēc svarīgs psiholoģiskais atbalsts.”

“Vajadzētu valsts apmaksātu asistentu vismaz pirmo pus gadu, lai cilvēks vismaz saprot, kas brīvībā ir jādara.”

Ciešāka sadarbība ar ieslodzījumu vietām ir izveidojusies VPD un NVO, savukārt, pašvaldībās nereti vērojams izpratnes, informācijas trūkums par ieslodzījumu vietās notiekošo. Tāpēc no NVO pārstāvjiem izskanēja ieteikums pašvaldību pārstāvjiem apmeklēt ieslodzījumu vietas, lai gūtu reālu priekšstatu par ieslodzījuma vidi, dzīves apstākļiem un piedāvātajām aktivitātēm. Šāda iniciatīva varētu arī veicināt komunikāciju un sadarbību starp iestādēm, lai kopā risinātu resocializācijas un jautājumus.

"Pozitīva lieta, ko iestādes varētu darīt – braukt uz cietumu un redzēt, kādos apstākļos cilvēki dzīvo un aprunāties ar speciālistiem, kas ir uz vietas, kādas darbnīcas, nodarbības piedāvā, ko psihologs var pastāstīt. Jo mēs tikai aptuveni varam iztēloties no filmām un raidījumiem, kā tur ir.

Runājot par sadarbību ar klientiem - bijušajiem ieslodzītajiem, intervijās sniegtās atbildes liecina, ka pieredzes ir dažādas. Tika atzīts, ka daži cilvēki ir ļoti atvērti sadarbībai, bet citiem var būt bailes un aizsardzības mehānismi, kas var izpausties, piemēram, agresīvā komunikācijas veidā. Tāpēc svarīgi, lai arī paši darbinieki, kas strādā ar bijušajiem ieslodzītajiem ir pieredzējuši, zinoši un viņiem tiek nodrošinātas papildus izglītošanās iespējas (semināri, lekcijas).

"Viņiem liekas, ka mēs esam kārtējā iestāde, kas kaut ko pārmetīs, kaut ko liks. Viņi zina, ka te var atnākt kaut kādu pabalstu nokārtot, bet ne vienmēr viņi redz to cilvēcisko atbalsta resursu. Tad ir ļoti jāskaidro, jārunā, jo viņiem iekšā ir bailes, agresija un viņi nāk jau aizstāvēties."

Sadarbības pieredze ar iesaistītajiem dienestiem un to darbu

Izskanot vērtējumiem par sadarbību ar iesaistītajiem dienestiem un to darbu, pašvaldību, NVO pārstāvji, kas saskārušies ar VPD darbu, atzina, ka sadarbība bijusi veiksmīga un īpaši tika uzsvērtā aktīva iniciatīva, iesaiste problēmu risināšanā, t.sk. piespiedu darba un dzīves vietas meklēšanā bijušajiem ieslodzītajiem. Arī sadarbība ar NVO, kas specializējas darbā ar bijušajiem ieslodzītajiem, tika vērtēta kā pozitīva, uzverot atbalstu, ko sniedz šīs organizācijas, lai palīdzētu atgriezties normālā dzīvē.

"Ļoti jūt atšķirību, kā bija gadus 10 atpakaļ, kad pilnīgi nekādas informācijas. Tagad informācija nāk no probācijas, policijas, arī bāriņtiesa sūta informāciju."

"Mums sadarbība ar VPD ir ļoti cieša. Viņi ļoti motivē bijušos ieslodzītos."

"Gan probācijas dienests ir apmierināts ar mūsu darbu, gan mēs ar viņu darbu. Viņi mums atsūta šos klientus, kas apzinīgi uztur kārtību apkārtnē."

Lai arī uzlabojusies informācijas apmaiņa starp dažādām institūcijām, piemēram, sociālajiem dienestiem, VPD un pašvaldībām, tomēr iezīmējas trūkumi. Intervējamie atzina, ka joprojām trūkst detalizētas informācijas par resocializācijas plāniem un pasākumiem, kas tiek veikti ieslodzījuma vietās, lai veiksmīgi pārņemtu iesākto darbu pēc soda izciešanas un nodrošinātu pēctecību. Tādējādi neefektīvi tiek tērēti tā jau ierobežotie institūciju resursi, uzsākot darbu no jauna ar bijušo ieslodzīto, tā vietā, lai turpinātu iepriekš ieslodzījumā uzsākto resocializācijas plānu.

"Nepieciešams uzlabot sadarbību ar ieslodzījumu vietām, vairāk apmainīties ar informāciju, vairāk to informāciju nevis, ka nepieciešams dzīvoklis, bet tieši, ko tie sociālie dienesti tur ir uzsākuši resocializācijas plānā un ko mēs varētu pārņemt un turpināt."

"Galvenais kas pietrūkst, ir sadarbība visām šīm organizācijām. Cietumā ir sociālais darbinieks, kas sakārto visas sociālās lietas, piemēram, deklarācijas pabalstus. Viņš tur

darbojas. Bet kad cilvēks iznāk ārā, tad viņa lietu neviens nepārņem. Viņš arī nesaprot, kas viņam tur tika sakārtots, jo viņi tiešām ir arī tādi padumji.”

“Būtu svarīgi, ka visi šie dienesti strādātu sazobē ar šo cilvēku, ka viņš ietu no rokas rokā, tad būtu lielāks labums. Jo sanāk, ka tiek patērēts milzīgs resurss, lai atkal visu no jauna darītu.”

Ieteikumi, kā novērst atkārtotu nonākšanu ieslodzījumā un palīdzēt bijušajiem ieslodzītajiem iekļauties sabiedrībā

Gan pašvaldību, gan NVO pārstāvju atbildes liecina, ka bijušo ieslodzīto recidīva prevencija ir sarežģīts process, un prasa daudzu dažādu faktoru apvienošanu un pastāvīgu atbalstu, kur būtiska loma ir gan sabiedrībai, gan valsts politikai un lēmumu pieņēmējiem šajā procesā.

Intervējamo ieskatā ir svaīgi pašvaldībām nodrošināt bijušajiem ieslodzītajiem dzīvesvietu, kas var ietvert dažādus risinājumus, ieskaitot sociālās mājokļu programmas vai īres atbalstu. Arī darba vietas esamība ir ļoti būtiska, lai bijušais ieslodzītais pats spētu parūpēties par sevi un nenonāktu atkārtoti ieslodzījuma vietā. Kā iespējama risinājums varētu būt daļēji dotētas valsts vai pašvaldības darba vietas bijušajiem ieslodzītajiem, kā arī sadarbība ar privātajiem uzņēmumiem, lai nodrošinātu darba iespējas bijušajiem ieslodzītajiem. Šādām darba vietām būtu jābūt pieejamām vismaz uz kādu laiku, lai bijušie ieslodzītie varētu sākotnēji nodrošināt pamatvajadzības, gūstot stabilus ienākumus.

“Mums pilsētā ir ļoti attīstīta ražošana, zivju apstrāde. Darba vietas ir, bet tiklīdz cilvēks pasaka, ka viņš ir pēc ieslodzījuma, tā viss. Vismaz uz kādu laiku garantēt darba vietas. Jo cilvēkam kaut kur ir jādzīvo, jāstrādā un tad viņš meklēs naudas ieguvi ne tajos likumīgākajos veidos.”

Lai arī pamatvajadzību nodrošināšana ir ļoti svarīga, bijušajiem ieslodzītajiem būtiska ir rehabilitācija, kas ietver gan sociālo, gan psiholoģisko atbalstu, atkarību ārstēšanu. Tā, piemēram, bijušie ieslodzītie bieži ir emocionāli un psiholoģiski nestabili, un būtu nepieciešams nodrošināt piekļuvi psihologiem un konsultantiem, kuri var palīdzēt risināt traumas vai emocionālas grūtības. NVO (biedrības, kas uztur sociālās rehabilitācijas centrus) pārstāvju pieredze liecina, ka augstāku efektivitāti un labākus rezultātus var sasniegt bijušo ieslodzīto rehabilitācijas programmas diennakts centros, kur palīdzība un atbalsts ir pieejams nepārtraukti.

“Un ja viņiem rada vietas, kur viņus apčubinā, bet tur jābūt nerviem, jo viņi visu laiku izaicina. Tad viņus lēnām apčubinot var panākt, ka viņi ir nekaitīgi. Vai viņi dos kādu labumu – diez vai. Bet vismaz viņi nenodarīs sliktu.”

“Nevar, ja cilvēks iznāk ārā vienkārši iedot viņam darbu un dzīvesvietu. Viņam ir jāmaina domāšana.”

“Ne darbs, ne dzīves vieta nemainīs. Viņam ir jāzina, kā kontrolēt savas emocijas.”

“Būtu labi, ja katram būtu tā probācija, kā aizmugure un palīgs viņiem.”

Lai arī rehabilitācijas centri darbojas veiksmīgi, tie spēj palīdzēt tikai ierobežotam skaitam bijušo ieslodzīto. NVO pārstāvji aktīvi iestājas par jaunu rehabilitācijas centru izveidi, jo šobrīd pieprasījums ir liels un bijušajiem ieslodzītajiem ir jādod iespēju *“būt veselīgā vidē”*, bet iespējas uzņemt visus klientus ir ierobežotas. Viņuprāt, lai arī rehabilitācijas centri pierādījuši savu efektivitāti darba ar bijušajiem ieslodzītajiem, tomēr ieinteresētību un atbalstu no valsts puses tie nav saņēmuši.

“Valsts mūs nesadzird, jo ja būtu 15 šādi centri, tie likvidētu vienu ieslodzījumu vietu. Mēs varam uzņemt tikai tik cilvēkus, cik varam, lai gan rinda ir liela.”

“Nevis burkāns un pātaga. Mēs ņemam cilvēku kā personību un izveidojam no viņa pilnvērtīgu sabiedrības locekli, lai viņš mācās kontrolēt savus impulsus.”

Kā liecina atsevišķu intervējamo pieredze (valsts iestāde, kas sniedz probācijas un resocializācijas pakalpojumus), recidīvi atkārtotai nonākšanai ieslodzījuma vietās visbiežāk novēroti to vidū, kas jau ieslodzījumā nav bijuši motivēti sadarboties ar probācijas dienestu, iesaistīties resocializācijas plānā un, arī, izciešot sodu nav vēlējušies sadarboties. Un, kā norādīja kāds no intervējamiem, šobrīd tiek meklēti risinājumi bijušo ieslodzīto motivācijas uzlabošanai.

Tāpat, atsevišķi intervējamie pauda, ka svarīgi būtu mainīt likumdošanu un izvērtēt katru pārkāpumu gadījumu, mīkstinot soda izciešanu vai, cietumsoda vietā piemērojot korekcijas darbu, tādējādi mazinot sabiedrības locekļu, kas pēc cietumsoda izciešanas nespēj iekļauties sabiedrībā “pārprodukciju”.

“Kādreiz visi ieslodzītie un bijušie ieslodzītie ir bijuši paši vardarbības upuri. Tā ir kopēja sabiedrības problēma. Cietumā var nokļūt viegli, arī uzbraucot kādam uz gājēju pārejas. Un tad tā cietuma vide sāk pārveidot un degradēt. Vajadzētu ieviest izvērtēšanu, ja ir noticis kaut kas, būtu jāizvērtē, ko tagad darīt, kā cietušajam saņemt palīdzību un ko darīt ar varmāku, nevis vienkārši izmest no sabiedrības.”

Ieteikumi komunikācijai

Lai mainītu priekšstatus par bijušajiem ieslodzītajiem un resocializācijas sistēmu, intervējamie bija vienprātis, ka sabiedrība ir maz informēta gan par ieslodzījumu vietām, gan resocializācijas sistēmu un ir jāpaiet kādam laikam, jo sabiedrības doma mainās lēni *“skaidrs, ka sabiedrība gribēs labāk palīdzēt bērniem ar garīga rakstura traucējumiem, nevis zekam kaut kādam.”*

Izskanēja sekojoši ieteikumi, kas var palīdzēt šo mērķi sasniegt:

- Rīkot informatīvas kampaņas, lai informētu un izglītotu sabiedrību par resocializācijas programmām, jo informētība šobrīd joprojām ir zema.
- Stāstīt sabiedrībai, ka ieslodzījuma vietā var nokļūt arī neveiksmīgu apstākļu sakritības dēļ *“Tur var nokļūt jebkurš, kaut vai notriecot cilvēku. Kad tu pats saprotu, ka reizēm brauc pa tumšu ceļu, slikti apgaismotu un nedod, dievs, pats vari kļūt par klientu Un tas tevi padara par tādu pašu cilvēku, kurš sēž aiz restēm.”*
- Mācīt sabiedrību uzņemties atbildību, nevis atstumt, iesaistīties un palīdzēt laboties skaidrojot, ka soda izciešana ieslodzījumā, ir dažādu apstākļu un liktenīgu faktoru rezultāts, un šiem cilvēkiem ir tiesības uz otro iespēju.
- Vairāk atspoguļot stāstus par dzīvi ieslodzījumā, ieslodzīto veiksmīgu nodarbināšanu, kas sevi pierādījuši darbā un arī brīvībā potenciāli var būt uzticami darbinieki *“parādīt ieslodzīto cilvēcīgo pusi, ka viņš nemaz nav tik slikts cilvēks, ka viņa rīcība ir bijusi slikta, ne viņš pats”*, iesaistot sabiedriskos medijus, plašsaziņas līdzekļus.
- Veidot un demonstrēt sižetus, mākslas filmas, ar reāliem dzīvesstāstiem, iemesliem, kā cilvēks nonāk līdz ieslodzījuma vietai, ko tur piedzīvo *“Ka viņi paši pastāsta un parāda, jo nebūsim naivi – televīzijā mums parāda tikai vissliktākās lietas.”*
- Arī veiksmes stāstu publicēšana par bijušajiem ieslodzītajiem, kuri ir veiksmīgi reintegrējušies sabiedrībā un kļuvuši par produktīviem pilsoņiem ir svarīga, jo var kalpot kā iedvesmas avots citiem ieslodzītajiem, arī potenciālajiem darba devējiem un parādīt, ka cilvēki ja vēlas, spēj mainīt savu dzīvi

- Ieslodzījumu vietām būt atvērtākām, tieši darbiniekiem uzņemoties iniciatīvu, izmantojot mūsdienu saziņas platformas, sociālos tīklus rādīt *“dzīvi no iekšpuses”*.

4.3. Galvenie secinājumi

Valsts, pašvaldību un NVO darbinieku intervijās izskanēja, ka sabiedrības attieksmi pret bijušajiem ieslodzītajiem bieži raksturo plaši izplatīti aizspriedumi joprojām un ir attieksme ir negatīva, kas tiek skaidrots ar bailēm un apdraudējuma sajūtas.

Tomēr tika atzīts, ka visi bijušie ieslodzītie nav vienādi, un daži no viņiem ir ļoti motivēti mainīties, integrēties sabiedrībā un uzņemties atbildību par savu dzīvi.

Bijušie ieslodzītie saskaras ar grūtībām, cenšoties atrast darbu, turpretī darba devēju attieksme ir atkarīga no iepriekšējas pieredzes, personīgajiem stereotipiem. Bieži vien darba devējiem sagādās problēmas bijušo ieslodzīto nepietiekamās profesionālās prasmes un izpratne par darba disciplīnu.

Tajā pat laikā ne visi esošie un bijušie ieslodzītie pietiekami motivēti iesaistīties resocializācijas programmās un turpina esošos paradumus. Tas liecina par nepieciešamību pielāgot šīs programmas, ņemot vērā ieslodzīto individuālās vajadzības un motivāciju. Varētu būt nepieciešama ciešāka sadarbība ar speciālistiem, kuri paši ir bijuši ieslodzīti un spēj iejusties situācijā.

Svarīgs aspekts ir sabiedrības informēšana par bijušo ieslodzīto potenciālu un iespējām, kā arī darba devēju izglītošana par šīs personu grupas nodarbināšanas priekšrocībām un iespējamajiem ieguvumiem.

5. ESOŠO NOTIESĀTO APTAUJA

5.1. Aptaujas tehniskā informācija

Metode	Klātienes anketēšana ieslodzījuma vietā
Mērķa grupa	Visas notiesātās personas, kas pētījuma veikšanas brīdī atrodas Latvijas ieslodzījuma vietās un kuru soda izciešanas laiks noslēdzas līdz 2023. gada 31. decembrim
Respondentu skaits	365 respondenti
Lauka darbs	2023.gada oktobris
Valoda	Latviešu un krievu

8. tabula. Ieslodzījuma vietas

Ieslodzījuma vieta	Saņemto anketu skaits	Apstrādei derīgo anketu skaits
Ilūciema cietums	59	51
Jelgavas cietums	39	39
Valmieras cietums	30	29
Daugavgrīvas cietums	63	56
Liepājas cietums	16	16
Ieslodzījuma vieta nav zināma	188	174
Kopā	395	365

9.tabula. Notiesāto personu aptaujas sasniegtā izlase

Respondentu īpatsvars izlasē. Notiesātās personas (%)		Respondentu īpatsvars izlasē. Notiesātās personas (%)	
Dzimums:		Izglītība:	
Vīrietis	83,3	Nav mācījies skolā	0,6
Sieviete	16,7	Nepabeigta pamatizglītība	3,6
Dzimtā valoda:		Pamatizglītība (8 vai 9 klases)	24,4
Latviešu	51,8	Arodizglītība bez vidējās izglītības	12,7
Krievu	46,5	Vidējā (11 vai 12 klases)	19,1
Cita	1,7	Arodizglītība ar vidējo izglītību, vidējā speciālā (tehniskuma)	26,9
Vecums:		Nepabeigta augstākā vai augstākā	12,7
16-29 gadi	17,6		
30-39 gadi	38,9		
40-49 gadi	28,6		
50 un vairāk gadi	14,8		

Respondentu īpatsvars izlasē. Notiesātās personas (%)	
Nodarbošanās pirms apcietinājuma:	
Strādāja algotā darbā	64,7
Strādāja neregulārus gadījuma darbus	17,5
Bija bezdarbnieks (saņēma bezdarbnieka pabalstu)	3,1
Students, skolnieks	4,4
Pensijā	1,4
Nestrādāja un nemācījās	5,0
Cita nenodarbināto grupa (invalids)	3,9
Pēdējā dzīvesvieta brīvībā:	
Rīga	35,9
Cita liela pilsēta (Daugavpils, Liepāja, Jēkabpils, Jelgava, Jūrmala, Rēzekne, Valmiera, Ventspils)	27,6
Cita pilsēta	19,1
Lauku teritorija (pagasts, ciems, viensēta)	11,0
Cituri (ārvalstīs)	6,4

Respondentu īpatsvars izlasē. Notiesātās personas (%)	
Ieslodzījumā atrodas:	
Pirmo reizi	54,3
Atkārtoti	45,7
No tiem, kuri ir bijuši notiesāti iepriekš:	
1 reizi	23,3
2 reizes	20,1
3 reizes	20,8
4 vai 5 reizes	17,0
6 un vairāk reizes	18,8

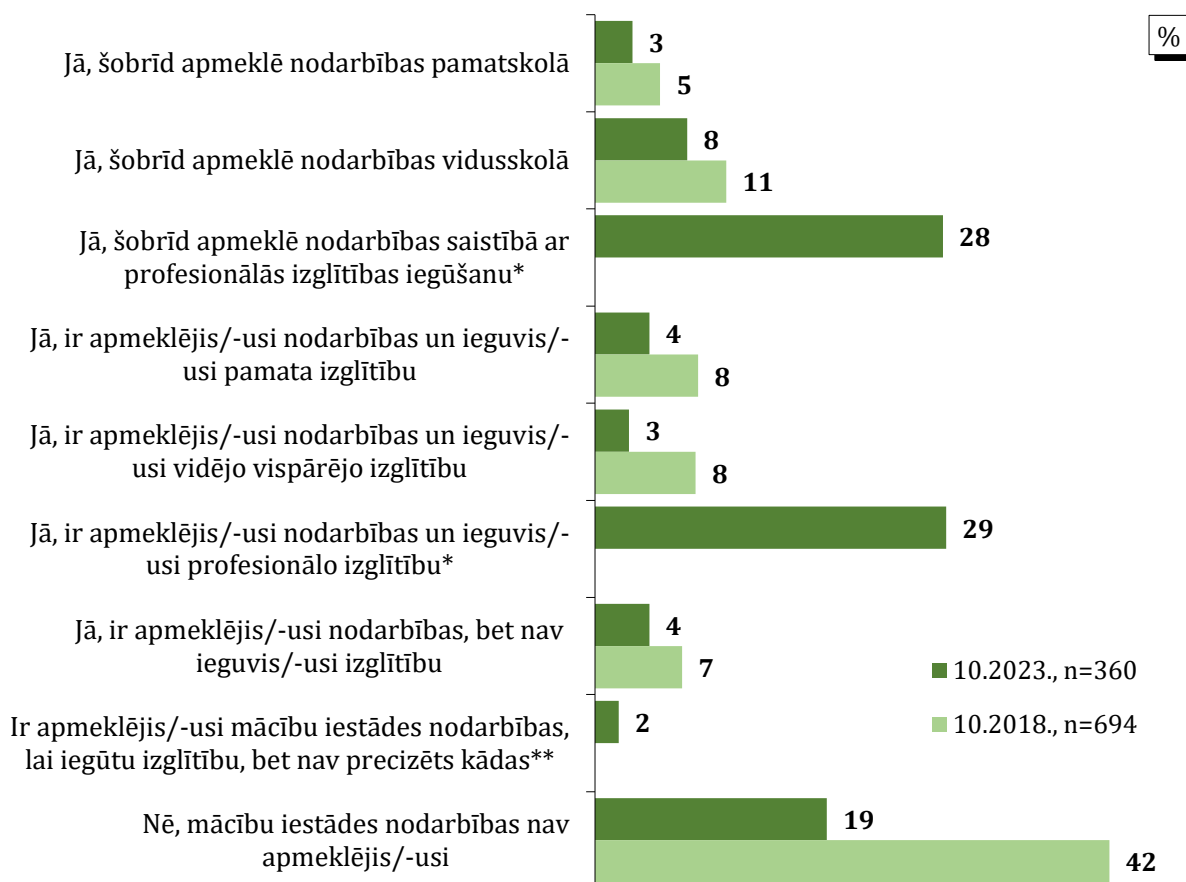
Respondentu īpatsvars izlasē. Notiesātās personas (%)	
Pašreizējais piespriestais brīvības atņemšanas soda termiņš:	
Līdz 1 gadam	4,7
1 līdz 4 gadi (<i>neieskaitot</i>)	27,1
4 līdz 6 gadi (<i>neieskaitot</i>)	23,2
6 un vairāk gadi	45,0

5.2. Aptaujas rezultāti

5.2.1. Notiesāto personu iesaiste cietuma organizētajās aktivitātēs

Tā kā ieslodzījuma vietās notiek dažādas aktivitātes, kas nodrošina notiesātās personas resocializāciju, notiesātajiem tika jautāts, vai viņi tajās ir piedalījušies, kā arī lūgts novērtēt, cik lietderīgas personīgi notiesātajiem ir bijušas šīs aktivitātes. Šāds vērtējums tika iegūts par visām galvenajām cietumos pieejamajām aktivitātēm. Pirmā no tām ir izglītības iegūšana. Līdz ar to aptaujas iesākumā tika noskaidrota aptaujāto iesaistīšanās līmenis formālās izglītības nodarbībās (skat. 18. attēlu)

18. attēls. Vai atrodoties cietumā, Jūs esat apmeklējis/-usi mācību iestādes nodarbības, lai iegūtu izglītību? (Iespējama viena atbilde)

Bāze: respondenti, kuri snieguši atbildi (skat. "n=" grafikā)

*Atbilžu variants respondentiem pirmo reizi piedāvāts 2023. gadā

**Atbilžu variants pirmo reizi izdalīts 2023. gadā

Avots: SKDS, 10.2023., Comperio, BISS, 10.2018.

Kopumā 81% respondentu aptaujas veikšanas brīdī vai iepriekš ir iesaistījušies pamata, profesionālās vai vispārējās vidējās izglītības apgūvē ieslodzījuma vietā. Tikai 19% notiesāto personu cietumā ne aptaujas veikšanas brīdī un arī iepriekš nav iesaistījušies vispārējās izglītības apgūvē, kas ir par 23% mazāk nekā 2018. gadā (42%). Aptaujas veikšanas brīdī 28% respondentu apmeklē nodarbības, kas ir saistītas ar profesionālās izglītības iegūšanu, 29% aptaujāto to ir darījuši pirms aptaujas, iegūstot profesionālo izglītību. 8% no aptaujātajiem esošajiem notiesātajiem apmeklē nodarbības vidusskolā,

savukārt 3% līdz šim jau ir apmeklējuši minētās nodarbības un saņēmuši diplomu par vidējās vispārējās izglītības iegūšanu. 3% respondentu aptaujas veikšanas brīdī apmeklē nodarbības pamatskolā, savukārt 4% respondentu ir ieslodzījuma vietā ir ieguvuši pamata izglītības apliecināšu diplomu. Tāds pats skaits respondentu (4%), ieslodzījuma vietā ir apmeklējuši kādas nodarbības, taču nav ieguvuši izglītību. 2% no aptaujātajiem ir apmeklējuši mācību iestādes nodarbības, lai iegūtu izglītību, taču nav precizējuši kādu.

Aplūkojot datus dažādās sociāldemogrāfiskās grupās, statistiski nozīmīgas atšķirības vērojamas atkarībā no respondenta dzimuma, izglītības un pašreizējā piespriedē brīvības atņemšanas soda termiņa.

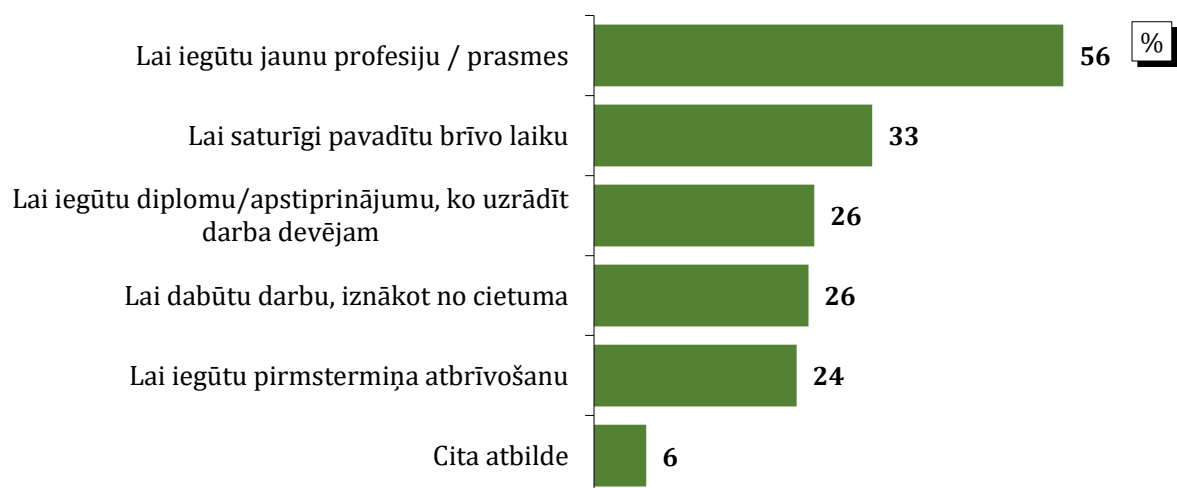
Statistiski nozīmīgi vairāk nekā vidēji:

- 1) Šobrīd apmeklē nodarbības vidusskolā – vīrieši; respondenti, kuri iepriekš ir ieguvuši arodizglītību bez vidējās izglītības kuriem dzimtā valoda ir krievu.
- 2) Ir apmeklējis/-usi nodarbības un ieguvis/-usi profesionālo izglītību – sievietes; respondenti, kuri iepriekš ir ieguvuši arodizglītību ar vidējo izglītību, vidējo speciālo (tehniskuma) izglītību un kuriem pašreizējais piespriedē brīvības atņemšanas soda termiņš ir 4-5 gadi.
- 3) Nav apmeklējis/-usi mācību iestādes nodarbības – respondenti, kuriem ir nepabeigta augstākā vai augstākā izglītība un kuriem pašreizējais piespriedē brīvības atņemšanas soda termiņš nepārsniedz 3 gadus.

Esošo notiesāto personu izglītības iegūšanas iemesli

Respondentiem, kas norādīja, ka aptaujas veikšanas brīdī iegūst vai ir ieguvuši izglītību ieslodzījuma vietā, tika aicināti darīt zināmu, kāpēc viņi izvēlējās to darīt (skat. 19. attēlu).

19. attēls. *Kāpēc Jūs izvēlējāties iegūt vispārējo vai profesionālo izglītību, atrodoties cietumā? (Iespējamās vairākas atbildes)*

Bāze: respondenti, kuri atrodoties cietumā, ir apmeklējuši mācību iestādes nodarbības, lai iegūtu izglītību, n= 289

Vairākatbilžu jautājums (% summa > 100)

Avots: SKDS, 10.2023., Comperio, BISS, 10.2018.

Vairāk nekā puse (56%) respondentu izvēlējās iegūt izglītību, lai apgūtu jaunas prasmes vai profesiju. Trešā daļa (33%) vēlējas saturīgi pavadīt brīvo laiku, savukārt 26% to

darīja vai dara, lai iegūtu diplomu, ko var uzrādīt darba devējam vai arī, lai dabūtu darbu, iznākot no cietuma. 24% respondentu vēlējas saņemt pirmstermiņa atbrīvošanu, bet 6% norādīja citus motīvus.

Statistiski nozīmīgas atšķirības vērojamas atkarībā no respondenta izglītības, dzimtās valodas un pašreizējā piespriešā brīvības atņemšanas soda termiņa.

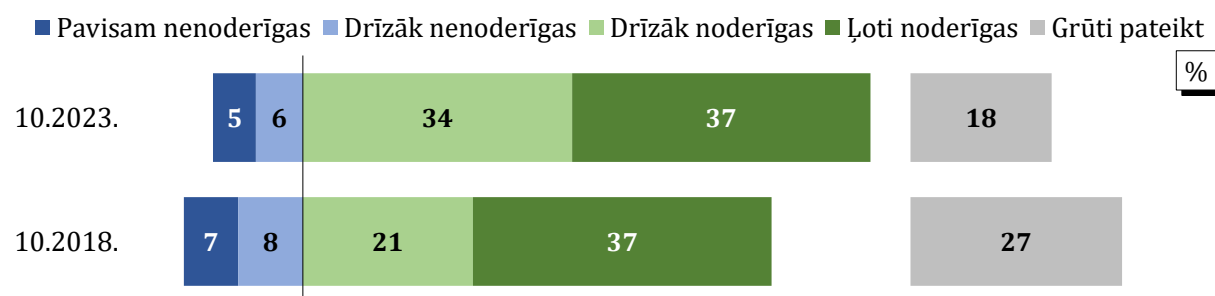
Statistiski nozīmīgi vairāk nekā vidēji vispārējo vai profesionālo izglītību, atrodoties cietumā izvēlējas iegūt ar mērķi:

- 1) Lai dabūtu darbu, iznākot no cietuma – respondenti, kuriem pašreizējais piespriešā brīvības atņemšanas soda termiņš ir 6 un vairāk gadi.
- 2) Lai iegūtu pirmstermiņa atbrīvošanu – respondenti ar nepabeigtu augstāko vai augstāko izglītību un tie, kuriem dzimtā valoda ir latviešu.

Izglītības ieguves iespēju noderīgums esošo ieslodzīto vērtējumā

Respondentiem tika lūgts novērtēt izglītības ieguves iespēju noderīgumu ieslodzījuma vietā (skat. 20. attēlu).

20. attēls. Kopumā, cik noderīgas Jums personīgi ir tās izglītības ieguves iespējas, kuras pieejamas cietumā? (Viena atbilde)

Bāze: respondenti, kuri snieguši atbildi: 10.2018., n=770; 10.2023., n=356

Avots: SKDS, 10.2023., Comperio, BISS, 10.2018.

Ir pieaudzis to respondentu īpatsvars, kas norāda, ka pieejamās izglītības iespējas ieslodzījuma vietā ir kopumā noderīgas. Kopumā 71% notiesāto izglītības ieguves iespējas cietumā vērtē kā noderīgas. Kā ļoti noderīgas tās vērtē 37% un drīzāk noderīgas – 34% notiesāto. 6% uzskata, ka tās ir drīzāk nenoderīgas, bet 5% – pavisam nenoderīgas. Sniegt konkrētu vērtējumu nespēja 18% respondentu, kas ir par 9% mazāk nekā 2018. gada pētījumā.

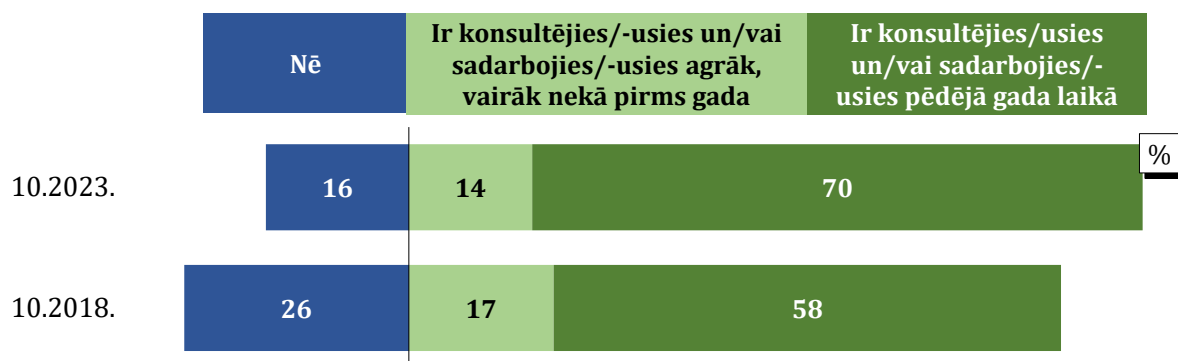
Cietumā pieejamās izglītības ieguves iespējas statistiski nozīmīgi vairāk:

- 1) vērtē kā noderīgas – apcietinājumā esošie studenti un skolnieki,
- 2) vērtē kā nenoderīgs – respondenti ar nepabeigtu augstāko vai augstāko izglītību.

Konsultēšanās un sadarbība ar ieslodzījuma vietas sociālo darbinieku

Esošajiem notiesātajiem tika lūgts norādīt, vai ieslodzījuma vietā ir konsultējušies vai sadarbojušies ar sociālo darbinieku (skat. 21. attēlu). Kā arī, neatkarīgi no tā, vai konkrētais notiesātais bija vai nebija konsultējies un/vai sadarbojies ar ieslodzījuma vietas sociālo darbinieku, visiem aptaujātajiem tika lūgts novērtēt cietumā pieejamās sociālā darbinieka konsultācijas noderīgumu (skat. 22. attēlu).

21. attēls. Vai, atrodoties cietumā, Jūs esat konsultējies/-usies /sadarbojies/-usies ar cietuma sociālo darbinieku? (Viena atbilde)

Bāze: respondenti, kuri snieguši atbildi: 10.2018., n=782; 10.2023., n=362

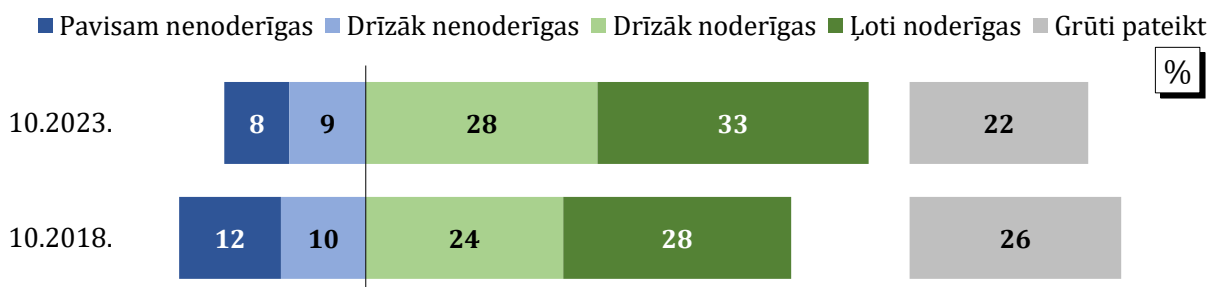
Avots: SKDS, 10. Avots: SKDS, 10.2023., Comperio, BISS, 10.2018.

Lielākā daļa no aptaujātajiem esošajiem notiesātajiem – 84% ir konsultējušies un/vai sadarbojušies ar ieslodzījuma vietas sociālo darbinieku. Turklāt 70% respondentu to ir darījuši pēdējā gada laikā, savukārt 14% – to ir darījuši agrāk, vairāk nekā pirms gada. Tomēr 16% aptaujāto norāda, ka to nav darījuši, kas ir par 10% mazāk nekā 2018. gadā, kad 26% respondentu nebija apmeklējuši ieslodzījuma vietas sociālo darbinieku.

Atrodoties cietumā, ar cietuma sociālo darbinieku statistiski nozīmīgi vairāk:

- 1) ir konsultējušies/ sadarbojušies – respondenti vecumā no 30 līdz 49 gadiem, tie, kuri pirms apcietinājuma ir strādājuši algotā darbā;
- 2) nav konsultējušies/ sadarbojušies – respondenti ar nepabeigtu pamatizglītību, tie, kuri pirms apcietinājuma ir strādājuši neregulārus gadījuma darbus.

22. attēls. Kopumā, cik noderīgas Jums personīgi ir bijušas cietuma sociālā darbinieka konsultācijas? (Viena atbilde)

Bāze: respondenti, kuri snieguši atbildi: 10.2018., n=768; 10.2023., n=355

Avots: SKDS, 10.2023., Comperio, BISS, 10.2018.

Ir pieaudzis to respondentu īpatsvars, kuri atzīmē, ka sociālā darbinieka konsultācijas ir kopumā noderīgas. Lielākā daļa (61%) aptaujāto esošo ieslodzīto cietuma sociālā darbinieka konsultācijas kopumā vērtē kā noderīgas (33% – ļoti noderīgas un 28% – drīzāk noderīgas). 17% respondentu konsultācijas vērtē kā kopumā nenoderīgas (8% – pavisam nenoderīgas un 9% – drīzāk nenoderīgas). 22% aptaujāto esošo ieslodzīto izvēlas nesniegt konkrētu vērtējumu par ieslodzījuma vietas sociālā darbinieka konsultācijām.

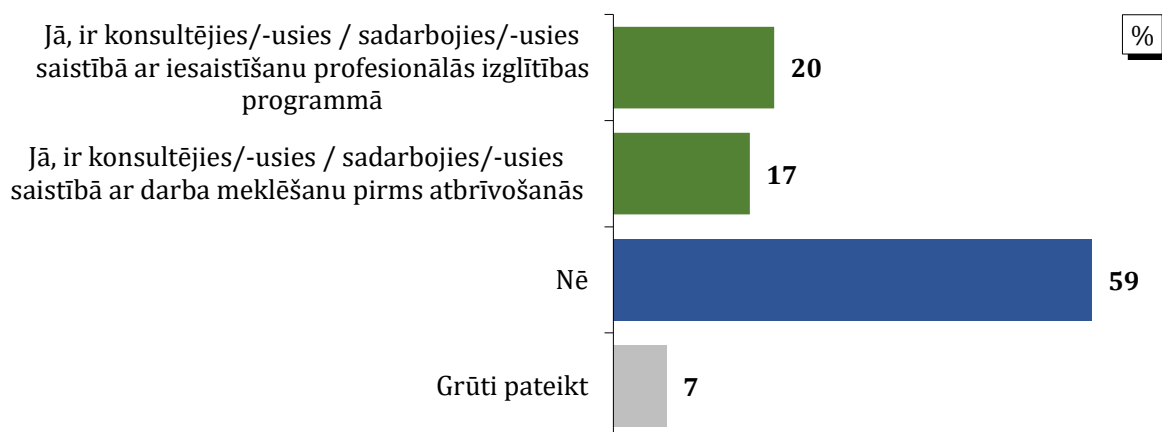
Cietuma sociālo darbinieku konsultācijas lielākā mērā nekā vidēji atzīst par:

- 1) noderīgām – sievietes, apcietinājumā esošie studenti un skolnieki, tie, kuriem pēdējā dzīves vieta pirms apcietinājuma bija lauku teritorijā (pagastā, ciemā vai viensētā),
- 2) nenoderīgām – vīrieši, respondenti ar nepabeigtu augstāko vai augstāko izglītību, tie, kuriem pēdējā dzīves vieta pirms apcietinājuma bija Rīgā, kā arī tie respondenti, kuriem pašreizējais piespriestais brīvības atņemšanas soda termiņš ir līdz vienam gadam.

Konsultēšanās un sadarbība ar Nodarbinātības valsts aģentūras karjeras konsultantu

Līdzīgi kā ar vērtējumu par sociālā darbinieka konsultācijām, respondentiem tika lūgts atzīmēt, vai ir izmantojuši Nodarbinātības valsts aģentūras karjeras konsultanta pakalpojumus (skat. 23. attēlu), kā arī pēc tam novērtēt konsultācijas noderīgumu (skat. 24. attēlu).

23. attēls. Vai, atrodoties cietumā, Jūs esat konsultējies/-usies / sadarbojies/-usies ar Nodarbinātības valsts aģentūras karjeras konsultantu? (Iespējamās vairākas atbildes)

Bāze: respondenti, kuri snieguši atbildi, n=364

Vairākatbilžu jautājums (% summa > 100)

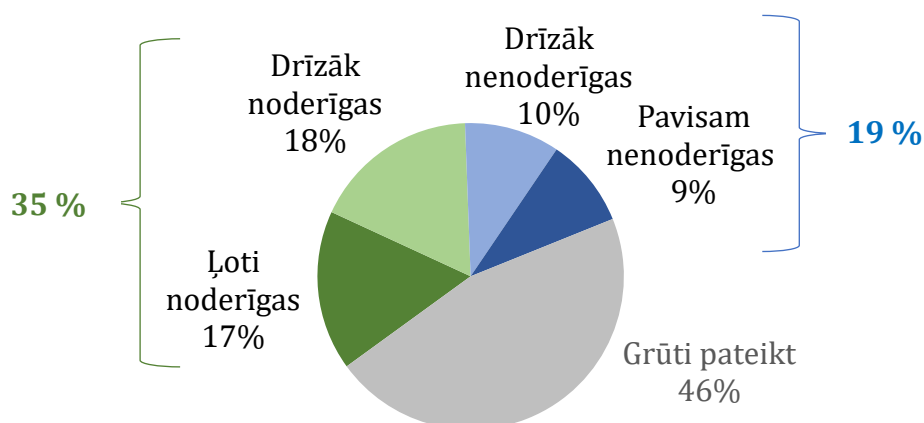
Avots: SKDS, 10.2023., Comperio, BISS, 10.2018.

Lielākā daļa (59%) respondentu, atrodoties ieslodzījumā, nav konsultējušies vai sadarbojušies ar Nodarbinātības valsts aģentūras karjeras konsultantu. 20% – ir konsultējušies vai sadarbojušies saistībā ar iesaistīšanu profesionālās izglītības programmā, savukārt, 17% – ir konsultējušies/sadarbojušies ar karjeras konsultantu saistībā ar darba meklēšanu pirms atbrīvošanas. 7% respondentu nespēja sniegt konkrētu atbildi.

Atrodoties cietumā, ar Nodarbinātības valsts aģentūras karjeras konsultantu statistiski nozīmīgi vairāk:

- 1) saistībā ar iesaistīšanu profesionālās izglītības programmā
 - a. ir konsultējušies/ sadarbojušies – respondenti, kuri pirms apcietinājuma ir strādājuši algotā darbā, kā arī apcietinājumā esošie studenti un skolnieki;
 - b. nav konsultējušies/ sadarbojušies – respondenti, kuri pirms apcietinājuma ir strādājuši neregulārus gadījuma darbus;
- 2) saistībā ar darba meklēšanu pirms atbrīvošanās
 - a. ir konsultējušies/ sadarbojušies – respondenti vecumā no 16 līdz 29 gadiem, apcietinājumā esošie studenti un skolnieki, respondenti, kuriem pašreizējais piespriestais brīvības atņemšanas soda termiņš ir līdz vienam gadam, kā arī tie, kuriem dzimtā valoda ir latviešu;
 - b. nav konsultējušies/ sadarbojušies – tie, kuriem dzimtā valoda ir krievu, kā arī respondenti Daugavgrīvas cietumā.

24. attēls. Kopumā, cik noderīgas Jums personīgi ir bijušas konsultācijas ar Nodarbinātības valsts aģentūras karjeras konsultantu? (Viena atbilde)

Bāze: respondenti, kuri snieguši atbildi, n=308

Avots: SKDS, 10.2023., Comperio, BISS, 10.2018.

Gandrīz puse no respondentiem (46%) nav spējuši sniegt konkrētu vērtējumu par karjeras konsultāciju noderīgumu. 35% respondentu konsultācijas kopumā vērtē pozitīvi (17% – ļoti noderīgas, 18% – drīzāk noderīgas), savukārt, 19% respondentu konsultācijas vērtē kā kopumā nenoderīgas (9% – pavisam nenoderīgas un 10% – drīzāk nenoderīgas).

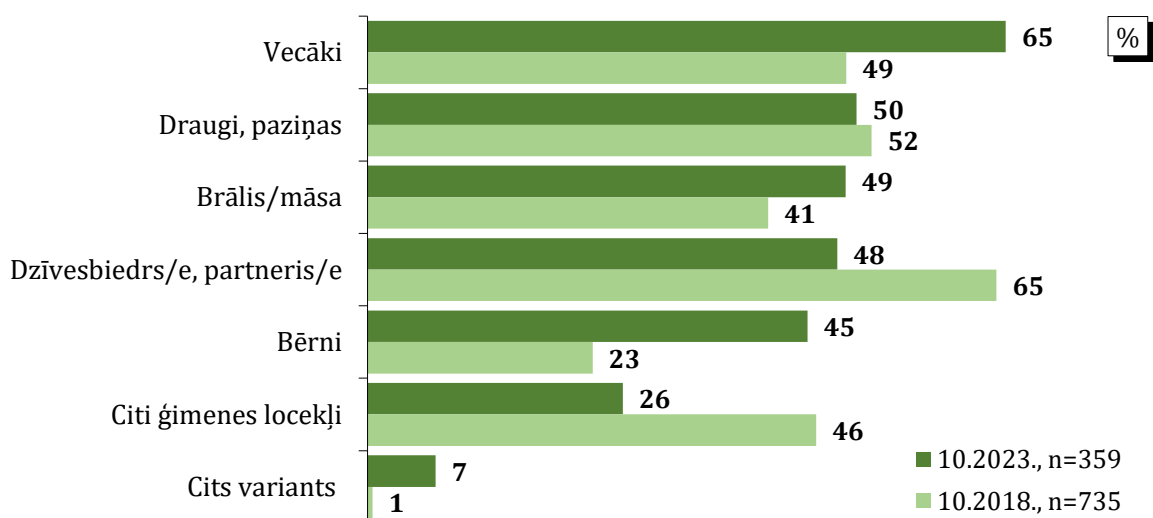
Sadarbību ar Nodarbinātības valsts aģentūras karjeras konsultantu lielākā mērā nekā vidēji atzīst par:

- 1) noderīgu – apcietinājumā esošie studenti un skolnieki, tie, kuriem pēdējā dzīves vieta pirms apcietinājuma bija Rīgā,
- 2) nenoderīgu – respondenti, kuriem dzimtā valoda ir latviešu, kā arī tie respondenti, kuriem pašreizējais piespriestais brīvības atņemšanas soda termiņš ir līdz vienam gadam.

5.2.2. Notiesāto personu saskarsme ar cilvēkiem ārpus cietuma

Tā kā integrācijai sabiedrībā pēc soda izciešanas nozīmīgs ir saņemtais līdzcilvēku atbalsts, notiesātajiem ir lūgts norādīt, ar kādām personu grupām viņi uztur kontaktus (skat. 25. attēlu), cik tas viņiem ir svarīgi un kādu saskarsmes pieredzi ieslodzītie guvuši, t. sk., vai, atrodoties ieslodzījuma vietā, tiek saņemts atbalsts vai atraidījums no ģimenes locekļu, draugu un citu personu puses.

25 attēls. Ar kādiem cilvēkiem, kas atrodas ārpus cietuma, Jūs šobrīd uzturat regulārus kontaktus? (Iespējamās vairākas atbildes)

Bāze: respondenti, kuri snieguši atbildi (skat. "n=" grafikā)

Vairākatbilžu jautājums (% summa > 100)

Avots: SKDS, 10.2023., Comperio, BISS, 10.2018.

Visbiežāk norādītie regulārie kontakti ir ar vecākiem (65%), draugiem, paziņām (50%), brāļiem vai māsām (49%), dzīvesbiedru vai partneri (48%) un bērniem (45%). Retāk ir minēti citi ģimenes locekļi (26%), bet 7% respondentu norāda citu variantu, piemēram, advokāts, darba kolēģi, radnieki, u. c.

Statistiski nozīmīgi biežāk kontaktus:

1) ar dzīvesbiedru/i, partneri

- Uztur – sievietes, respondenti ar nepabeigtu augstāko vai augstāko izglītību, kā arī respondenti Ilguciema cietumā un tie, kuri pirms apcietinājuma strādāja algotā darbā, respondenti, kuriem pašreizējais piespriestais brīvības atņemšanas soda termiņš ir 1 līdz 3 gadi;
- Neuztur – vīrieši, respondenti, kuriem pašreizējais piespriestais brīvības atņemšanas soda termiņš ir 6 un vairāk gadu, kuri pirms apcietinājuma strādāja neregulārus gadījuma darbus;

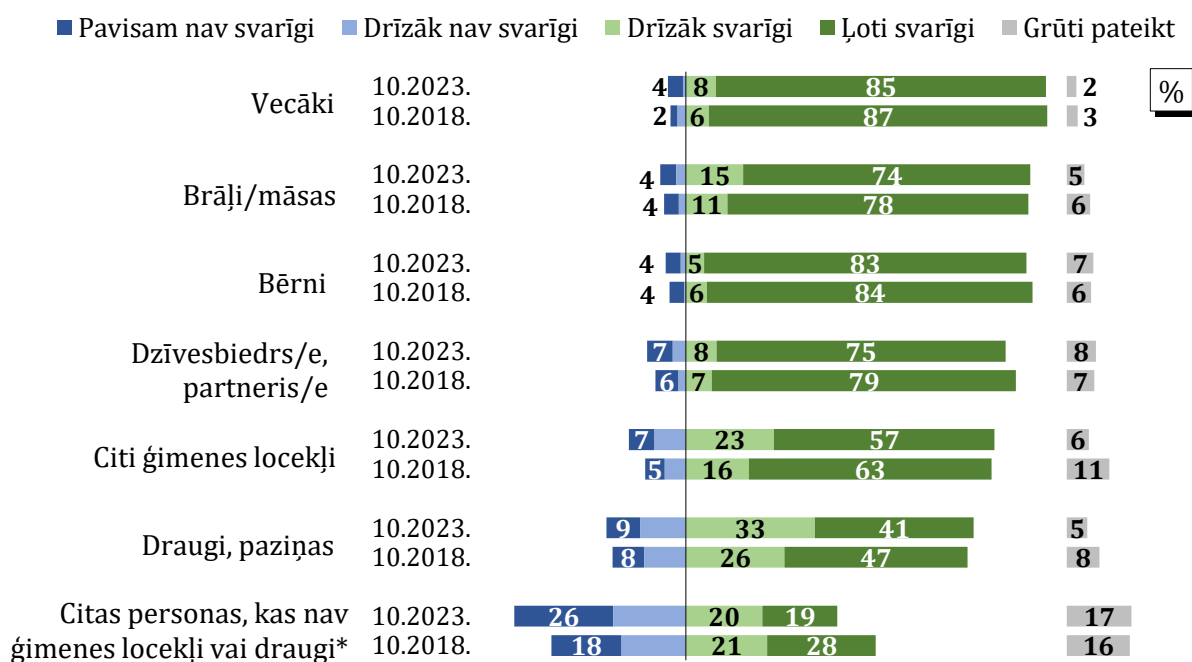
2) ar bērniem

- Uztur – sievietes, respondenti vecumā no 40 līdz 49 gadiem, respondenti ar nepabeigtu augstāko vai augstāko izglītību, un tie, kuri pirms apcietinājuma strādāja algotā darbā;
- Neuztur – vīrieši, respondenti vecumā no 16 līdz 29 gadiem, respondenti, kuri pirms apcietinājuma strādāja neregulārus gadījuma darbus, kā arī pacietinājumā esošie skolnieki un studenti;

- 3) ar vecākiem
 - Uztur – respondenti vecumā no 16 līdz 29 gadiem;
 - Neuztur – respondenti, kuriem ir 50 un vairāk gadu;
- 4) ar brāļiem / māsām
 - Uztur – vīrieši, Jelgavas cietumā, respondenti, kuriem dzimtā valoda ir latviešu, un tie, kuri pirms apcietinājuma strādāja algotā darbā;
 - Neuztur – sievietes, Ilģuciema cietumā, respondenti, kuriem ir 50 un vairāk gadu, respondenti, kuriem dzimtā valoda ir krievu un tie, kuri pirms apcietinājuma strādāja neregulārus gadījuma darbus;
- 5) ar citiem ģimenes locekļiem
 - Uztur – respondenti ar nepabeigtu augstāko vai augstāko izglītību un tie, kuri pirms apcietinājuma strādāja algotā darbā;
 - Neuztur – respondenti, kuriem ir 50 un vairāk gadu, un tie, kuri pirms apcietinājuma strādāja neregulārus gadījuma darbus vai bija bezdarbnieki (saņēma bezdarbnieka pabalstu);
- 6) ar draugiem / paziņām
 - Uztur – vīrieši;
 - Neuztur – sievietes, respondenti, kuriem augstākais iegūtais ir pamatizglītības līmenis (8 vai 9 klases) un tie, kuri pirms apcietinājuma bija bezdarbnieki (saņēma bezdarbnieka pabalstu).

Pēc tam, kad respondenti norādīja cilvēkus vai grupas, ar ko uztur regulārus kontaktus, viņiem tika lūgts novērtēt to, cik svarīgi tiem ir uzturēt kontaktus ar iepriekš minētajām grupām (skat. 26. attēlu).

26. attēls. Cik svarīgi vai nesvarīgi Jums ir uzturēt kontaktus ar šādiem cilvēkiem Jūsu cietumsoda laikā? (Viena atbilde)

Bāze: respondenti, kuri snieguši atbildi

*Citas personas, kas nav ģimenes locekļi vai draugi (piemēram, kaimiņi, klasesbiedri, cilvēki no dzimtā novada u.tml.)

Avots: SKDS, 10.2023., Comperio, BISS, 10.2018.

Kopumā lielākajai daļai notiesāto ir ļoti svarīgi uzturēt attiecības ārpus ieslodzījuma vietas, ar vecākiem (93%) un brāļiem vai māsām (89%). Secībā nākamie ir bērni (88%) un dzīvesbiedrs vai partneris (83%). Kontakta uzturēšana ar citiem radniekiem ir ļoti svarīga 57% aptaujāto, savukārt ar draugiem uzturēt kontaktus ļoti svarīgi ir 41% respondentu, ar vēl citiem cilvēkiem tas ir ļoti būtiski 19% aptaujāto. Visbiežāk kontaktu uzturēšanu grūtāk novērtēt ir tieši ar citām personām, kas nav ģimenes locekļi (17% - grūti pateikt).

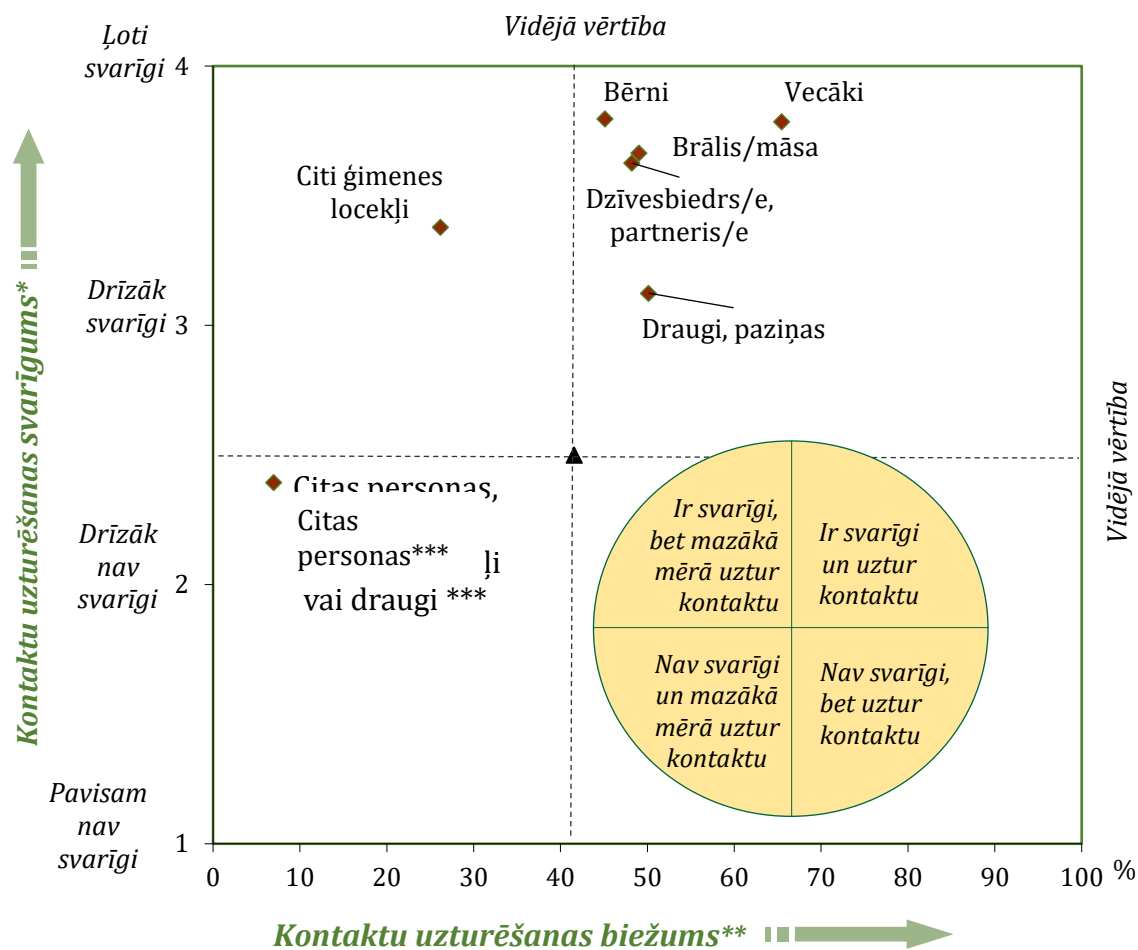
Aplūkojot rezultātus dažādās sociāldemogrāfiskās grupās, redzams, ka viedokļi par apciemojumu svarīgumu ir atšķirīgi. Zemāk uzskaitītas sociāldemogrāfiskās apakšgrupas, kas ir sniegušas statistiski nozīmīgi atšķirīgus viedokļus no vidējiem rādītājiem. Analīze veidota atsevišķi par katru apciemotāju grupu.

Uzturēt kontaktus svarīgāk ir:

- 1) ar dzīvesbiedru/i, partneri – respondentiem, kuri pirms apcietinājuma atradās pensijā vai piederēja citai nenodarbināto grupai (invalidi);
- 2) ar bērniem – sievietēm, respondentiem, kuri pirms apcietinājuma strādāja algotā darbā un pensionāriem;
- 3) ar vecākiem – respondentiem, kuriem dzimtā valoda ir latviešu, kuri pirms apcietinājuma strādāja algotā darbā, studentiem/ skolniekiem un cilvēkiem ar invaliditāti (nestrādājošiem);
- 4) ar brāļiem / māsām – vīriešiem;
- 5) ar citiem ģimenes locekļiem – respondentiem, kuriem augstākais iegūtais izglītības līmenis ir arodizglītība bez vidējās izglītības, kā arī tiem, kuriem dzimtā valoda ir latviešu;
- 6) ar draugiem / paziņām – respondentiem vecumā no 40 līdz 49 gadiem;
- 7) ar citām personām, kas nav ģimenes locekļi vai draugi (piemēram, kaimiņi, klasesbiedri, cilvēki no dzimtā novada u.tml.) – respondentiem vecumā no 40 gadiem.

27. attēls. Jautājumu krustojums.

Ar kādiem cilvēkiem, kas atrodas ārpus cietuma, Jūs šobrīd uzturat regulārus kontaktus? Cik svarīgi vai nesvarīgi Jums ir uzturēt kontaktus ar šādiem cilvēkiem Jūsu cietumsoda laikā?

*Bāze: respondenti, kuri snieguši konkrētu vērtējumu, cik svarīgi vai nesvarīgi viņiem ir uzturēt kontaktus ar dažādiem cilvēkiem viņu cietumsoda laikā

**Grafikā attēlotas vidējās vērtības skalā no 1 (pavisam nav svarīgi) līdz 4 (ļoti svarīgi)

***Bāze: respondenti, kuri snieguši atbildi

*** 18. jautājuma atbilžu varianta formulējums: "Cits variants", 19. jautājumā atbilžu varianta formulējums: "Citas personas, kas nav ģimenes locekļi vai draugi (piemēram, kaimiņi, klasesbiedri, cilvēki no dzimtā novada u. tml.)"

Avots: SKDS, 10.2023.

Salīdzinot kontaktu ar dažādiem cilvēkiem uzturēšanas biežumu un šo kontaktu uzturēšanas svarīgumu, iegūst notiesāto personu saskarsmes ar cilvēkiem ārpus cietuma pozicionējuma karti. Kartes pamatā ir četri sektori: cilvēki, ar kuriem ir svarīgi un uztur kontaktu, cilvēki, ar kuriem nav svarīgi, bet uztur kontaktu, cilvēki, ar kuriem nav svarīgi un mazākā mērā uztur kontaktu un cilvēki, ar kuriem ir svarīgi, bet mazākā mērā uztur kontaktu.

I sektorā (ir svarīgi un uztur kontaktu) atrodas tādi cilvēki kā bērni, vecāki, brālis/māsa, dzīvesbiedrs/e, partneris/e un draugi, paziņas.

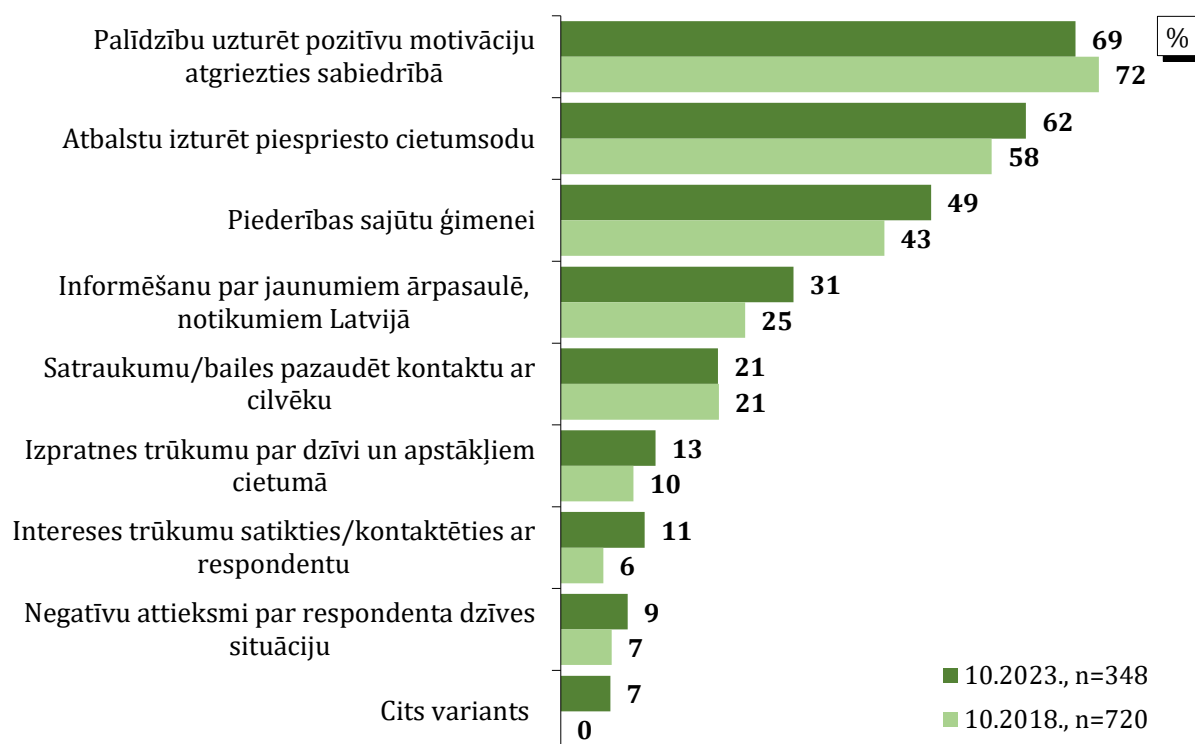
II sektorā (nav svarīgi, bet uztur kontaktu) neatrodas neviens cilvēks.

III sektorā (nav svarīgi un mazākā mērā uztur kontaktu) atrodas tādi cilvēki kā citas personas, kas nav ģimenes locekļi vai draugi.

IV sektorā (ir svarīgi, bet mazākā mērā uztur kontaktu) atrodas tādi cilvēki kā citi ģimenes locekļi.

Turpinājumā aptaujātās ieslodzītās personas atzīmēja piedzīvoto, kontaktējoties ar ģimenes locekļiem (skat. 28. attēlu) vai draugiem, paziņām un citām personām ārpus cietuma (skat. 29. attēlu).

28. attēls. Vai, kontaktējoties ar ģimenes locekļiem un radniekiem, kas atrodas ārpus cietuma, Jūs esat piedzīvojis/-usi ...? (Iespējamās vairākas atbildes)

Bāze: respondenti, kuri snieguši atbildi (skat. "n=" grafikā)

Vairākatbilžu jautājums (% summa > 100)

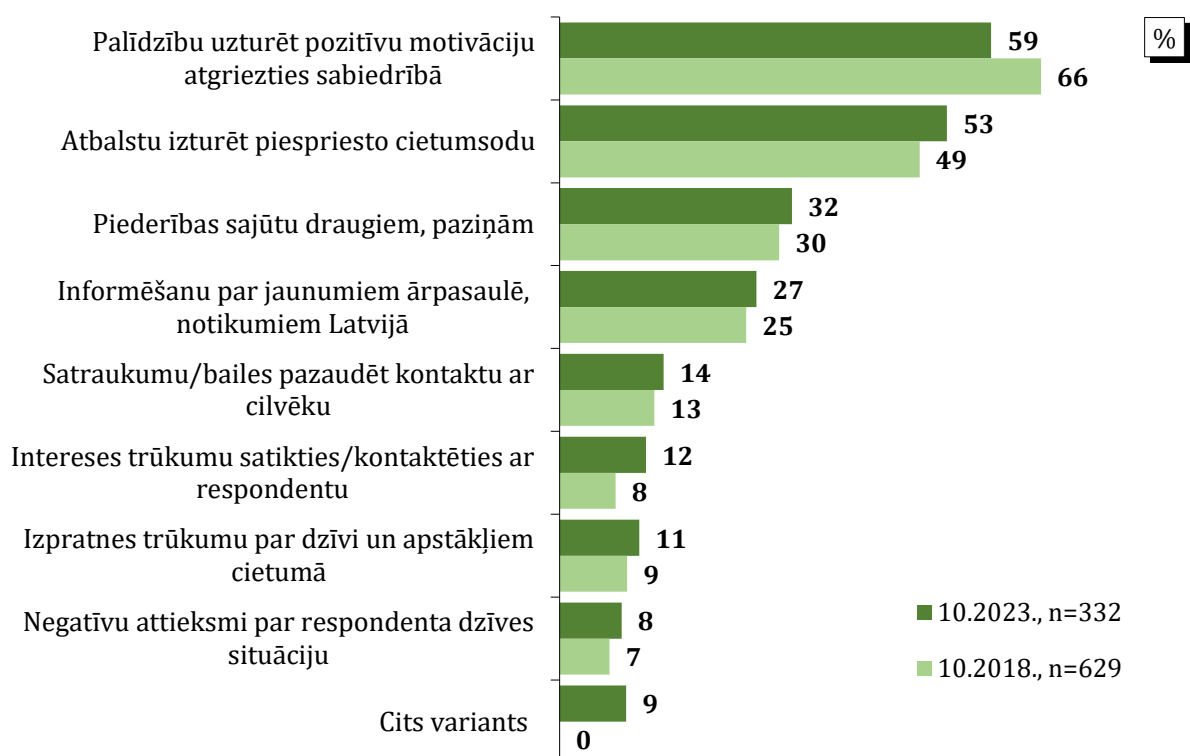
Avots: SKDS, 10.2023., Comperio, BISS, 10.2018.

Kontaktējoties ar saviem ģimenes locekļiem vai citiem radniekiem, notiesātie atzīst, ka pārsvarā izjūt pozitīvas emocijas. 69% notiesātie saņēmuši palīdzību uzturēt pozitīvu motivāciju atgriezties sabiedrībā, 62% – atbalstu izturēt piespriesto cietumsodu, 49%, kontaktējoties ar ģimenes locekļiem, izjūt piederību ģimenei un 31% tiek arī informēti par notikumiem ārpusaulē. Tajā pašā laikā notiesātie piedzīvo ne tikai pozitīvu pieredzi, piemēram, 21% izjutuši satraukumu/bailes zaudēt kontaktu ar cilvēku, 13% – izpratnes trūkumu par dzīvi un apstākļiem cietumā, 11% izjutuši intereses trūkumu satikties/kontaktēties ar respondentu un 9% izjutuši negatīvu attieksmi par dzīves situāciju. 7% respondentu min arī citus variantus, piemēram, tādas pieredzes, kā materiāla atbalsta saņemšanu, mīlestību, trauksmi par ģimenes locekļa labklājību.

Statistiski nozīmīgi biežāk kontaktējoties ar ģimenes locekļiem un radniekiem, kas atrodas ārpus cietuma:

- 1) palīdzību uzturēt pozitīvu motivāciju atgriezties sabiedrībā
 - piedzīvo – respondenti, kuriem dzimtā valoda ir latviešu un tie, kuri pirms apcietinājuma strādāja algotā darbā;
 - nepiedzīvo – respondenti, kuriem dzimtā valoda ir krievu, vecāka gada gājuma apcietinātie (50 un vairāk gadus veci) un invalīdi;
- 2) atbalstu izturēt piespiesto cietumsodu
 - piedzīvo – sievietes, respondenti, kuriem dzimtā valoda ir latviešu un respondenti Iļģuciema cietumā;
 - nepiedzīvo – vīrieši, respondenti, kuriem dzimtā valoda ir krievu, kā arī tie, kuri pirms apcietinājuma strādāja neregulārus gadījuma darbus;
- 3) izpratnes trūkumu par dzīvi un apstākļiem cietumā
 - nepiedzīvo – respondenti vecumā no 40 līdz 49 gadiem;
- 4) informēšanu par jaunumiem ārpusaulē, notikumiem Latvijā
 - piedzīvo – sievietes, respondenti vecumā no 16 līdz 29 gadiem, respondenti ar nepabeigta augstāko vai augstāko izglītību;
 - nepiedzīvo – vīrieši, respondenti, kuriem augstākais iegūtais ir pamatizglītības līmenis (8 vai 9 klases) vai arodizglītība bez vidējās izglītības, kā arī respondenti, kuriem dzimtā valoda ir krievu;
- 5) piederības sajūtu ģimenei
 - piedzīvo – respondenti, kuriem dzimtā valoda ir latviešu;
 - nepiedzīvo – respondenti, kuriem augstākais iegūtais ir pamatizglītības līmenis (8 vai 9 klases), respondenti, kuriem dzimtā valoda ir krievu un tie, kuri pirms apcietinājuma strādāja neregulārus gadījuma darbus vai bija bezdarbnieki (saņēma bezdarbnieka pabalstu).

29. attēls. Vai, kontaktējoties ar draugiem, paziņām vai citām personām, kas atrodas ārpus cietuma, Jūs esat piedzīvojis/-usi ...? (Iespējamās vairākas atbildes)

Bāze: respondenti, kuri snieguši atbildi (skat. "n=" grafikā)

Vairākatbilžu jautājums (% summa > 100)

Avots: SKDS, 10.2023., Comperio, BISS, 10.2018.

Kontaktējoties ar saviem draugiem, paziņām vai citām personām, kas atrodas ārpus cietuma, notiesātie arī visbiežāk ir piedzīvojuši pozitīvas emocijas, kuru pieminēšanas biežuma sadalījums ir līdzīgs ar ģimenes locekļu pieredzes sadalījumu. 59% notiesāto saņēmuši palīdzību uzturēt pozitīvu motivāciju atgriezties sabiedrībā, 53% – sniedz atbalstu izturēt piespriesto cietumsodu, 32% – izjūt piederības sajūtu ģimenei un 27% gadījumu tiek informēti par notikumiem ārpusaulē. Attiecībā uz mazāk pozitīviem brīžiem, 14% izjutuši satraukumu/bailes zaudēt kontaktu ar cilvēku, 12% piedzīvojuši no draugiem intereses trūkumu satikties/kontaktēties, 11% respondentu piedzīvojuši izpratnes trūkumu par dzīvi un apstākļiem cietumā, un 8% izjutuši negatīvu attieksmi par dzīves situāciju.

Statistiski nozīmīgi biežāk kontaktējoties ar saviem draugiem, paziņām vai citām personām, kas atrodas ārpus cietuma:

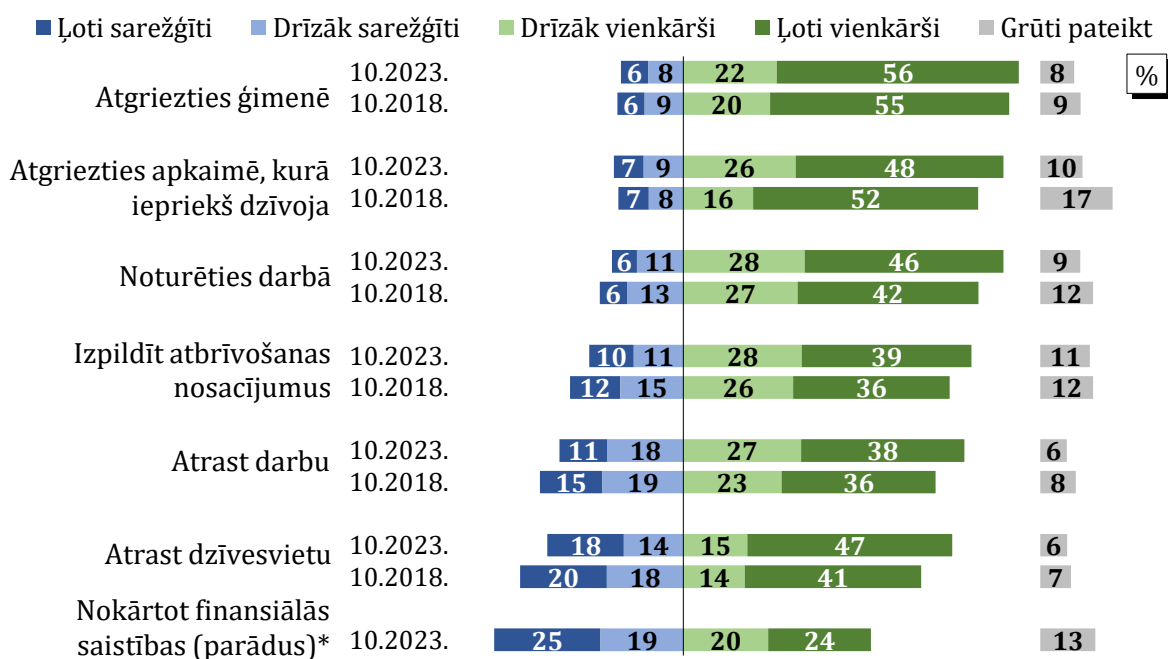
- 1) palīdzību uzturēt pozitīvu motivāciju atgriezties sabiedrībā
 - a. piedzīvo – respondenti, kuri pirms apcietinājuma strādāja algotā darbā;
- 2) atbalstu izturēt piespriesto cietumsodu
 - a. piedzīvo – respondenti ar nepabeigta augstāko vai augstāko izglītību; tie, kuriem dzimtā valoda ir latviešu; kā arī respondenti, kuri pirms apcietinājuma strādāja algotā darbā;
 - b. nepiedzīvo – respondenti, kuriem dzimtā valoda ir krievu, kā arī tie, kuri pirms apcietinājuma strādāja neregulārus gadījuma darbus;
- 3) satraukumu/ bailes pazaudēt kontaktu ar cilvēku

- a. piedzīvo – respondenti ar nepabeigta augstāko vai augstāko izglītību;
- 4) intereses trūkumu satikties/ kontaktēties ar ieslodzīto
 - a. piedzīvo – respondenti ar nepabeigta augstāko vai augstāko izglītību; apcietinājumā esošie studenti un skolnieki;
- 5) informēšanu par jaunumiem ārpasaulē, notikumiem Latvijā
 - a. piedzīvo – respondenti ar nepabeigta augstāko vai augstāko izglītību, kā arī respondenti Liepājas cietumā;
- 6) piederības sajūtu draugiem, paziņām
 - a. piedzīvo – respondenti, kuriem augstākais iegūtais izglītības līmenis ir arodizglītība ar vidējo izglītību vai vidējā speciālā (tehniskuma) izglītība un respondenti Liepājas cietumā;
 - b. nepiedzīvo – respondenti, kuriem augstākais iegūtais izglītības līmenis ir pamatzglītība (8 vai 9 klases) vai arodizglītība bez vidējās izglītības.

5.2.3. Adaptēšanās dzīvei ārpus ieslodzījuma vietas un tam nepieciešamais atbalsts

Notiesāto prognozes par iespējām integrēties sabiedrībā tika noskaidrotas par katru no galvenajām jomām, kurās nepieciešams atgriezties: dzīvesvietā, darbā (t. sk., iespējas noturēties darbā), ģimenē, apkaimē. Tāpat, uzdodot jautājumu, notiesātajiem tika jautāts, cik vienkārši vai sarežģīti, viņuprāt, būs izpildīt atbrīvošanas nosacījumus, ja tādi personai ir uzlikti, kā arī cik vienkārši vai sarežģīti būs nokārtot finansiālās saistības (skat. 30. attēlu).

30. attēls. Cik vienkārši vai sarežģīti, Jūs uprāt, Jums būs pielāgoties dzīvei ārpus cietuma? (Tiek sniegts vērtējums par katru minēto dzīves jomu)

Bāze: respondenti, kuri snieguši atbildi

*Atbilžu variants respondentiem pirmo reizi piedāvāts 2023. gadā

Avots: SKDS, 10.2023., Comperio, BISS, 10.2018.

Kopumā notiesātie ir optimistiski noskaņoti par savām iespējām adaptēties dzīvei pēc ieslodzījumā pavadītā laika. Praktiski visu dzīves jomu pašnovērtējumā viedokļu pārsvaru veido atbilžu varianti „ļoti vienkārši” un „drīzāk vienkārši”. Kopumā visvienkāršāk, kā prognozē notiesātie, viņiem būs atgriezties ģimenē – 56% uzskata, ka tas būtu ļoti vienkārši, un vēl 22% – ka tas būtu drīzāk vienkārši. Atgriezties apkaimē, kurā iepriekš respondents dzīvojis, būtu ļoti vienkārši 48% notiesāto un drīzāk vienkārši – 26% notiesāto. Noturēties darbā, ja tāds tiktu atrasts, ļoti vienkārši būtu 46% un drīzāk vienkārši – 28%. Savukārt, izpildīt atbrīvošanas noteikumus kā kopumā vienkāršu uzdevumu vērtē 67% notiesāto personu.

Salīdzinoši retāk notiesāto pašnovērtējumā viņiem būtu viegli atrast darbu un dzīvesvietu. 65% notiesāto uzskata, ka darbu viņiem būtu atrast kopumā vienkārši. Savukārt attiecībā uz dzīvesvietas atrašanu, 47% notiesāto norāda, ka tas būtu ļoti vienkārši, un 15% – ka drīzāk vienkārši. Finansiālo saistību nokārtošana tiek vērtēta neviennozīmīgi. 44% notiesāto uzskata, ka tas būtu kopumā vienkāršs uzdevums, turpretī tāds pats daudzums respondentu uzskata tieši pretēji – tas būs kopumā sarežģīti.

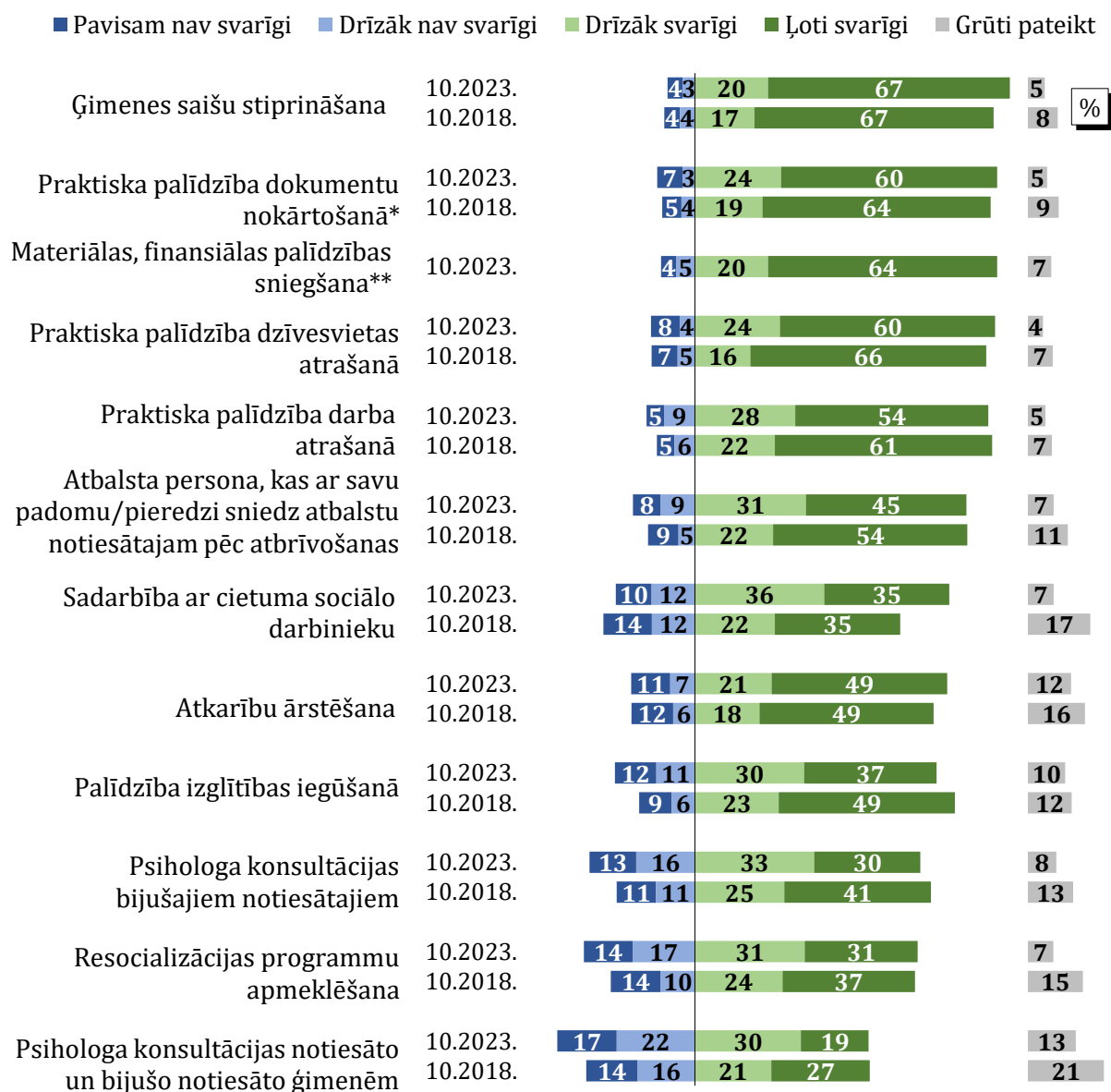
Aplūkojot pētījuma rezultātus dažādās sociāldemogrāfiskās grupās, redzams, ka statistiski nozīmīgas atšķirības vērtējumā ir atkarībā no respondentu izglītības, dzimtās valodas, nodarbošanās un pēdējās dzīves vietas pirms apcietinājuma, kā arī pašreizējā piespriedā brīvības atņemšanas soda termiņa.

Turpinājumā uzskaitītas tās demogrāfiskās grupas, kas pozitīvāk vērtējušas savu iespēju pielāgoties dzīvei ārpus cietuma atsevišķos definētos aspektos.

- 1) Atrast dzīvesvietu pēc ieslodzījuma vienkāršāk šķiet tiem apcietinātajiem, kuriem ir iegūta vidējā, nepabeigta augstākā vai augstākā izglītība; kuri pirms apcietinājuma strādāja algotā darbā. Sarežģītāk – respondentiem ar nepabeigtu pamatizglītību, tiem, kuriem pašreizējais piespriedātais brīvības atņemšanas soda termiņš ir 1 līdz 5 gadi.
- 2) Atrast darbu – vienkāršāk šķiet pensionāriem, tiem apcietinātajiem, kuriem ir iegūta nepabeigta augstākā vai augstākā izglītība, dzimtā valoda ir latviešu. Sarežģītāk – respondentiem ar nepabeigtu pamatizglītību, tiem, kuriem dzimtā valoda ir krievu.
- 3) Noturēties darbā – vienkāršāk šķiet tiem apcietinātajiem, kuriem dzimtā valoda ir latviešu; kuri pirms apcietinājuma strādāja algotā darbā.
- 4) Izpildīt atbrīvošanas nosacījumus – vienkāršāk šķiet tiem, kuriem dzimtā valoda ir latviešu; pirms apcietinājuma strādāja algotā darbā.
- 5) Atgriezties ģimenē – vienkāršāk šķiet tiem respondentiem, kuri pirms apcietinājuma strādāja algotā darbā, kā arī apcietinājumā esošajiem skolniekiem un studentiem.
- 6) Atgriezties apkaimē, kurā iepriekš dzīvoja (pilsētā, mikrorajonā, ciemā u.tml.) – vienkāršāk šķiet tiem, kuri pirms apcietinājuma strādāja algotā darbā; nestrādāja un nemācījās, kā arī invalīdiem; rīdniekiem un citās Latvijas lielajās pilsētās dzīvojušajiem; tiem, kuriem pašreizējais piespriedātais brīvības atņemšanas soda termiņš ir 1 līdz 3 gadi.
- 7) Nokārtot finansiālās saistības (parādus) – vienkāršāk šķiet tiem, kuri pirms apcietinājuma strādāja algotā darbā; apcietinājumā esošajiem skolniekiem un studentiem; tiem, kuriem pašreizējais piespriedātais brīvības atņemšanas soda termiņš ir 4 un vairāk gadi.

Turpinājumā vērtējumam tika piedāvāts notiesātajiem nepieciešamā atbalsta, lai integrētos sabiedrībā pēc ieslodzījuma, galveno resocializācijas pasākumu/pakalpojumu un aktivitāšu saraksts. Šie atbalsta veidi atbilst tiem, kuru nepieciešamību notiesātajiem un bijušajiem notiesātajiem vērtēja arī iedzīvotāji un darba devēji (skat. 31. attēlu).

31. attēls. Lūdzu, atzīmējiet, par katru zemāk minēto palīdzības veidu, cik, Jūsuprāt, tas ir svarīgs, lai notiesātie varētu atgriezties sabiedrībā? (Tiek sniegts vērtējums par katru palīdzības veidu)

Bāze: respondenti, kuri snieguši atbildi

*Praktiska palīdzība dokumentu nokārtošanā (piemēram, iesnieguma uzrakstīšana maznodrošinātā statusa saņemšanai, pabalsta piešķiršanai, bankas konta atvēršanai u. tml.)

**Atbilžu variants respondentiem pirmo reizi piedāvāts 2023. gadā

Avots: SKDS, 10.2023., Comperio, BISS, 10.2018.

Vērtējot palīdzības veidus kopumā, notiesātie biežāk atzīmē, ka tas ir “ļoti svarīgi” un “drīzāk svarīgi”, nekā pretējos atbilžu variantus “drīzāk nav svarīgi” un “pavisam nav svarīgi”. No uzskaitītajiem palīdzības veidiem notiesātajām personām vissvarīgākā ir

ģimenes saišu stiprināšana – 67% notiesāto uzskata, ka tas ir ļoti svarīgi, un 20% – drīzāk svarīgi. Tikai 3% uzskata, ka tas drīzāk nav svarīgi vai pavisam nav svarīgi (4%). Tāpat samērā svarīgi palīdzības veidi notiesāto vērtējumā ir praktiska palīdzība, ko varētu sniegt saistībā ar darba meklēšanu, dokumentu kārtošanu un dzīvesvietas atrašanu (84% kopumā svarīga). 64% respondentu vērtē kā ļoti svarīgu un 20% - drīzāk svarīgu, materiālās un finansiālās palīdzības sniegšanu.

54% aptaujāto būtu ļoti svarīga un 28% drīzāk svarīga ir palīdzība darba atrašanā, lai pēc cietumsoda varētu sekmīgāk atgriezties sabiedrībā. 76% aptaujāto notiesāto personu norāda, ka atbalsta persona, kas palīdz ar padomu vai pieredzi, ir kopumā svarīgs palīdzības veids. Sadarbību ar cietuma sociālo darbinieku pozitīvi novērtē 71% respondentu. Līdzīgi arī atkarību ārstēšanu kopumā kā svarīgu vērtē 70%, tāpat arī palīdzību izglītības iegūšanā (kopumā svarīgi – 67%) un psihologa konsultācijas ar notiesātajiem (63% – kopumā svarīgi).

Par salīdzinoši mazāk svarīgu potenciālās palīdzības veidu notiesātie vērtē resocializācijas programmu apmeklēšanu (31% – drīzāk svarīgi un 31% – ļoti svarīgi) un psihologa konsultācijas notiesāto un bijušo notiesāto ģimenēm. 19% aptaujāto notiesāto tās tomēr vērtē kā ļoti svarīgas, 30% drīzāk svarīgas, 22% pauduši, ka šis palīdzības veids viņiem drīzāk nav svarīgs un 17% respondentu tas pavisam nav svarīgi.

Aplūkojot pētījuma rezultātus dažādās sociāldemogrāfiskās grupās, redzams, ka statistiski nozīmīgas atšķirības vērtējumā ir atkarībā no respondentu dzimuma, vecuma, izglītības, dzimtās valodas, nodarbošanās un pēdējās dzīves vietas pirms apcietinājuma, kā arī pašreizējā piespriedā brīvības atņemšanas soda termiņa.

Turpinājumā uzskaitītas tās demogrāfiskās grupas, kurām konkrētie palīdzības veidi šķiet svarīgāki.

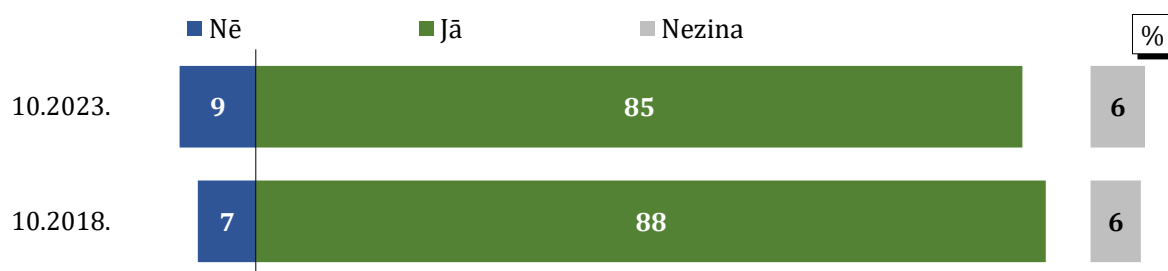
- 1) Atkarību ārstēšana – apcietinājumā esošajiem skolniekiem un studentiem;
- 2) Sadarbība ar cietuma sociālo darbinieku – tiem, kuriem augstākais iegūtais izglītības līmenis ir pamatizglītība (8 vai 9 klases), pensionāriem, kā arī tiem, kuriem pēdējā dzīves vieta pirms apcietinājuma bija lauku teritorijā (pagastā, ciemā vai viensētā);
- 3) Resocializācijas programmu apmeklēšana – tiem respondentiem, kuriem pēdējā dzīves vieta pirms apcietinājuma bija lauku teritorijā (pagastā, ciemā vai viensētā);
- 4) Psihologa konsultācijas bijušajiem notiesātajiem – apcietinātajiem, kuriem dzimtā valoda ir latviešu;
- 5) Psihologa konsultācijas notiesāto un bijušo notiesāto ģimenēm – apcietinātajiem, kuriem dzimtā valoda ir latviešu;
- 6) Ģimenes saišu stiprināšana – apcietinātajiem, kuriem dzimtā valoda ir cita (ne latviešu, ne krievu);
- 7) Praktiska palīdzība darba atrašanā – tiem, kuriem pašreizējais piespriedātais brīvības atņemšanas soda termiņš ir 4 un vairāk gadi;
- 8) Praktiska palīdzība dzīvesvietas atrašanā – tiem, kuriem augstākais iegūtais izglītības līmenis pamatizglītība (8 vai 9 klases);
- 9) Praktiska palīdzība dokumentu nokārtošanā (piemēram, iesnieguma uzrakstīšana maznodrošinātā statusa saņemšanai, pabalsta piešķiršanai, bankas konta atvēršanai u. tml.) – vecāka gada gājuma ieslodzītajiem (vecumā

- 50 gadi un vairāk); tiem, kuriem augstākais iegūtais izglītības līmenis ir pamatizglītība (8 vai 9 klases) un tiem, kuri nav skolā mācījušies, kuriem pēdējā dzīves vieta pirms apcietinājuma bija citā lielā pilsētā (Daugavpilī, Liepājā, Jēkabpilī, Jelgavā, Jūrmalā, Rēzeknē, Valmierā vai Ventspilī);
- 10) Atbalsta persona, kas ar savu padomu/ pieredzi sniedz atbalstu notiesātajam pēc atbrīvošanas – sievietēm, respondentiem ar pamatizglītību un tiem, kuri nav skolā mācījušies;
- 11) Materiālas, finansiālas palīdzības sniegšana – apcietinātajiem vecuma grupās 30 – 40 gadi un 50 un vairāk gadi.

5.2.4. Nodarbinātība

Aptaujātajiem notiesātajiem tika uzdoti dažādi jautājumi par nodarbinātības iespējām pēc atbrīvošanas. Viņi sniedza savu skatījumu par algota darba plānotajiem meklējumiem (skat. 32. attēlu), informāciju, ko sniegs darba devējam (skat. 33. attēlu) un potenciālajiem kolēģiem (skat. 34. attēlu).

32. attēls. Vai pēc atbrīvošanās no cietuma Jūs plānojat meklēt algotu darbu? (Viena atbilde)

Bāze: respondenti, kuri snieguši atbildi: 10.2018., n=773; 10.2023., n=363

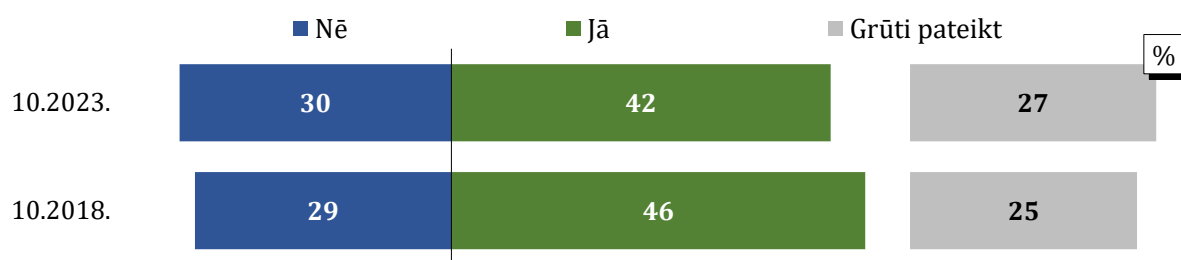
Avots: SKDS, 10.2023., Comperio, BISS, 10.2018.

Līdzīgi kā 2018. gada aptaujā, arī 2023. gada dati rāda, ka lielākā daļa (85%) respondentu plāno meklēt algotu darbu pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma vietas. 9% neplāno meklēt algotu darbu, un 6% nezina, vai meklēs algotu darbu.

Lielāku ieinteresētību pēc apcietinājuma meklēt algotu darbu izrādīja ieslodzītie, kuriem dzimtā valoda ir latviešu;

Mazāku - ieslodzītie, kuriem dzimtā valoda ir krievu, kā arī respondenti ar arodizglītību bez vidējās izglītības.

33. attēls. Vai, meklējot darbu, Jūs teiksiet darba devējam, ka esat bijis/-usi cietumā? (Viena atbilde)

Bāze: respondenti, kuri plāno meklēt algotu darbu un snieguši atbildi: 10.2018., n=675; 10.2023., n=310

Jautājuma formulējums 2022. gadā: "Vai Jūs teiksiet darba devējam, ka esat bijis cietumā?"

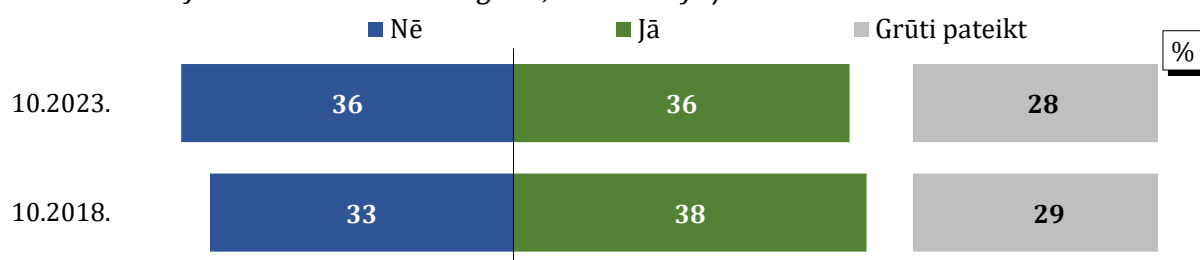
Avots: SKDS, 10.2023., Comperio, BISS, 10.2018.

Tie notiesātie, kuri plāno strādāt pēc atbrīvošanas, 42% gadījumu savam darba devējam teiks, ka ir bijuši cietumā. 30% apgalvo, ka šādu informāciju neizpaužis un 27% norāda atbildi „grūti pateikt”.

Lielāks īpatsvars to, kuri būtu gatavi savam darba devējam teikt par savu atrašanos cietumā, ir starp vīriešiem un tiem respondentiem, kuri pirms ieslodzījuma strādāja algotu darbu.

Mazāks – starp sievietēm, respondentiem vecumā no 30 līdz 39 gadiem, ar pamatizglītību; pirms ieslodzījuma strādāja neregulārus gadījuma darbus vai arī nestrādāja un nemācījās; Daugavgrīvas un Ilģuciema cietumā esošie; kā arī respondenti, kuriem pašreizējais piespriestais brīvības atņemšanas soda termiņš ir līdz 1 gadam.

34. attēls Vai Jūs teiksiet darba kolēģiem, ka esat bijis/-usi cietumā?

Bāze: respondenti, kuri plāno meklēt algotu darbu un snieguši atbildi: 10.2018., n=673; 10.2023., n=307

Avots: SKDS, 10.2023., Comperio, BISS, 10.2018.

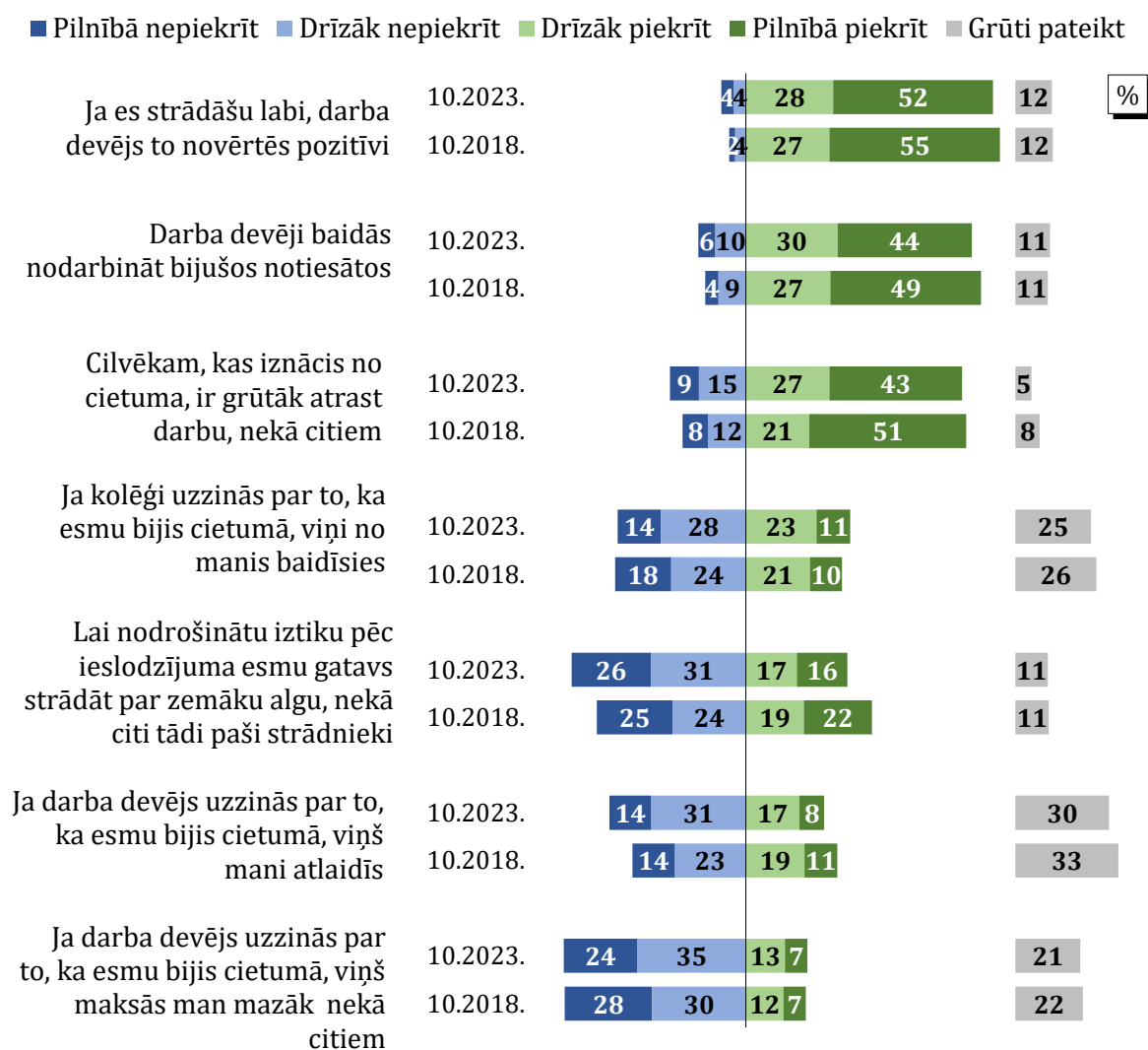
36% no tiem respondentiem, kuri plāno strādāt pēc atbrīvošanas, norāda, ka nevēlas izpaust kolēģiem to, ka ir bijuši ieslodzījumā. Tāds pats daudzums neplāno to paziņot kolēģiem, 28% aptaujas veikšanas brīdī izvēlas nesniegt konkrētu atbildi.

Lielāks īpatsvars to, kuri būtu gatavi saviem kolēģiem teikt par savu atrašanos cietumā, ir starp vīriešiem; respondentiem, kuri pirms ieslodzījuma strādāja algotu darbu, kā arī Valmieras cietumā esošajiem.

Mazāks – starp respondentiem vecumā no 30 līdz 39 gadiem; tiem, kuri pirms ieslodzījuma strādāja neregulārus gadījuma darbus un Daugavgrīvas cietumā esošajiem.

Aptaujā respondentiem tika uzdoti jautājumi, kas ļauj novērtēt viņu priekšstatus par darba devēju attieksmi pret notiesātajiem kā potenciālajiem darbiniekiem, potenciālo darba atrašanas pieredzi un citus būtiskus faktoros (skat. 35. attēlu).

35. attēls. Domājot par darba meklēšanu pēc atbrīvošanas no cietuma, lūdzu, novērtējiet, cik lielā mērā Jūs piekrītat vai nepiekrītat zemāk minētajiem izteikumiem. (Tiek sniegts vērtējums par katru izteikumu)

Bāze: respondenti, kuri snieguši atbildi

Avots: SKDS, 10.2023., Comperio, BISS, 10.2018.

Notiesātās personas visvairāk piekrīt apgalvojumam, ka ja persona strādās labi, tad darba devējs to novērtēs. Apgalvojumam pilnībā piekrīt 52%, drīzāk piekrīt – 28%, ka ja notiesātais strādās labi, tad darba devējs to novērtēs pozitīvi. Tam kopumā nepiekrīt 8% respondentu. Attiecībā uz to, ka darba devēji baidās nodarbināt bijušos notiesātos, kopumā piekrīt 74% aptaujāto (pilnībā piekrīt – 44%, drīzāk piekrīt – 30%). Neviennozīmīgi respondenti vērtē apgalvojumu par kolēģu bailēm no cilvēka, kas ir bijis ieslodzījumā. “Ja kolēģi uzzinās par to, ka esmu bijis cietumā, viņi no manis baidīsies” – tam kopumā piekrīt 34% aptaujāto, bet 42% apgalvojumam kopumā nepiekrīt. 57% respondentu nav gatavi strādāt par zemāku algu nekā citi tādi paši strādnieki.

Visvairāk notiesātie nepiekrīt apgalvojumiem, kas saistīti ar darba samaksu. Apgalvojumam “Ja darba devējs uzzinās par to, ka esmu bijis cietumā, viņš maksās man mazāk nekā citiem” kopumā nepiekrīt vairāk nekā puse respondentu jeb 59% (pilnībā nepiekrīt – 24%, drīzāk nepiekrīt – 35%, drīzāk piekrīt – 13%, pilnībā piekrīt – 7%).

Aplūkojot pētījuma rezultātus dažādās sociāldemogrāfiskās grupās, redzams, ka statistiski nozīmīgas atšķirības vērtējumā ir atkarībā no respondentu vecuma, izglītības, dzimtās valodas, nodarbošanās pirms apcietinājuma un ieslodzījuma vietas.

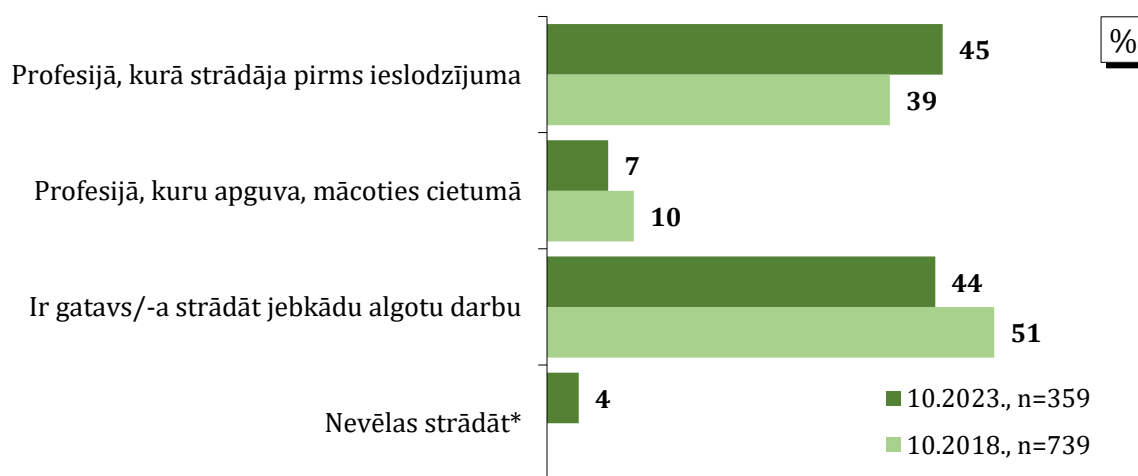
Turpinājumā uzskaitītas tās demogrāfiskās grupas, kas definētajiem apgalvojumiem piekrīt lielākā mērā.

- 1) Cilvēkam, kas iznācis no cietuma, ir grūtāk atrast darbu, nekā citiem – respondentiem ar nepabeigtu augstāko vai augstāko izglītību.
- 2) Darba devēji baidās nodarbināt bijušos notiesātos – apcietinātajiem, kuriem ir 50 un vairāk gadi; tiem, kuriem ir iegūta nepabeigta augstākā vai augstākā izglītība, kā arī respondentiem, kuriem dzimtā valoda ir latviešu.
- 3) Lai nodrošinātu iztiku pēc ieslodzījuma esmu gatavs strādāt par zemāku algu, nekā citi tādi paši strādnieki – pensionāriem.
- 4) Ja darba devējs uzzinās par to, ka esmu bijis cietumā, viņš mani atlaidīs – respondentiem vecumā no 30 – 39 gadiem.
- 5) Ja darba devējs uzzinās par to, ka esmu bijis cietumā, viņš maksās man mazāk nekā citiem – respondentiem, kuriem dzimtā valoda ir krievu, kā arī Daugavgrīvas cietumā esošajiem.
- 6) Ja es strādāšu labi, darba devējs to novērtēs pozitīvi – respondentiem, kuriem dzimtā valoda ir latviešu.

Profesija pēc ieslodzījuma

Respondenti sniedza savu skatījumu par to, kādā profesijā viņi vēlētos strādāt pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma (skat. 36. attēlu).

36. attēls. Kādā profesijā Jūs vēlētos strādāt, iznākot no cietuma? (Viena atbilde)

Bāze: respondenti, kuri snieguši atbildi (skat. "n=" grafikā)

*Atbilžu variants respondentiem pirmo reizi piedāvāts 2023. gadā

Avots: SKDS, 10.2023., Comperio, BISS, 10.2018.

Attiecībā uz jautājumu par to, kādā profesijā notiesātie vēlētos strādāt, iznākot no cietuma, 45% norāda, ka vēlētos strādāt profesijā, kurā strādāja pirms ieslodzījuma, savukārt 44% būtu gatavi strādāt jebkādu algotu darbu. 7% aptaujāto esošo ieslodzīto uzskata, ka vēlētos strādāt profesijā, kuru apguva, mācoties cietumā, turpretī 4% nevēlas strādāt algotu darbu pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma.

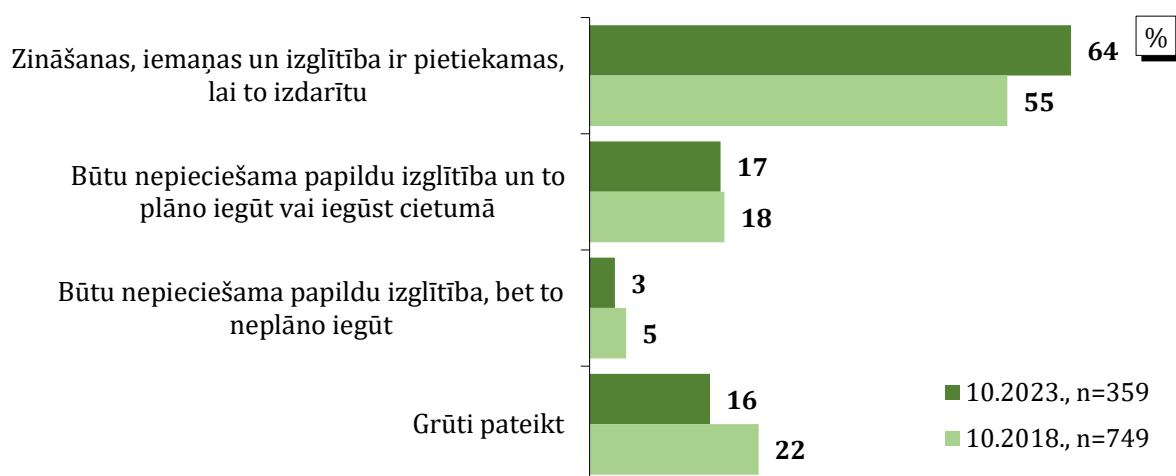
Statistiski nozīmīgas atšķirības sniegtajās atbildēs ir novērojamas atkarībā no respondentu dzimuma, vecuma, izglītības un nodarbošanās pirms apcietinājuma.

- 1) Profesijā, kurā strādāja pirms ieslodzījuma, vairāk gribētu strādāt apcietinātie vecumā no 40 līdz 49 gadiem; respondenti ar nepabeigtu augstāko vai augstāko izglītību; kā arī tie, kuri pirms apcietinājuma strādāja algotā darbā.
- 2) Profesijā, kuru apguva, mācoties cietumā vairāk gribētu strādāt sievietes, respondenti ar pamatizglītību (pabeiguši 8 vai 9 klases); tie, kuri pirms apcietinājuma bija bezdarbnieki (saņēma bezdarbnieka pabalstu).
- 3) Ir gatavs/-a strādāt jebkādu algotu darbu – apcietinātie vecumā no 30 līdz 39 gadiem.

Zināšanas un iemaņas pēc ieslodzījuma

Notiesātajiem tika arī lūgts novērtēt viņu zināšanas un iemaņas, lai varētu iegūt darbu, iznākot no cietuma (skatīt 37. attēlu).

37. attēls. Domājot par darba meklēšanu pēc atbrīvošanas, vai Jūs domājat, ka... (Viena atbilde)

Bāze: respondenti, kuri snieguši atbildi (skat. "n=" grafikā)

Avots: SKDS, 10.2023., Comperio, BISS, 10.2018.

64% respondentu uzskata, ka viņu zināšanas, iemaņas un izglītība ir pietiekama, lai atrastu darbu. 17% uzskata, ka būtu nepieciešama papildu izglītība, un plāno to iegūt vai pašreiz iegūst cietumā, 3% norāda, ka viņiem būtu nepieciešama papildu izglītība, bet to neplānot iegūt, un 16% nevarēja atbildēt uz šo jautājumu.

Statistiski nozīmīgas atšķirības sniegtajās atbildēs ir novērojamas atkarībā no respondentu izglītības, nodarbošanās pirms apcietinājuma un pašreizējā piespriestā brīvības atņemšanas soda termiņa.

Lielākā mērā nekā vidēji

- 1) Savas zināšanas, iemaņas un izglītību atzīst par pietiekamu, lai pēc apcietinājuma atrastu darbu – respondenti ar arodizglītību bez vidējās izglītības.
- 2) Būtu nepieciešama papildu izglītība un to plāno iegūt vai iegūst cietumā – apcietinājumā esošie studenti un skolnieki.
- 3) Būtu nepieciešama papildu izglītība, bet to neplāno iegūt – respondenti ar vidējo izglītību (pabeiguši 11 vai 12 klases), kā arī tie, kuriem pašreizējais piespriestais brīvības atņemšanas soda termiņš ir līdz 1 gadam.

5.3. Kopsavilkums

Notiesāto personu iesaiste cietuma organizētajās aktivitātēs

- Lielākā daļa notiesāto (81%), aptaujas veikšanas brīdī vai iepriekš, ir iesaistījušies pamata, profesionālās vai vispārējās vidējās izglītības apgūvē ieslodzījuma vietā.
- Vairāk nekā puse respondentu izvēlējās iegūt izglītību, lai apgūtu jaunas prasmes vai profesiju. Trešā daļa – vēlējās saturīgi pavadīt brīvo laiku, savukārt 26% to darīja vai dara, lai iegūtu diplomu, ko var uzrādīt darba devējam vai lai dabūtu darbu, iznākot no cietuma.
- Lielākā daļa respondentu izglītības ieguves iespēju ieslodzījuma vietā vērtē kā noderīgu.
- Sociālā darbinieka konsultāciju vai cita veida sadarbību ir izmantojuši 84% aptaujāto notiesāto – visvārāk respondenti to ir darījuši pēdējā gada laikā. Tikai 16% aptaujāto notiesāto nav apmeklējuši sociālo darbinieku ieslodzījuma vietā.
- Lielākā daļa respondentu, cietuma sociālā darbinieka konsultācijas kopumā vērtē kā noderīgas. Tomēr 22% aptaujāto esošo ieslodzīto izvēlas nesniegt konkrētu vērtējumu par ieslodzījuma vietas sociālā darbinieka konsultācijām.
- Vairāk nekā puse (59%) respondentu, atrodoties ieslodzījumā, nav konsultējusies vai sadarbojusies ar Nodarbinātības valsts aģentūras karjeras konsultantu. Tikai 17% ir konsultējušies vai sadarbojušies ar karjeras konsultantu saistībā ar darba meklēšanu pirms atbrīvošanas. Līdz ar to gandrīz puse no aptaujātajiem respondentiem (46%) nav spējuši sniegt konkrētu vērtējumu par karjeras konsultāciju noderīgumu.

Notiesāto personu saskarsme ar cilvēkiem ārpus cietuma

- Notiesātie norāda, ka visbiežāk kontaktējas ar šādiem cilvēkiem secībā pēc biežāk minētā: ar vecākiem, draugiem vai paziņām, brāļiem vai māsām, dzīvesbiedru un bērniem. Retāk izdodas komunicēt ar citiem ģimenes locekļiem.
- Arī pēc svarīguma, ieslodzītie norāda, ka vissvarīgāk kontaktēties ir ar vecākiem, brāļiem/māsām, bērniem un dzīvesbiedru un citiem.
- Kontaktējoties ar saviem ģimenes locekļiem vai citiem radniekiem, notiesātie atzīst, ka pārsvarā saņēmuši palīdzību uzturēt pozitīvu motivāciju atgriezties sabiedrībā un atbalstu izturēt piespriesto cietumsodu. Savukārt, kontaktējoties ar saviem draugiem, paziņām vai citām personām, kas atrodas ārpus cietuma,

notiesātie arī visbiežāk ir piedzīvojuši pozitīvas emocijas, kuru pieminēšanas biežuma sadalījums ir līdzīgs ar ģimenes locekļu pieredzes sadalījumu.

Adaptēšanās dzīvei ārpus ieslodzījuma vietas un tam nepieciešamais atbalsts

- Notiesātie lielākoties ir optimistiski noskaņoti par savām iespējām adaptēties dzīvei pēc ieslodzījumā pavadītā laika. Kopumā visvienkāršāk, kā prognozē notiesātie, viņiem būs atgriezies ģimenē un apkaimē, kurā iepriekš dzīvojuši. Savukārt izpildīt atbrīvošanas noteikumus kā kopumā vienkāršu uzdevumu vērtē lielākā daļa notiesāto personu.
- No pētījumā iekļautajiem palīdzības veidiem notiesātajām personām vissvarīgākā ir ģimenes saišu stiprināšana, tāpat samērā svarīgi palīdzības veidi notiesāto vērtējumā ir praktiska palīdzība, ko varētu sniegt saistībā ar darba meklēšanu, dokumentu kārtošanu un dzīvesvietas atrašanu. Par salīdzinoši mazāk svarīgu potenciālās palīdzības veidu notiesātie vērtē resocializācijas programmu apmeklēšanu un psihologa konsultācijas notiesāto un bijušo notiesāto ģimenēm.

Nodarbinātība

- Līdzīgi kā 2018. gada aptaujā, arī 2023. gada dati rāda, ka lielākā daļa ieslodzīto, plāno meklēt algotu darbu pēc atbrīvošanas no cietuma. Tikai 9% neplāno meklēt algotu darbu un 6% nezina, vai meklēs algotu darbu.
- Tie notiesātie, kuri plāno strādāt pēc atbrīvošanas, 42% gadījumu savam darba devējam neslēps, ka ir bijuši ieslodzījuma vietā.
- Notiesātās personas visvairāk piekrīt apgalvojumam par sevis kā labu darba ņēmēja pierādīšanu darbā. Attiecībā uz to, ka darba devēji baidās nodarbināt bijušos notiesātos, kopumā piekrīt lielākā daļa aptaujāto (pilnībā piekrīt – 44%, drīzāk piekrīt – 30%).
- Visvairāk notiesātie nepiekrīt apgalvojumiem, kas saistīti ar darba samaksu. Apgalvojumam *“Ja darba devējs uzzinās par to, ka esmu bijis cietumā, viņš maksās man mazāk nekā citiem”* kopumā nepiekrīt vairāk nekā puse respondentu jeb 59%.

Profesija pēc ieslodzījuma

- Attiecībā uz jautājumu par to, kādā profesijā notiesātais vēlētos strādāt, iznākot no cietuma, 45% norāda, ka vēlētos strādāt profesijā, kurā strādāja pirms ieslodzījuma, savukārt 44% būtu gatavi strādāt jebkādu algotu darbu.

Zināšanas un iemaņas pēc ieslodzījuma

- Lielākā daļa aptaujāto notiesāto personu uzskata, ka viņu zināšanas, iemaņas un izglītība ir pietiekamas, lai atrastu darbu. 17% uzskata, ka būtu nepieciešama papildu izglītība, un plāno to iegūt vai pašreiz iegūst cietumā, 3% norāda, ka viņiem būtu nepieciešama papildu izglītība, bet to neplānot iegūt.

6. BIJUŠO NOTIESĀTO APTAUJA

6.1. Aptaujas tehniskā informācija

Metode	Paš aizpildāmās anketas VPD teritoriālajās struktūrvienībās
Mērķa grupa	Bijušie notiesātie, VPD klienti – nosacīti pirmstermiņa atbrīvotas personas un personas, kurām piemērots papildsods – probācijas uzraudzība
Respondentu skaits	97 respondenti
Lauka darbs	2023. gada oktobris
Valoda	Latviešu, krievu

10. tabula. Bijušo notiesāto aptaujas sasniegtā izlase

Respondentu īpatsvars izlasē. VPD klienti (%)	
Dzimums	
Vīrietis	89,5
Sieviete	10,5
Dzimtā valoda	
Latviešu	55,3
Krievu	42,6
Cita	2,1
Vecums	
16-29 gadi	23,4
30-39 gadi	25,5
40 un vairāk gadi	51,1
Cietumā pavadītais laiks, izciešot sodu – brīvības atņemšanu	
Līdz 2,5 gadiem	20,4
2,5 – 4 gadi (<i>neiesk.</i>)	24,7
4 – 7 gadi (<i>neiesk.</i>)	30,1
7 – 22 gadi	24,7
Laiks kopš atbrīvošanas no cietuma	
Līdz 4 mēnešiem	25,5
4 mēneši līdz 1 gads (<i>neiesk.</i>)	30,9
1 – 2 gadi (<i>neiesk.</i>)	27,7
2 – 11 gadi	16,0

Respondentu īpatsvars izlasē. VPD klienti (%)	
Izglītība	
Nav mācījies skolā	1,1
Nepabeigta pamata izglītība	8,4
Pamatizglītība	29,5
Arodizglītība bez vidējās izglītības	11,6
Vidējā izglītība (11 vai 12 klases)	16,8
Arodizglītība ar vidējo izglītību, vidējā speciālā (tehniskuma)	24,2
Nepabeigta augstākā vai augstākā	8,4
Dzīvesvieta	
Rīga	26,6
Cita liela pilsēta (Daugavpils, Liepāja, Jēkabpils, Jelgava, Jūrmala, Rēzekne, Valmiera, Ventspils)	29,8
Cita pilsēta	24,5
Lauku teritorijā (pagasts, ciems, viensēta)	19,1
Klienta statuss	
Nosacīti pirms termiņa atbrīvota persona	33,7
Persona, kurai piespriests papildsods - probācijas uzraudzība	66,3

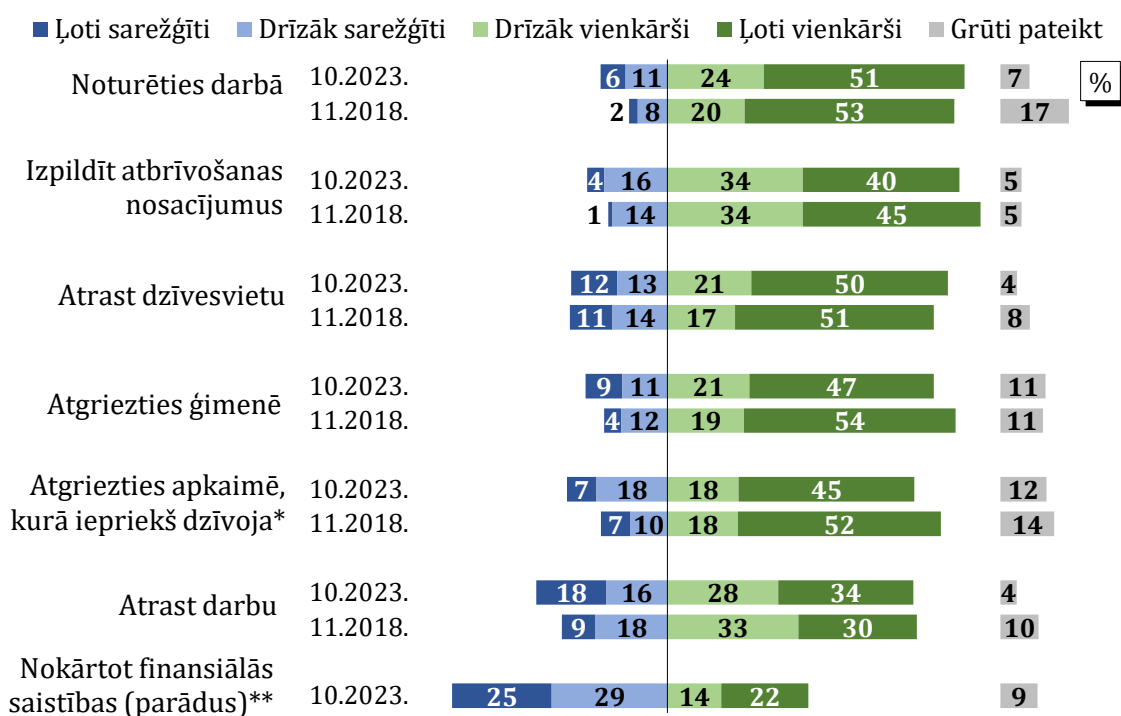
6.2. Bijušo ieslodzīto aptaujas rezultāti

6.2.1. Adaptēšanās dzīvei ārpus ieslodzījuma vietas un tam nepieciešamais atbalsts

Bijušo notiesāto aptaujas izveidotie jautājumi ir tematiski saskaņoti ar notiesāto aptaujas anketas jautājumiem. Tas ļauj salīdzināt gan esošo, gan bijušo notiesāto skatījumu uz reintegrācijas iespējām sabiedrībā, darba tirgū, atgriešanos ģimenē un iepriekšējā dzīvesvietā, u. c.

Lai noskaidrotu, cik viegli vai grūti bijušajiem ieslodzītajiem bija pielāgoties dzīvei ārpus cietuma, respondentiem tika lūgts novērtēt dažādus aspektus, kas saistīti ar atgriešanos sabiedrībā, piemēram, noturēšanos darbā, dzīvesvietas atrašanu un citus (skat. 38. attēlu).

38. attēls. Cik vienkārši vai sarežģīti Jums ir pielāgoties dzīvei ārpus cietuma? Lūdzu, atbildiet par katru zemāk tabulā minēto dzīves jomu! (Tiek sniegts vērtējums par katru minēto dzīves jomu)

Bāze: respondenti, kuri snieguši atbildi

*Atgriezties apkaimē, kurā iepriekš dzīvojāt (pilsētā, mikrorajonā, ciemā)

**Atbilžu variants respondentiem pirmo reizi piedāvāts 2023. gadā

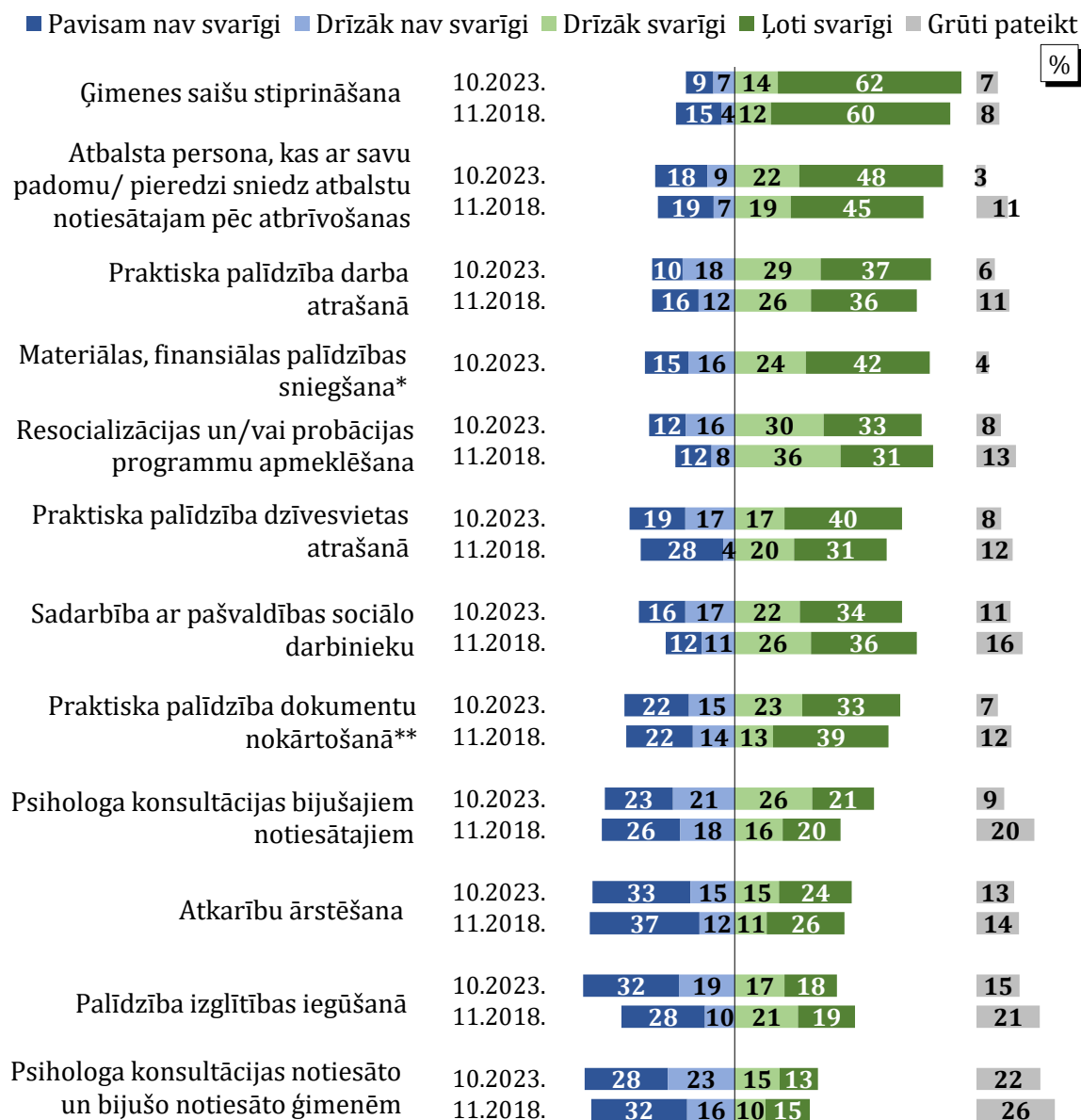
Avots: SKDS, 10.2023., Comperio, BISS, 11.2018.

Lielāko daļu minēto dzīves jomu respondenti vērtē kā kopumā vienkāršas, lai pielāgotos dzīvei ārpus cietuma. Visvienkāršāk pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma vietas bijušajiem notiesātajiem šķiet noturēties darbā (75% respondentu uzskata par kopumā vienkāršu uzdevumu). Atbrīvošanas nosacījumu izpildīšana tiek vērtēta līdzīgi, respektīvi 74% respondentu norāda, ka tas ir kopumā vienkārši. 71% norāda, ka kopumā vienkārša bijusi arī dzīvesvietas atrašana, 68% respondentu tā vērtē atgriešanos ģimenē.

Atgriešanos apkaimē, kurā iepriekš dzīvoja, kā vienkāršu vērtē vairāk nekā puse (63%) respondentu. Līdzīgi arī darba atrašana tiek novērtēta kā kopumā vienkārša (62%). Turpretī finansiālo saistību nokārtošanu kā kopumā sarežģītu vērtē 54% aptaujāto bijušo ieslodzīto, tikai 36% norāda, ka tas ir kopumā vienkārši.

Lai noskaidrotu, kādi pieejamie palīdzības veidi ir vissvarīgākie respondentu skatījumā, bijušie ieslodzītie aptaujas ietvaros sniedza vērtējumu par dažādiem palīdzības veidiem (skat. 39. attēlu).

39. attēls. Lūdzu, atzīmējiet, cik svarīgi Jums bija zemāk minētie palīdzības veidi, lai varētu atgriezties sabiedrībā? (Tiek sniegts vērtējums par katru palīdzības veidu)

Bāze: respondenti, kuri snieguši atbildi

*Atbilžu variants respondentiem pirmo reizi piedāvāts 2023. gadā

**Praktiska palīdzība dokumentu nokārtošanā (piemēram, iesnieguma uzrakstīšana maznodrošinātā statusa saņemšanai, pabalsta piešķiršanai, bankas konta atvēršanai u. tml.)

Avots: SKDS, 10.2023., Comperio, BISS, 11.2018.

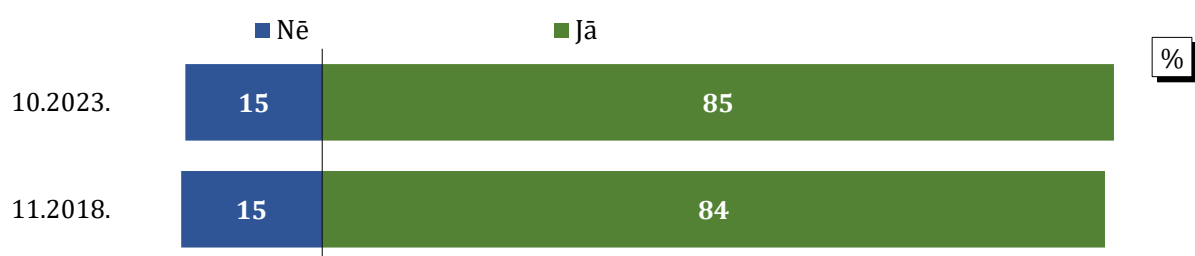
Respondenti, nemainīgi, par vissvarīgāko palīdzības veidu uzskata ģimenes saišu stiprināšanu (76% norādījuši kopumā svarīgi). Vien 16% respondentu uzskata, ka tas kopumā nav svarīgi. Lielākā daļa (70%) uzskata, ka kopumā svarīga ir atbalsta persona, kas ar savu padomu/pieredzi sniedz atbalstu notiesātajiem pēc atbrīvošanas. Bijušo ieslodzīto vērtējumā kopumā svarīga (66%) ir arī praktiska palīdzība darba atrašanā. Arī citus pieejamos palīdzības veidus, kā, piemēram, materiālās, finansiālās palīdzības sniegšanu, resocializācijas un/vai probācijas programmu apmeklēšanu, praktisku palīdzību dzīvesvietas atrašanā, sadarbību ar pašvaldības sociālo darbinieku, un praktisku palīdzību dokumentu kārtošanā kā kopumā svarīgus palīdzības veidus norāda vairāk nekā puse no respondentiem (56% – 66%).

Atlikušos pieejamos palīdzības veidus bijušie ieslodzītie vērtē salīdzinoši kritiskāk. Respondenti neviennozīmīgi vērtē psihologa konsultācijas bijušajiem notiesātajiem – 47% tās uzskata par kopumā svarīgām, bet 44% – uzskata par kopumā nesvarīgām. Līdzīgi ir arī ar atkarību ārstēšanu – 39% uzskata, ka tas ir kopumā svarīgi, turpretī 48% respondentu šo palīdzības veidu norāda kā kopumā nesvarīgu. Viskritiskāk bijušie ieslodzītie ir novērtējuši divus pieejamos palīdzības veidus – palīdzību izglītības iegūšanā un psihologa konsultācijas notiesāto un bijušo notiesāto ģimenēm – kā kopumā nesvarīgus tos ir norādījuši 51% respondentu.

6.2.2. Nodarbinātība

Lai noskaidrotu bijušo ieslodzīto pieredzi ar algotu darbu un darba meklējumiem, komunikāciju ar darba devēju un citus faktorus, vispirms respondentiem tika uzdots jautājums par darba meklējumiem pēc iznākšanas no ieslodzījuma vietas (skat. 40. attēlu).

40. attēls. Vai pēc atbrīvošanas no cietuma Jūs esat meklējis algotu darbu? (Viena atbilde)

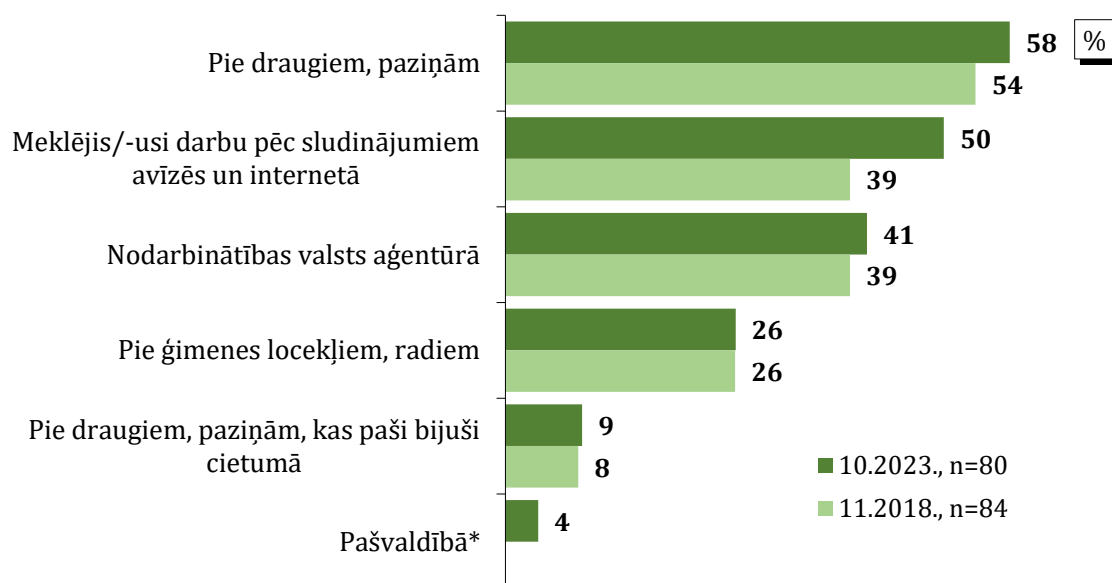
Bāze: respondenti, kuri snieguši atbildi: 11.2018., n=92; 10.2023., n=95

Avots: SKDS, 10.2023., Comperio, BISS, 11.2018.

Nemainīgi tikai 15% respondentu pēc atbrīvošanas no cietuma nav meklējuši algotu darbu. Savukārt 2023. gada aptaujas rezultāti liecina, ka 85% aptaujāto bijušo ieslodzīto ir meklējuši algotu darbu.

Tiem respondentiem, kas pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma vietas meklēja algotu darbu, tika lūgts precizēt, kur tieši viņi vērsās (skat. 41. attēlu).

41. attēls. Kur Jūs esat vērsies, meklējot darbu? (Iespējamās vairākas atbildes)

Bāze: respondenti, kuri pēc atbrīvošanas no cietuma ir meklējuši algotu darbu un ir snieguši atbildi (skat. "n=" grafikā)

*Atbilžu variants respondentiem pirmo reizi piedāvāts 2023. gadā

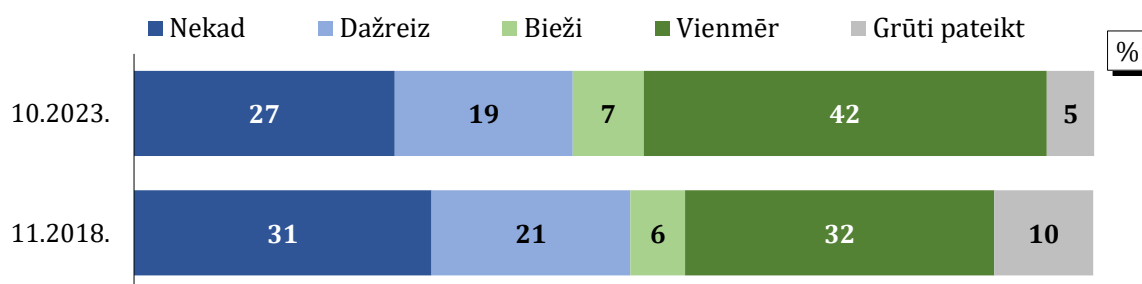
Vairākatbilžu jautājums (% summa > 100)

Avots: SKDS, 10.2023., Comperio, BISS, 11.2018.

Respondenti, kuri pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma vietas ir meklējuši algotu darbu, visbiežāk (58%) to darījuši, vērstoties pie draugiem vai paziņām. Puse (50%) darbu meklējuši darbu sludinājumos avīzēs un internetā, 41% – Nodarbinātības valsts aģentūrā. Pie ģimenes locekļiem vai radniekiem vērsās 26%, bet pie draugiem vai paziņām, kas paši bijuši cietumā – 9%. Tikai 4% respondentu norāda, meklējot darbu ir vērsušies pašvaldībā.

Respondentiem tika lūgts norādīt, vai, meklējot darbu, viņi paziņo darba devējam, ka ir pavadījuši laiku ieslodzījumā (skat. 42. attēlu)

42. attēls. Vai, meklējot darbu, Jūs sakāt darba devējam, ka esat bijis cietumā? (Viena atbilde)

Bāze: respondenti, kuri pēc atbrīvošanas no cietuma ir meklējuši algotu darbu un ir snieguši atbildi: 11.2018., n=87; 10.2023., n=81

Avots: SKDS, 10.2023., Comperio, BISS, 11.2018.

Gandrīz puse (49%) aptaujāto bijušo ieslodzīto bieži vai vienmēr, meklējot darbu, saka darba devējam, ka ir pavadījuši laiku ieslodzījuma vietā. 19% to dara dažreiz, bet 27% nekad nepaziņo darba devējam, ka ir bijuši cietumā.

Respondentiem tika lūgts norādīt, vai aptaujas veikšanas brīdī strādā algotu darbu (skat. 43. attēlu).

43. attēls. Vai Jūs šobrīd strādājat algotu darbu? (Viena atbilde)

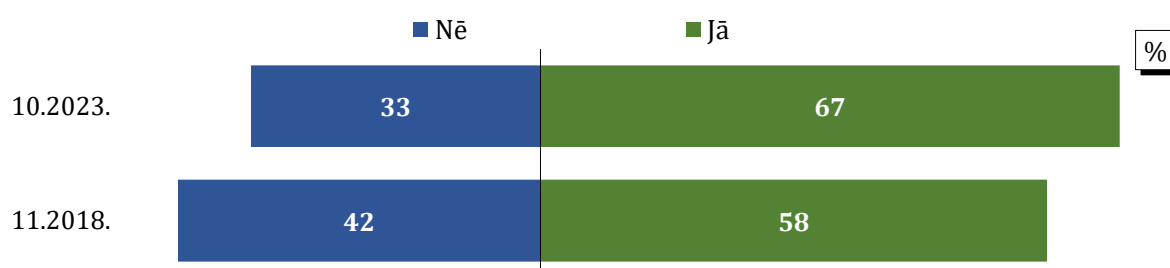
Bāze: respondenti, kuri pēc atbrīvošanas no cietuma ir meklējuši algotu darbu un ir snieguši atbildi: 11.2018., n=90; 10.2023., n=95

Avots: SKDS, 10.2023., Comperio, BISS, 11.2018.

Gandrīz divas trešdaļas (64%) respondentu aptaujas veikšanas brīdī strādā algotu darbu, turpretī 36% norāda, ka nestrādā.

Aptaujātajiem bijušajiem ieslodzītajiem tika lūgts norādīt, vai darba kolēģiem ir atklājuši faktu, ka ir pavadījuši laiku cietumā (skatīt 44. attēlu)

44. attēls. Vai Jūs esat teicis darba kolēģiem, ka esat bijis/-usi cietumā? (Viena atbilde)

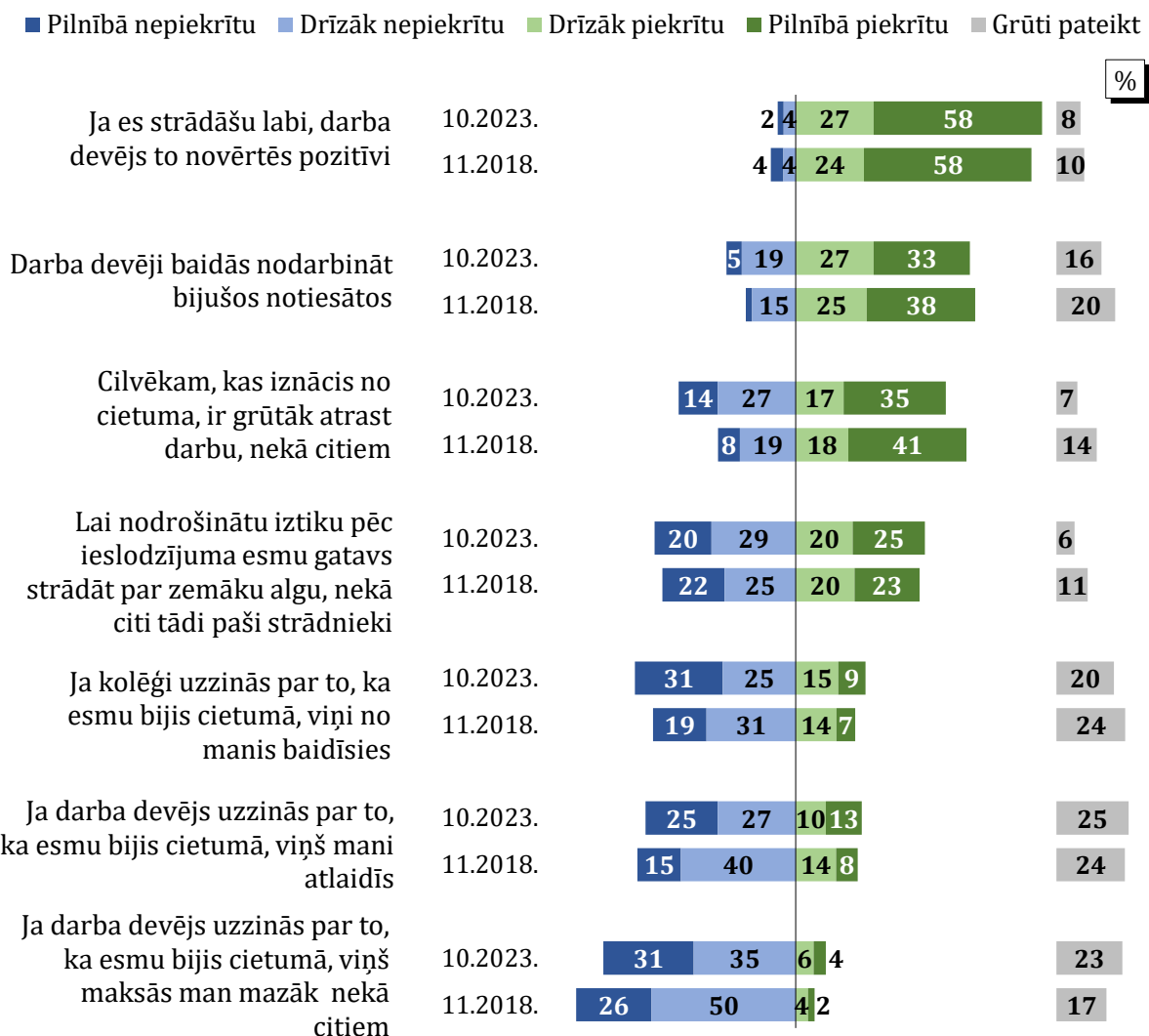
Bāze: respondenti, kuri šobrīd strādā algotu darbu un ir snieguši atbildi: 11.2018., n=84; 10.2023., n=60

Avots: SKDS, 10.2023., Comperio, BISS, 11.2018.

Ir pieaudzis to respondentu īpatsvars, kas izvēlas teikt kolēģiem, ka pavadījuši laiku ieslodzījuma vietā. To izvēlējās darīt nedaudz vairāk kā divas trešdaļas (67%) no respondentiem, kas aptaujas veikšanas brīdī strādā algotu darbu. Trešdaļa (33%) no strādājošajiem bijušajiem ieslodzītajiem ir izvēlējušies šo informāciju paturēt pie sevis.

Lai novērtētu bijušo ieslodzīto pieredzi un skatījumu par dažādiem faktoriem vai izteikumiem, kas ir saistīti ar darba meklēšanu pēc cietumsoda beigām, respondenti sniedza savu vērtējumu piekrītot vai nepiekrītot dažādiem izteikumiem (skatīt 45. attēlu)

45. attēls. Domājot par darba meklēšanu pēc atbrīvošanas no cietuma, lūdzu, novērtējiet, cik lielā mērā Jūs piekrītat vai nepiekrītat zemāk minētajiem izteikumiem. (Tiek sniegts vērtējums par katru izteikumu)

Bāze: respondenti, kuri snieguši atbildi

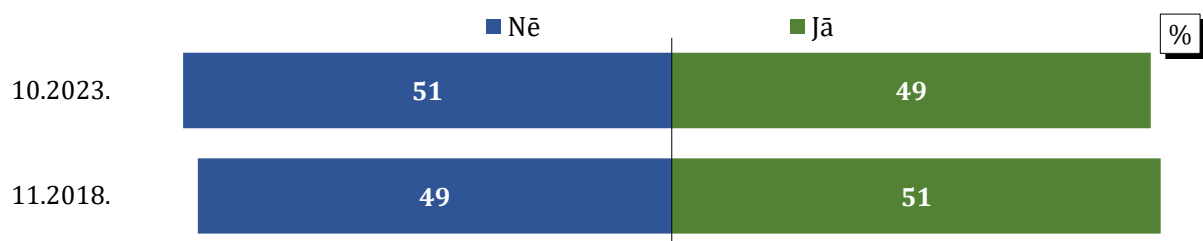
Avots: SKDS, 10.2023., Comperio, BISS, 11.2018.

Nemainīgi respondenti visvairāk piekrīt apgalvojumam, ka, ja bijušais ieslodzītais strādās labi, tad darba devējs to novērtēs pozitīvi (kopumā tam piekrīt 85%). 60% respondentu kopumā piekrīt, ka darba devēji baidās nodarbināt bijušos notiesātos. Nedaudz vairāk kā puse (52%) aptaujāto kopumā piekrīt, ka cilvēkam, kas ir iznācis no cietuma, ir grūtāk atrast darbu nekā citiem, turpretī 41% tam tomēr kopumā nepiekrīt. Gandrīz puse (49%) respondentu nav gatavi strādāt par zemāku algu, nekā citi tādi paši strādnieki, lai nodrošinātu sev iztiku pēc ieslodzījuma. Lielākā daļa (56%) kopumā nepiekrīt domai, ka kolēģi baidīsies, ja uzzinās par to, ka respondents bijis cietumā. Līdzīgi, vairāk nekā puse (52%) aptaujāto bijušo ieslodzīto, nepiekrīt domai, ka, ja darba devējs uzzinās par to, ka respondents bijis cietumā, viņu tāpēc atlaidīs, un 66% respondentu kopumā nepiekrīt, ka tāpēc viņam darba devējs varētu maksāt mazāk nekā citiem.

6.2.3. Saskarsme ar sociālo dienestu

Ņemot vērā, ka pašvaldības sociālais dienests ir viena no institūcijām, kura sniedz atbalstu bijušajiem notiesātajiem, lai atgrieztos un integrētos sabiedrībā, aptaujā ir noskaidrota bijušo ieslodzīto personu saskarsmes pieredze ar šo pašvaldības institūciju (skat. 46. attēlu), respondentu vērsšanās (skat. 47. attēlu) un nevērsšanās (skat. 48. attēlu) pie sociālā dienesta iemesli.

46. attēls. Vai, iznākot no cietuma, Jūs jebkādā jautājumā esat vērsies pašvaldības sociālajā dienestā? (Viena atbilde)

Bāze: respondenti, kuri snieguši atbildi: 11.2018., n=91; 10.2023., n=97

Avots: SKDS, 10.2023., Comperio, BISS, 11.2018.

51% respondentu norāda, ka nav vērsušies pie sociālā dienesta, turpretī 49% ir vērsušies pēc palīdzības pie pašvaldības sociālā dienesta.

Aptaujātie bijušie ieslodzītie pašvaldības sociālajā dienestā visbiežāk (80%) vērsušies, lai saņemtu pabalstu. Kā otrais biežāk minētais iemesls ir dokumentu iesniegšana trūcīgās vai maznodrošinātās ģimenes vai personas statusa iegūšana – 65%. 43% respondentu ir saņēmuši pārtikas pakas vai brīvpusdienas bērniem, 26% palīdzību bezdarba situācijā, bet 7% aptaujāto saņēma palīdzību atkarību problēmu risināšanā sev vai ģimenes locekļiem. 4% respondentu, kas ir vērsušies pašvaldības sociālajā dienestā, to ir darījuši, lai risinātu savstarpējo attiecību problēmas (saņēmuši psihologa vai psihoterapeita konsultācijas), vai saņēmuši krīzes centra pakalpojumus. 2% aptaujāto bijušo ieslodzīto norāda, ka sociālajā dienestā vērsušies, lai risinātu bērnu uzvedības problēmas vai piedalījušies sociālā dienesta rīkotajos semināros vai lekcijās (skat. 47. attēlu).

47. attēls. Kādā jautājumā Jūs vērsāties pašvaldības sociālajā dienestā? (Iespējamās vairākas atbildes)

Bāze: respondenti, kuri ir vērsušies pašvaldības sociālajā dienestā un ir snieguši atbildi (skat. "n=" grafikā)

*Palīdzības saņemšana atkarību (alkoholisms, narkomānija u. tml.) problēmu risināšanā sev vai ģimenes locekļiem

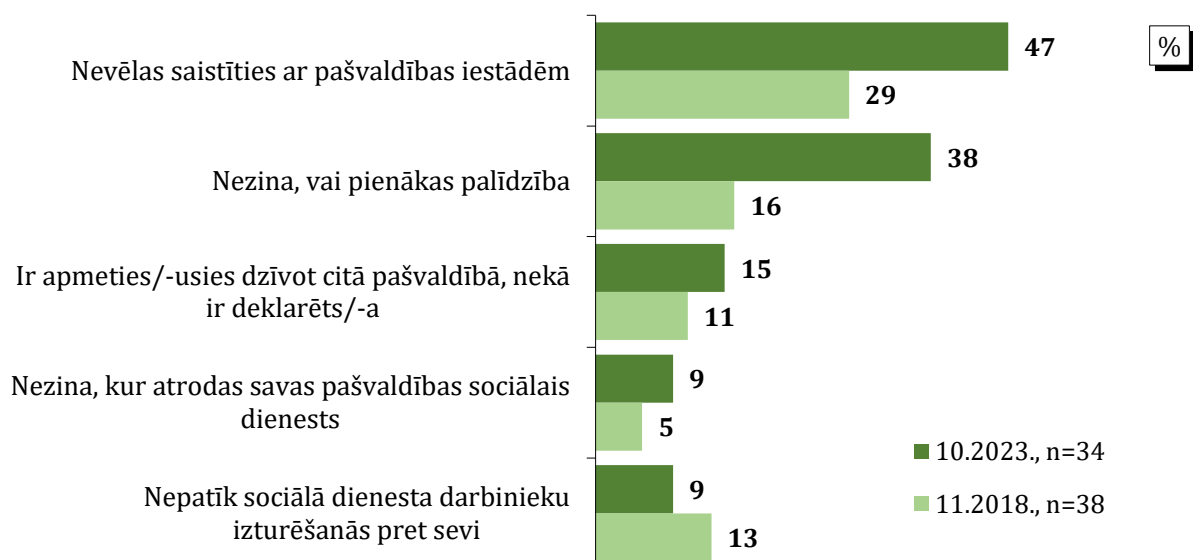
**Ģimenes savstarpējo attiecību problēmu risināšana (psihologa, psihoterapeita konsultācija u. tml.)

Vairākatbilžu jautājums (% summa > 100)

Avots: SKDS, 10.2023., Comperio, BISS, 11.2018.

Tie respondenti, kuri nav vērsušies pašvaldības sociālajā dienestā, to visbiežāk nav darījuši, jo nevēlas saistīties ar pašvaldības iestādēm (47%). Vairāk nekā trešdaļa (38%) nezina, vai viņiem pienākas palīdzība, un 15% aptaujāto norāda, ka ir deklarēti citā pašvaldībā, nekā faktiski atrodas. 9% nezina, kur atrodas pašvaldības sociālais dienests, un tādām pašām respondentu īpatsvaram nepatīk sociālā dienesta darbinieku izturēšanās (skat. 48. attēlu).

48. attēls. Kāpēc Jūs nevērsāties pašvaldības sociālajā dienestā? (Iespējamās vairākas atbildes)

Bāze: respondenti, kuri nav vērsušies pašvaldības sociālajā dienestā un ir snieguši atbildi (skat. "n=" grafikā)

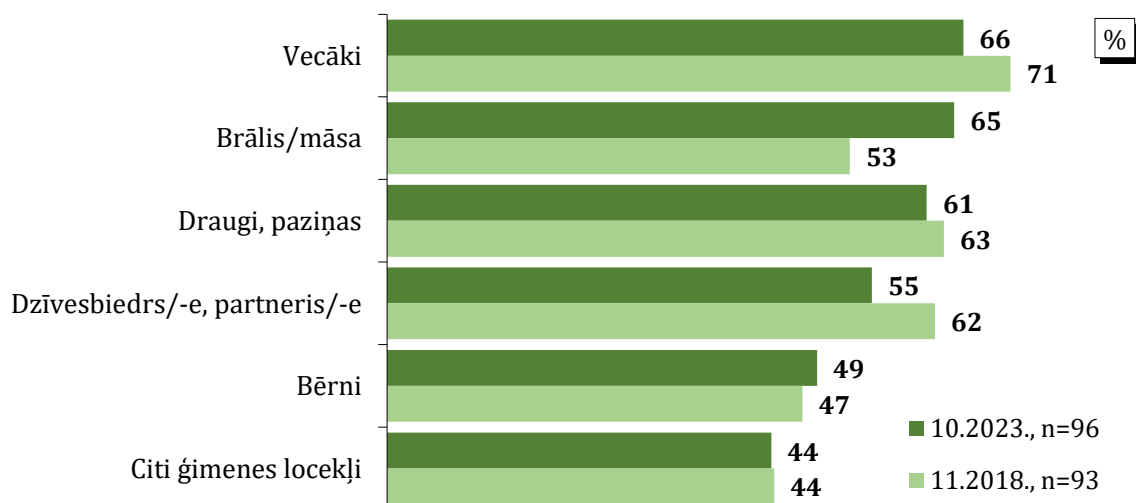
Vairākatbilžu jautājums (% summa > 100)

Avots: SKDS, 10.2023., Comperio, BISS, 11.2018.

6.2.4. Saskarsme ar sabiedrību

Ņemot vērā, ka līdzilvēku atbalsts ir nozīmīgs, lai bijušās notiesātās personas varētu iekļauties sabiedrībā pēc ieslodzījuma termiņa beigām, tāpēc pētījumā tika uzdots jautājums par to, ar kādiem cilvēkiem kontaktējas bijušie notiesātie (skat. 49. attēlu) un šīs saskarsmes svarīgums viņu skatījumā (skat. 50. attēlu).

49. attēls. Ar kādiem cilvēkiem Jūs šobrīd uzturat regulārus kontaktus? (Iespējamās vairākas atbildes)

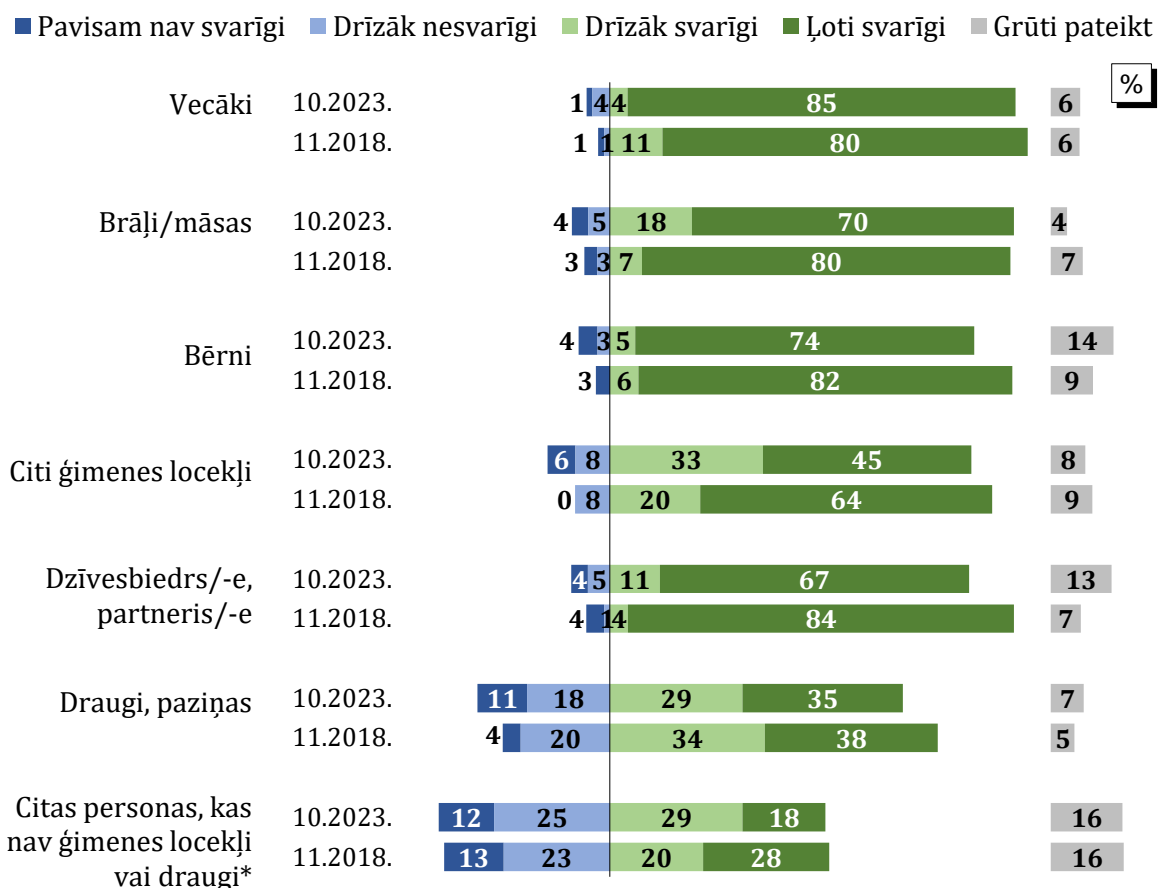
Bāze: respondenti, kuri snieguši atbildi (skat. "n=" grafikā)

Vairākatbilžu jautājums (% summa > 100)

Avots: SKDS, 10.2023., Comperio, BISS, 11.2018.

Lielākā daļa respondentu aptaujas veikšanas laikā norāda, ka kontaktējas ar vecākiem (66%), gandrīz tāds pats īpatsvars (65%) ar brāli vai māsu, kā arī draugiem/paziņām (61%). Vairāk nekā puse (55%) kontaktējas ar dzīvesbiedru vai partneri, savukārt, gandrīz puse (49%) ar bērniem. Regulārus kontaktus ar citiem ģimenes locekļiem uztur 44% respondentu.

50. attēls. Cik svarīgi vai nesvarīgi Jums ir uzturēt kontaktus ar šādiem cilvēkiem pēc atbrīvošanas no cietuma? (Tiek sniegts vērtējums par katru grupu)

Bāze: respondenti, kuri snieguši atbildi

*Citas personas, kas nav ģimenes locekļi vai draugi (piemēram, kaimiņi, klasesbiedri, cilvēki no dzimtā novada u. tml.)

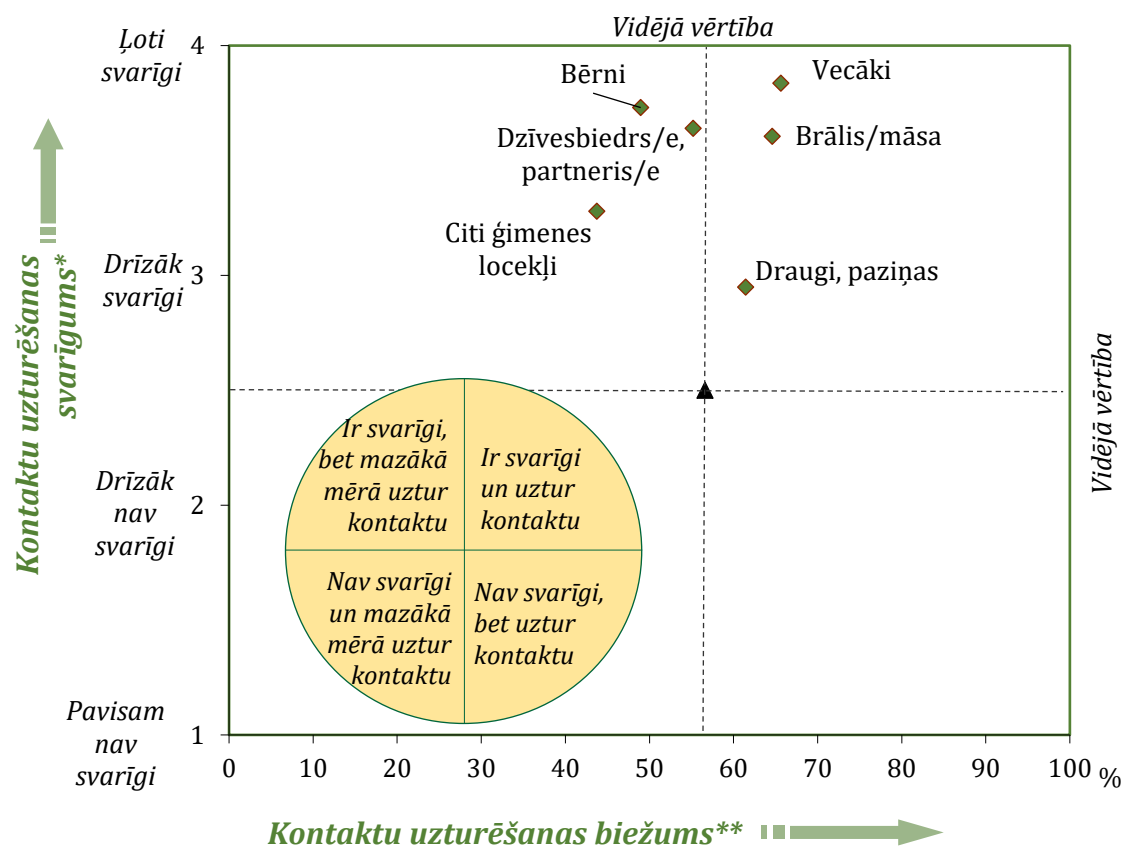
Avots: SKDS, 10.2023., Comperio, BISS, 11.2018.

Bijušajiem notiesātajiem vissvarīgāk ir uzturēt kontaktus ar vecākiem (85% – ļoti svarīgi, 4% – drīzāk svarīgi) un brāli vai māsu (70% – ļoti svarīgi un 18% – drīzāk svarīgi). Pēc tam secīgi – kopumā svarīgi kontaktēties ir ar bērniem (79%), citiem ģimenes locekļiem (78%) un dzīvesbiedru/partneri (78%). 67% respondentu norāda, ka kopumā svarīgs ir kontakts ar draugiem/paziņām, turpretī ar citām personām, kas nav ģimenes locekļi vai draugi, kopumā svarīgs kontakts ir 47%, bet kopumā nesvarīgs tas ir 37% respondentu.

51. attēls. Jautājumu krustojums.

Ar kādiem cilvēkiem Jūs šobrīd uzturat regulārus kontaktus?

Cik svarīgi vai nesvarīgi Jums ir uzturēt kontaktus ar šādiem cilvēkiem pēc atbrīvošanas no cietuma?

*Bāze: respondenti, kuri snieguši konkrētu vērtējumu, cik svarīgi vai nesvarīgi viņiem ir uzturēt kontaktus ar dažādiem cilvēkiem pēc atbrīvošanas no cietuma

*Grafikā attēlotas vidējās vērtībā skalā no 1 (pavisam nav svarīgi) līdz 4 (ļoti svarīgi)

**Bāze: respondenti, kuri snieguši atbildi

Avots: SKDS, 10.2023.

Salīdzinot kontaktu ar dažādiem cilvēkiem uzturēšanas biežumu un šo kontaktu uzturēšanas svarīgumu, iegūst bijušo notiesāto personu saskarsmes ar sabiedrību pozicionējuma karti. Kartes pamatā ir četri sektori: cilvēki, ar kuriem ir svarīgi un uztur kontaktu, cilvēki, ar kuriem nav svarīgi, bet uztur kontaktu, cilvēki, ar kuriem nav svarīgi un mazākā mērā uztur kontaktu un cilvēki, ar kuriem ir svarīgi, bet mazākā mērā uztur kontaktu.

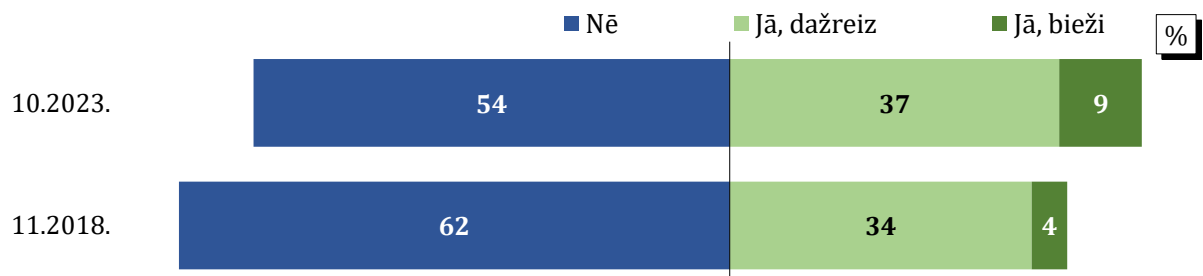
I sektorā (ir svarīgi un uztur kontaktu) atrodas tādi cilvēki kā vecāki, brālis/māsa un draugi, paziņas.

II sektorā (nav svarīgi, bet uztur kontaktu) un III sektorā (nav svarīgi un mazākā mērā uztur kontaktu) neatrodas neviens cilvēks.

IV sektorā (ir svarīgi, bet mazākā mērā uztur kontaktu) atrodas tādi cilvēki kā bērni, dzīvesbiedrs/e, partneris/e un citi ģimenes locekļi.

Lai uzzinātu, kā sabiedrība izturas pret bijušajiem ieslodzītajiem viņu skatījumā, respondentiem tika uzdots jautājums par saskarsmi ar netaisnīgu vai aizskarošu attieksmi (skat. 52. attēlu) un situācijām, kādās situācijās šī persona ar to ir saskārusies (skat. 53. attēlu).

52. attēls. Vai Jūs esat saskāries ar netaisnīgu vai aizskarošu attieksmi tādēļ, ka esat bijis cietumā? (Viena atbilde)

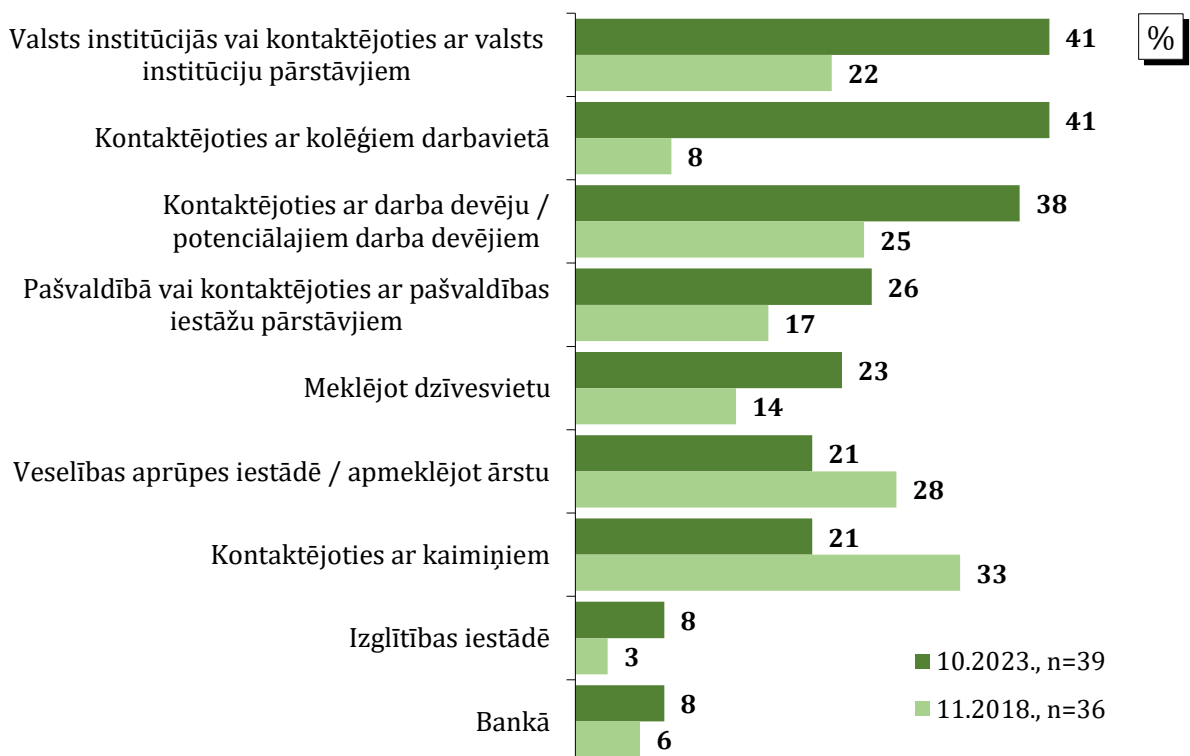

Bāze: respondenti, kuri snieguši atbildi: 11.2018., n=95; 10.2023., n=97

Avots: SKDS, 10.2023., Comperio, BISS, 11.2018.

Vairāk nekā puse (54%) aptaujāto bijušo ieslodzīto nav saskārusies ar netaisnīgu vai aizskarošu attieksmi dēļ tā, ka ir bijuši ieslodzījuma vietā. Tomēr, ir pieaudzis to respondentu īpatsvars, kas ir kopumā saskārusies ar netaisnīgu vai aizskarošu attieksmi tādēļ, ka ir bijuši cietumā. 46% kopumā tomēr ir piedzīvojuši šādu attieksmi. 37% dažreiz, bet 9% norāda, ka ar to ir saskārusies bieži.

53. attēls. Kādās situācijās Jūs esat saskāries/-usies ar netaisnīgu vai aizskarošu attieksmi? (Iespējamās vairākas atbildes)

Bāze: respondenti, kuri ir saskārusies ar netaisnīgu attieksmi un ir snieguši atbildi (skat. "n=" grafikā); Vairākatbilžu jautājums (% summa > 100)

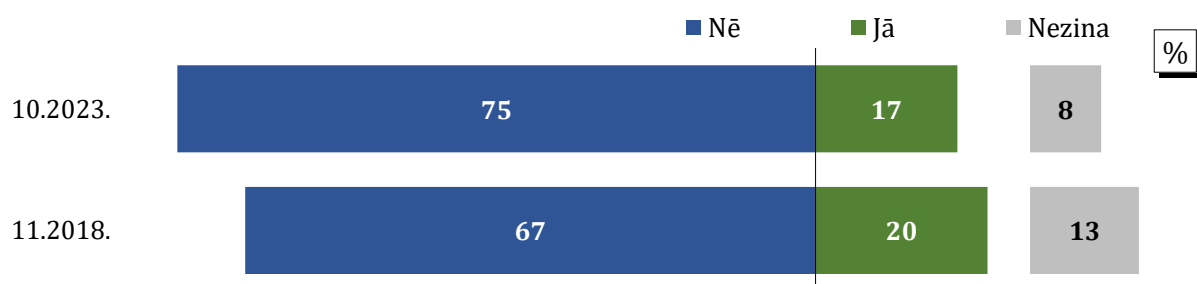
Avots: SKDS, 10.2023., Comperio, BISS, 11.2018.

Respondenti, kuri ir saskārušies ar netaisnīgu vai aizskarošu attieksmi, to visbiežāk ir piedzīvojuši valsts institūcijās / kontaktējoties ar valsts institūciju pārstāvjiem vai kontaktējoties ar kolēģiem darba vietā (atbildi atzīmējuši 41% respondentu). 38% uzskata, ka šādu attieksmi piedzīvojuši kontaktējoties ar darba devēju vai potenciālajiem darba devējiem. 26% aptaujāto netaisnīgu vai aizskarošu attieksmi ir piedzīvojuši pašvaldībā vai kontaktējoties ar pašvaldības iestāžu pārstāvjiem, 23% –meklējot dzīvesvietu un 21% respondentu to piedzīvojuši veselības aprūpes iestādē / apmeklējot ārstu vai arī kontaktējoties ar kaimiņiem. 8% norāda izglītības iestādi vai banku, kā vietu kur saskārušies ar netaisnīgu vai aizskarošu attieksmi.

6.2.5. Nevalstisko organizāciju darbs

Nevalstiskās organizācijas Latvijā palīdz esošajiem un bijušajiem notiesātajiem dažādu ikdienas problēmu risināšanā. Līdz ar to respondentiem tika uzdots jautājums par NVO rīkoto pasākumu apmeklēšanu (skat. 54. attēlu) un to noderīgumu viņu skatījumā (skat. 55. attēlu). Kā arī, respondentiem tika lūgts norādīt tās organizācijas, iestādes vai cilvēku grupas, kuru atbalstu viņi uzskata par visnoderīgāko, iznākot no ieslodzījuma (skatīt 56. attēlu).

54. attēls. Latvijā darbojas nevalstiskās organizācijas, kas palīdz esošajiem un bijušajiem notiesātajiem tikt galā ar atkarības problēmām, risināt ikdienas jautājumus, nodrošina dzīvesvietu, palīdz atrast darbu (piemēram, Zilais Krusts, Sarkanais krusts, resocializācijas centrs „Ratnieki” u. tml.). Vai Jūs esat kādreiz izmantojis šādu nevalstisko organizāciju pakalpojumus vai piedalījies to rīkotajos pasākumos? (Viena atbilde)

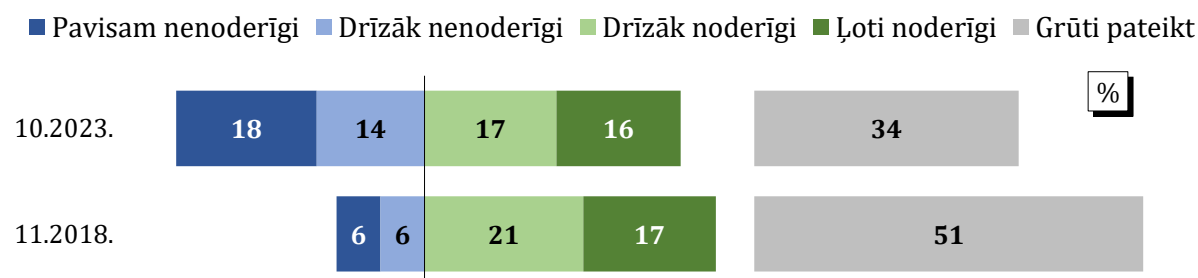

Bāze: respondenti, kuri snieguši atbildi: 11.2018., n=94; 10.2023., n=96

Avots: SKDS, 10.2023., Comperio, BISS, 11.2018.

Līdzīgi kā 2018. gadā, arī 2023. gada dati liecina, ka lielākā daļa (75%) aptaujāto bijušo ieslodzīto nav piedalījušies NVO rīkotajos pasākumos. 17% to ir darījuši, bet 8% nav pārliecināti vai nezina. Tomēr, salīdzinot ar 2018. gada datiem, ir pieaudzis respondentu īpatsvars, kuri nav piedalījušies NVO rīkotajos pasākumos.

55. attēls. Kopumā, cik noderīgi Jums personīgi ir šo nevalstisko organizāciju pakalpojumi? (Viena atbilde)

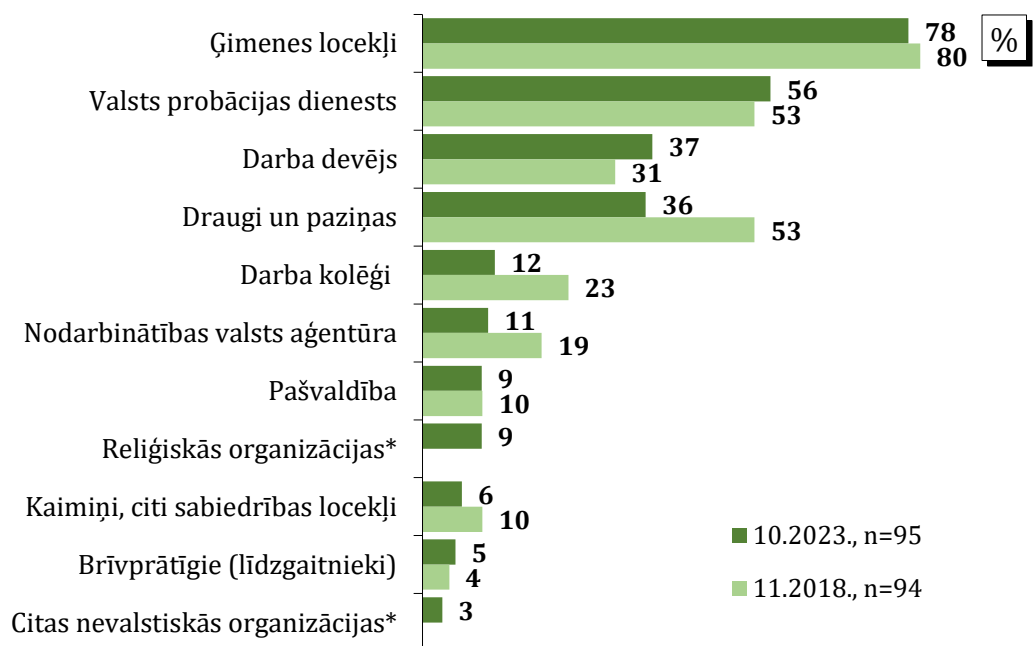

Bāze: respondenti, kuri snieguši atbildi: 11.2018., n=87; 10.2023., n=93

Avots: SKDS, 10.2023., Comperio, BISS, 11.2018.

32% aptaujāto uzskata, ka NVO rīkoto pasākumu ir kopumā nenoderīgi, trešā daļa (33%) respondentu tos vērtē kā kopumā noderīgus, bet 34% nesniedz konkrētu vērtējumu par NVO rīkoto pasākumu noderīgumu. Salīdzinot ar 2018. gada datiem, ir pieaudzis respondentu īpatsvars, kuri kopumā uzskata, ka NVO rīkoto pasākumu nav noderīgi.

56. attēls. Kuru trīs organizāciju, iestāžu vai cilvēku sniegtais atbalsts, pēc atbrīvošanas no cietuma, Jums bijis visnoderīgākais? (Iespējamās vairākas atbildes)

Bāze: respondenti, kuri snieguši atbildi (skat. "n=" grafikā)

*Atbilžu variants respondentiem pirmo reizi piedāvāts 2023. gadā

Vairākatbilžu jautājums (% summa > 100)

Avots: SKDS, 10.2023., Comperio, BISS, 11.2018.

Nemainīgi ģimenes locekļu atbalstu kā visnoderīgāko min lielākā daļa aptaujāto (78%). Vairāk nekā puse (56%) atzīmējuši Valsts probācijas dienestu, 37% – darba devēju un 36% draugus vai paziņas. 12% respondenti norāda darba kolēģus, 11% Nodarbinātības valsts aģentūru un 9% pašvaldību vai reliģiskās organizācijas. Visretāk minēti ir kaimiņi vai citi sabiedrības locekļi (6%), brīvprātīgie (5%) un citas nevalstiskās organizācijas.

6.3. Kopsavilkums

Adaptēšanās dzīvei ārpus ieslodzījuma vietas un tam nepieciešamais atbalsts

- Lielāko daļu pētījumā iekļauto dzīves jomu respondenti vērtē kā kopumā vienkāršas, lai pielāgotos dzīvei ārpus cietuma. Visvienkāršāk pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma vietas bijušajiem notiesātajiem šķiet noturēties darbā, izpildīt atbrīvošanas nosacījumus un atrast dzīvesvietu.
- Finansiālo saistību nokārtošana, bijušo ieslodzīto vērtējumā ir kopumā sarežģīta, tikai 36% uzskata, ka tas kopumā nav sarežģīti.
- Respondenti nemainīgi par vissvarīgāko pieejamo palīdzības veidu uzskata ģimenes saišu stiprināšanu. Tāpat vairāk nekā puse aptaujāto norāda, ka kopumā svarīgs palīdzības veids ir atbalsta persona, kas ar savu padomu/pieredzi sniedz atbalstu notiesātajam pēc atbrīvošanas, praktiska palīdzība darba atrašanā, materiālās, finansiālās palīdzības sniegšana, resocializācijas un/vai probācijas programmu apmeklēšana, praktiska palīdzība dzīvesvietas atrašanā, sadarbība ar pašvaldības sociālo darbinieku, un praktiska palīdzība dokumentu kārtošanā.

Nodarbinātība

- Nemainīgi tikai 15% respondentu pēc atbrīvošanas no cietuma nav meklējuši algotu darbu. Savukārt 85% aptaujāto bijušo ieslodzīto ir meklējuši algotu darbu.
- Gandrīz divas trešdaļas (64%) respondentu aptaujas veikšanas brīdī strādā algotu darbu, turpretī 36% norāda, ka nestrādā.
- Respondenti, kuri pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma vietas ir meklējuši algotu darbu, visbiežāk to darījuši, vēršoties pie draugiem vai paziņām. Puse darbu meklējuši darbu sludinājumos avīzēs un internetā, 41% – Nodarbinātības valsts aģentūrā. Pie ģimenes locekļiem vai radniekiem vērsās 26%, bet pie draugiem vai paziņām, kas paši bijuši cietumā – 9%. Tikai 4% respondentu norāda, ka, meklējot darbu, ir vērsušies pašvaldībā.
- Gandrīz puse (49%) aptaujāto bijušo ieslodzīto bieži vai vienmēr meklējot darbu, paziņo darba devējam, ka ir pavadījuši laiku ieslodzījuma vietā. 19% to dara dažreiz, bet 27% nekad nepaziņo darba devējam, ka ir bijuši cietumā. Divas trešdaļas no respondentiem, kas aptaujas veikšanas brīdī strādā algotu darbu, ir atklājuši darba kolēģiem, ka pavadījuši noteiktu laiku ieslodzījuma vietā. Trešdaļa no strādājošajiem bijušajiem ieslodzītajiem ir izvēlējušies šo informāciju paturēt pie sevis.
- Nemainīgi respondenti visvairāk piekrīt apgalvojumam, ka, ja bijušais ieslodzītais strādās labi, tad darba devējs to novērtēs pozitīvi. Vairāk nekā puse aptaujāto piekrīt, ka darba devēji baidās nodarbināt bijušos notiesātos un tam, ka cilvēkam, kas ir iznācis no cietuma, ir grūtāk atrast darbu.

Saskarsme ar sociālo dienestu

- 51% respondentu norāda, ka nav vērsušies pēc palīdzības pie sociālā dienesta, turpretī 49% ir vērsušies pie pašvaldības sociālā dienesta.
- Aptaujātie bijušie ieslodzītie pašvaldības sociālajā dienestā visbiežāk vērsušies, lai saņemtu pabalstu. Kā otrais biežāk minētais iemesls ir dokumentu iesniegšana

trūcīgās vai maznodrošinātās ģimenes vai personas statusa iegūšana. Tikai 2% aptaujāto bijušo ieslodzīto norāda, ka sociālajā dienestā vērsušies, lai risinātu bērnu uzvedības problēmas vai piedalījušies sociālā dienesta rīkotajos semināros vai lekcijās.

- Tie bijušie ieslodzītie, kas nav vērsušies pašvaldības sociālajā dienestā, to visbiežāk nav darījuši, jo nevēlas saistīties ar pašvaldības iestādēm.

Saskarsme ar sabiedrību

- Lielākā daļa respondentu aptaujas veikšanas laikā norāda, ka kontaktējas ar vecākiem, otrajā vietā pēc datiem ir atzīmēts brālis vai māsa, Līdzīgs respondentu īpatsvars ir kontaktējušies arī ar draugiem/paziņām. Vairāk nekā puse kontaktējas ar dzīvesbiedru vai partneri, savukārt gandrīz puse (49%) – ar bērniem. Regulārus kontaktus ar citiem ģimenes locekļiem uztur 44% respondentu.
- Attiecīgi bijušajiem notiesātajiem vissvarīgāk ir uzturēt kontaktus ar vecākiem un brāli vai māsu. Bijušajiem notiesātajiem kopumā svarīgi ir arī kontaktēties ar bērniem, citiem ģimenes locekļiem un dzīvesbiedru/partneri, draugiem/paziņām. Citas cilvēku grupas ir minētas kā mazāk svarīgas.
- Vairāk nekā puse aptaujāto bijušo ieslodzīto nav saskārušies ar netaisnīgu vai aizskarošu attieksmi tā dēļ, ka ir bijuši ieslodzījuma vietā. 46% kopumā tomēr ir piedzīvojuši šādu attieksmi.
- Respondenti, kuriem ir nācies saskarties ar netaisnīgu vai aizskarošu attieksmi, to visbiežāk ir piedzīvojuši valsts institūcijās / kontaktējoties ar valsts institūciju pārstāvjiem vai kontaktējoties ar kolēģiem darba vietā.

Nevalstisko organizāciju darbs

- 32% aptaujāto uzskata, ka NVO rīkoti pasākumi ir kopumā noderīgi, trešā daļa (33%) respondentu tos vērtē kā kopumā noderīgus, bet 34% – nesniedz konkrētu vērtējumu par NVO rīkoto pasākumu noderīgumu.
- Nemainīgi ģimenes locekļu atbalstu kā visnoderīgāko pēc cietumsoda izciešanas beigām min lielākā daļa aptaujāto. Vairāk nekā puse atzīmējuši Valsts probācijas dienestu, 37% – darba devēju un 36% – draugus vai paziņas. 12% respondenti norāda darba kolēģus, 11% – Nodarbinātības valsts aģentūru un 9% – pašvaldību vai reliģiskās organizācijas. Visretāk minēti ir kaimiņi vai citi sabiedrības locekļi (6%), brīvprātīgie (5%) un citas nevalstiskās organizācijas.